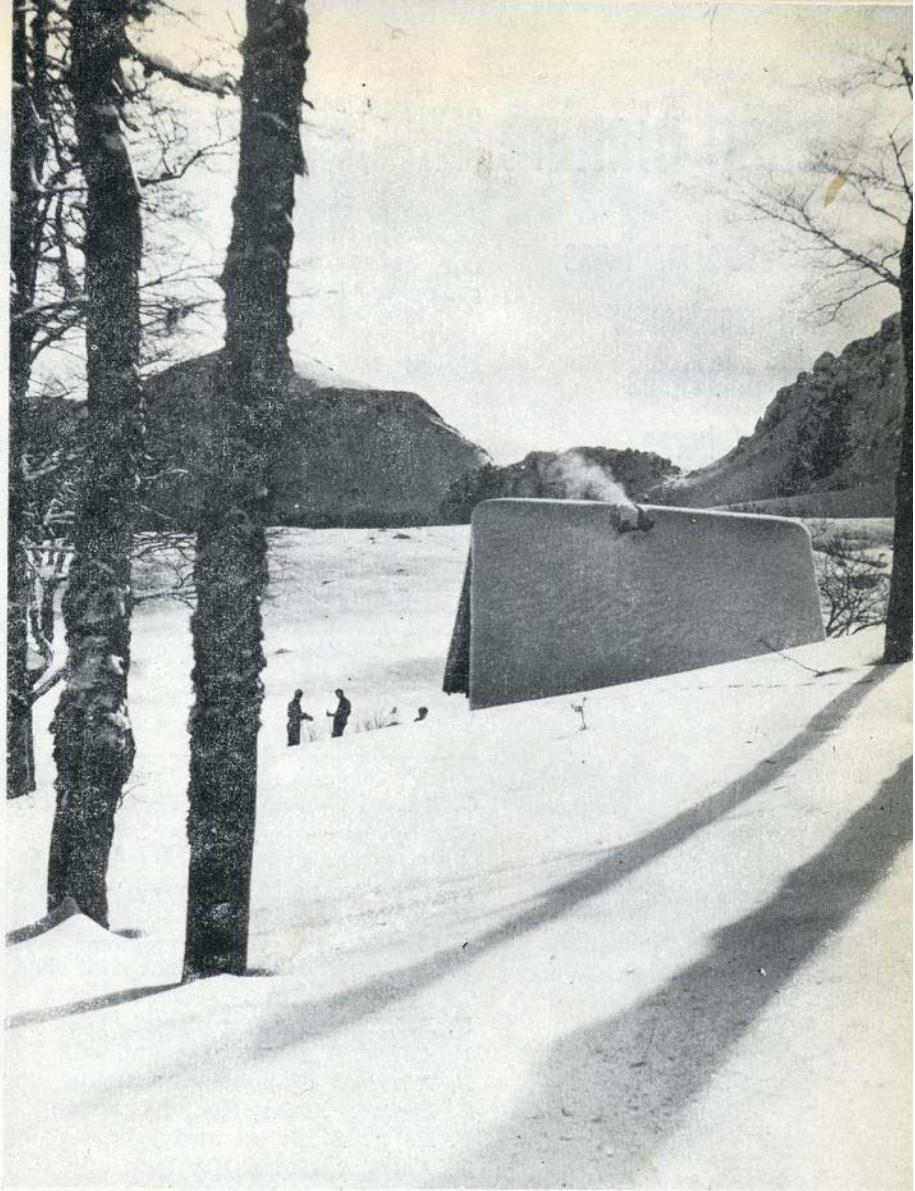

1-2

1968

naše planine

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne
nos montagnes
the mountains
unsere berge

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr. Vladimír, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geo'ogije; Pražić dr. Mihajlo, sveuč. profesor i Verić Ljerka, profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5/II

Pretplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojediniom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi u šest dvobroja godišnje. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisk: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

G. XX.

JANUAR—FEBRUAR

Broj 1—2

S A D R Č A J

Prof. dr V. Blašković: Romantika i realizam u planinarstvu	3
I. Slaviček: Po svakom vremenu	5
V. Majnarić: Što planinar vidi kad ide u planinu sam	8
U. Beširović: Život u planini	9
V. Oštrić: Planinarske marginalije	13
E. Korjenić: U pohode bugarskim planinama	17
Ž. Hlebec: Preko Konjuh planine	22
V. Hofer: Strah od medvjeda	28
D. Entraut: Kruna Nikolinih stijena	31
A. Truhelka: O Plivi i o Vrbasu	33
Iz literature	35
»Tajne i čudesna u podzemnom svijetu« N. Castereta	37
E. Gacić: Uspon na Leliju	39
VIII skupština Planinarskog saveza Hrvatske	40
Za alpiniste	41
Orijentacijski sport	43
Speleologija	44
Vijesti	45

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVÉZA BOSNE I HERCEGOVINE

GODIŠTE XX

UR EDNIK

Dr ŽELJKO POIJAK

REDAKCIJSKI OBZOR

Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor
Božičević Srećko, dipl. ing. geologije
Pražić dr Mihajlo, sveuč. profesor
Verić Lierka prof. hrvatskog jezika

ZAGREB 1968

nuše planine

GOD. XX JANUAR-FEBRUAR 1968 BROJ 1-2

Prof. dr VLADIMIR BLAŠKOVIĆ, Zagreb

Romantika i realizam u planinarstvu

Povodom jubileja 1948—1968.

Nagrbole su i naviru misli, gomilaju se i roje, isprepliću i utrkuju kao što to uvijek biva kad nadolaze spomen-dani s ubrizganim sjećanjima na pune pregrši minulih zbivanja i kad se redaju godišnjice označene višeznačnom životnosti jubilarnih evokacija. Tako i sada, na pragu i u početku planinarski višestruke jubilarne godine 1968. I kao u brojanici, nekoj čudnoj i golemoj, uskrišu i nižu se dani prokapani i protekli u nepovrat, i kovitlaju se razmišljaji u vrtlogu svakodnevnice zahuktale i bremenite trpkom spoznajom sladogorke veličajnosti života.

Proslavili smo tako i značajne jubileje osamdesete (1954) i devedesete (1964) godišnjice organiziranog djelovanja *hrvatskog*, a po njemu i *jugoslavenskog planinarstva*. Već je sada zacrtana temeljnica proslavi stogodišnjice (1974), tog velikog planinarskog datuma i slavlja. Ipak to ne umanjuje smisao i bit značaja i značenja dvadesete godišnjice (1948—1968) postojanja i samostalnog organizacionog rada obnovljenog i posuvremenjenog planinarstva, dvadesete godišnjice postojanja i društveno potrebnog djelovanja planinarskih društava i planinarskih saveza u čitavoj Jugoslaviji, dakle i u SR Hrvatskoj i SR Bosni i Hercegovini, za koje su republike teritorije i organizaciona radna područja »Naše planine« službeno planinarsko glasilo te im je zbog toga dužnost i zadača, da adekvatnim retrospektivnim osvrtima, historiografskim prilozima i faktografskom dokumentacijom tom jubileju posvete punu pažnju.

Dvadesetogodišnji jubilarni značaj 1968. godine uvjetovan je i obilježen višestrukim planinarskim manifestacijama u godini 1948: 1. osnivanjem samostalnih planinarskih društava; 2. osnivanjem republičkih planinarskih saveza; 3. osnivanjem Planinarskog saveza Jugoslavije; 4. odlukom o pokretanju i osnivanju časopisa »Naše planine« za koje su u toj godini pisani prvi članci i publicistički prilozi objavljeni u prvom broju početkom 1949. god.; 5. vraćanjem na upravljanje planinarskim organizacijama svih bivših planinarskih domova, svratišta i skloništa; 6. nizom planinarskih akcija temeljenih na svijetlim planinarskim tradicijama i označenih snažnim poletom i nesebičnim pregalaštvom planinara u novim uvjetima socijalističke društvene stvarnosti. Tim utemeljiteljnim radovima i akcijama prethodila je veoma uspjela organizacija *Prvog dana planinara* Narodne Republike Hrvatske, održana 28. rujna 1947. na Ponikvama u zapadnoj Medvednici. S tom značajnom i velikom propagandnom planinarskom akcijom povezano je održavanje prvog poslijeratnog planinarskog radio-predavanja (Zagreb, 20. IX 1947) i objavljivanje prvi poslijeratnih članaka o planinarstvu u zagrebačkoj dnevnoj i tjednoj štampi (Vjesnik, 21. i 26. IX 1947; Narodni sport, 22. IX 1947; Naprijed, 28. IX 1947). Na žalost, o tome nema podataka u planinarskoj periodici, a vjerodostojna historiografska dokumentacija nalazi se samo još u bogatom inventaru Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu i možda još u privatnim arhivskim zbirkama malobrojnih planinarskih entuzijasta.

Gdje, kada i kako su osnivana prva poslijeratna planinarska društva; jesu li dovoljno jasni osnovni pojmovi o smislu, biti, svrhovitosti i ciljevima plani-

narstva, kakve sadržaje daje suvremenost tim pojmovima i jesu li te spoznaje usklađene s temeljnim zasadama istinskog humaniteta napredna čovjeka i suvremenog ljudskog društva; ima mnogo još takvih i tome sličnih pitanja. Očekivati zadovoljavajući odgovor na mnogobrojna akutna pitanja u jednom kratkom i manje više prigodnom članku zaista ne bi bilo realno. Staviše, brzopletno mudrovanje moglo bi se i nehotice izvrći u sadržajno bezvrijedno prepričavanje. Usprkos vrtoglavoj brzini vremenskog kretanja ipak čitava jedna godina nije malo i bilo bi poželjno i potrebno, da taj vremenski razmak i preostalih još pet ovogodišnjih dvobroja »Naše planine« nasvrishodnije iskoriste kako za objavljanje jubilarne historiografske dokumentacije tako i za načelnu raspravu o brojnim složenim društveno-značajnim pitanjima suvremenog hrvatskog i jugoslavenskog planinarstva.

Tako, autoru ovog članka jedno pitanje se nameće posebnom snagom svoje važnosti i aktuelnosti, a javlja se kao rezultat analiziranja podatka da je u radnoj godini 1966/67. broj organiziranih planinara u SR Hrvatskoj bio otrilike za dvije tisuće manji negoli je osamnaest godina ranije iznosio broj članova samo jednog (i tada jedinog) društva u Zagrebu. Još se poraznijim ukazuje maleni broj organiziranih mladih planinara. A da omladina nije nesklona prirodi i da rado posjećuje planinu lako je moguće svakodnevno uvjeriti se ne samo na Medvednici već širom naše domovine. I nameće se pitanje: gdje su uzroci negativnoj pojavi malog broja i stalnog opadanja broja članova?

Nije teško pretpostaviti, da su uzroci tome višestruki i prilično složeni. Oni su bez sumnje odraz i posljedica mnogovrsnih specifičnosti suvremenih društvenih pojava i kretanja u svijetu pa i kod nas. Bilo bi nerealno zatvarati oči pred pojavnama sporadičnih ekscesa anarhoidne dekadentnosti, svakako mnogo manje kod nas negoli u svijetu. Ipak, težište našim planinarskim slabostima i teškoćama nije i neće biti u tome. Uzroke našim nedostacima i jadima treba dobrim dijelom tražiti u sadržaju i načinu (metodama) rada, pa možda i u organizacionim oblicima suvremene planinarske organizacije. Čini se, da sve to nije u mnogočemu adekvatno suvremenim potrebama našeg čovjeka i zahtjevima naše društvene zajednice.

Prateći rad ponekih naših planinarskih organizacija čovjek se ne može oteti utisku, da je ta društvena aktivnost — uz iznimku malobrojnih alpinista i još malobrojnijih speleologa — u biti svojoj obilježena izrazitom *malograđanskim planinarskom romantikom*, sličnom onoj od prije trideset, četrdeset i još više godina. Kao da se čitav svijet posljednjih desetljeća nije a ma baš ništa izmjenio i kao da ne živimo u doba općeg prevredovanja sviju vrednota, i kod nas i u svijetu! Kao davno nekad u onom starom HPD-u, i danas još na mnogim društvenim sastancima suhoparno se i stereotipno govori o izletima s naročito isticanim gastronomskim i ekonomskim podrobnostima o konzumiranoj hrani i piću, elementi fizičke i psihičke rekreacije kao da su potisnuti na sporedni kolosjek, specifičnosti života čovjeka i njegova stvaralaštva u prostoru kojim se izletnici kreću rasplinjuju se i razvodnjavaju u ignoranciji koja nužno zabrinjava, takozvana predavanja pretvaraju se u predavalacke ekshibicije gusto protkane vulgarizatornim neznalaštvo i govorničkim siromaštvom, dosadno se pretaću tirade u vječnom problemu stari-mladi, sentimentalno se uzdiše npr. o Medvednici ili Platku, jer to nisu više samo svojevrsni planinarski rezervati i — čudimo se da nam je broj članova sve manji! Sadržaj takvoga rada ne zadovoljava ni mnoge starije ni stare planinare, pa kako da oduševi i privuče mlade.

U doba eopalnih dostignuća nauke, u periodu izvanrednih pronađazaka tehničkih znanosti, u razdoblju progresivnih postulata suvremenog društva treba planini prići na suvremeniji način. *Sladunjava prošlostoljetna prirodnačka romantika danas je čist anahronizam*. Takvoj preživjeloj romantici suvremeni se čovjek može samo sažalno nasmijati, gdje god se ona danas još nastoji uporno nametati, pa tako i u planinarstvu. Današnjica traži i nalaze *realne poglede i realistička shvaćanja* posvuda, dakle i u planinarstvu. Na koji i na kakav način usmjeriti suvremenu planinarsku djelatnost s tradicionalnog kolosjeka preživjele romantičke na suvremene poglede i zasade zdravog realizma, pitanje je i zadatak kome bi rukovodeći faktori i forumi suvremene hrvatske i jugoslavenske planinarske organizacije trebali posvetiti prvenstvenu pažnju. Svrha ovog članka i nije da daje gotove formule i recepte, već da ukaže na problem koji postoji, koji je tu ne samo aktualan već i akutan.

Po svakom vremenu...

NEKOLIKO CRTICA IZ »NEUGLEDNIH« GORA

Poznata je planinarska maksima da u planinu ne valja ići isključivo po lijepu vremenu; bogatstvo doživljaja može se upotpuniti samo stalnim posjećivanjem gora, po suncu i kiši, vedrini i magli, mrazu i rosi, snijegu, pa i tuči. Ako još ima takvih planinara koji žele samo sunce za pratioča po gorskim putovima, ovo nekoliko crtica s različitim pohoda po raznovrsnim vremenskim prilikama neka im makar na blijedi način prikaže, kako planina može biti lijepa i onda kad je strašna, i onda **zad** je neugodna. I tako, i u niskim, »neuglednim« gorama čovjek može u izvjesnim prilikama stići nezaboravne doživljaje...

JANKOVAC — ALLEGRO FURIOSO

Kada do posljednjeg vlaka — da bi se čovjek na vrijeme vratio u ponедjeljak na posao — ima svega dva sata vremena, a gotovo isto toliko treba pješačiti do željezničke postaje, i kada ujedno nevrijeme zahući iznad grebena Sokoline, onda nema drugog izbora, nego stisnuti zube, pa krenuti dolje. Prve kapi kiše popratio je tresak groma. Dakle: što dalje od grebena, od potoka, od visoka drveća — i što brže!

Od prvih kapi do diluvijalna pljuska nije prošlo ni pet minuta. A jedini put koji ne ide niti grebenom, a niti uz potok — odabrala je bujica za svoj najudobniji put. Gazimo vodu do gležnja, pa i dublju. Ljutito se otresamo, jer voda ponekad prelazi preko ruba gojzerica. Gacamo i gundamo. Mlazove vode šibane vjetrom ne može zaustaviti niti najbolja kabanica. Postajemo mokri istovremeno oko ramena i na nogama. Nema druge, valja gaziti do iznad ruba cipele. Voda šljapka u njima. Ali tko bi to čuo u huku potočića koji sa svih strana dolaze baš na naš put, u tresku gromova.

Mokri smo naskroz. Više se ne uzbudujemo što se voda prelijeva u cipele, ne gledamo kamo ćemo stati jer voda je svagdje. Pazimo samo da ne zađemo pod veliko stablo, jer gromovi i dalje tutnje. Samo da oni produ...

Kroz gusti zastor kiše poznata okolica čini nam se nekako nestvarna. Silazimo do Kovačice. Zar je ta razbješnjela voda onaj potok što inače tako ugodno mrmori? Sa ceste, koju smo konačno dokučili, improvizirani potočići su dobrano zderali njen gornji sloj. Kako je sve drukčije nego inače!

Za nepunih pola sata pljusak je prestao. Preko ceste još teku potočići, sve slabiji. Grmljavina se udaljava prema Kamenjači i Radetini, i kao potmuli udarci timpana prati naše šljapkanje mokrom cestom. Bučka li to voda oko naših koraka ili u našim cipelama? Gledamo se, onako pokisli, i smijemo jedni drugima. Požurujemo da se zagrijavanjem od hoda zaštitimo od prehlade do postaje, gdje ćemo se presvući.

Nije se teško žuriti, jer nas Kovačica prati. Još malo prije strašna, sada se smiruje, ali još uvijek žuri nabrekla od tereta vode. Na topot naših koraka odgovara pljuskanjem o kamenje, na naše ubrzavanje bučkanjem o neku zapreku od slomljena granja i lišća. Idemo usporedo, potok i mi, podjedno puni vode i podjednako zadovoljni što je sve prošlo. Rastali smo se u selu kao stari drugovi koji su nešto zajedno prepatili. Činilo nam se kao da je i potoku žao što se poslije svega odvajamo...

VELIKA — LARGO SPIANATO

Kratka oluja prošla je tik uz Veliku, još sada gromovi ljutito gundaju u daljinu. Jesenska je večer, dobrano je zahladilo zbog prolaska kasne oluje. U mraču koji od vremena do vremena rasvjetljavaju munje iz daljine, silazimo prema bazenu. Ako je zrak hladan, voda je topla; ne smijemo propustiti priliku za kupanje. U bazenu nikoga, kakve li divote!

U tišini ulazimo u bazen, tišini vedre noći poslije kratke oluje. Kao da i voda ne pljuska toliko kao inače, da ne naruši tišinu. Obronci Papuka oštro se crctavaju prema zvjezdanu nebnu, Toplička glava povremeno se istakne kao tamno prijetnja prema horizontu, koji se kadšto rasvijetli od udaljene munje. Udari groma sve su dalji i jedva mogu nadglasati grgor izvora.

Ljuljuškajući se na ledima u toploj vodi promatram kristalno jasan nebeski svod. Kroz atmosferu očišćenu nepogodom, zvijezde su jasne, čine se bliže nego inače. Tražim Oriona, sada bi se morala lijepo vidjeti njegova difuzna maglica... Upravo se osjećam kao dio tog beskrajnog svemira; borovi na obroncima, brda u daljinu, zvijezde u beskraku koji se činjaše upravo dokučivim — sve to kao da je zaostalo u nekoj posebnoj jasnoći i kao da želi pokazati kako je sve jedno.

Onda poslije jednog pogleda ravno iznad sebe — zaprepaštenje. Zvijezde kao da su počele glavljnjati. One se ljuljuškaju, nemirne kao na platnima Van Gogha. Trljam oči, ne vjerujem. Gledam u stranu: tamošnje su zvijezde »mirne«. Ove iznad glave i dalje se lagano njišu. Počinjem već sumnjati u vlastitu trezvenost, a onda, kad sam malo jače izronio iz vode: rješenje! Zrak je studen, na što sam zaboravio u toploj vodi, pa kad dignem oči uvis, a zatiljak zaronim, gledam u nebo kroz vlastiti dah koji poput magle što se vije čini, da se pogled kroza nj zamukaće, titra.

Skačem iz vode, grabim ručnik cvokoćući i ne ide mi iz glave Mali Medvjed za kojeg sam zamalo povjerovao da »igra« poput onog ciganskog medvjeda na lancu...

MEDVEDNICA — ALLEGRETTO GIOCOSO

Kad se čovjek suviše polakom za jagodama i tek na prve kapi kiše požuri prema Hunjki, onda je nemjnovno da pokisne. Neugodan doživljaj? Možda smo tako pomislili u prvi mah, kasnije nam je bilo dragو što su nas jagode zaustavile da vidimo svojevrstan »balet«.

Kiša je bila sve gušća i na kraju nije preostalo drugo no potražiti zaklon pod gustom jelom na rubu livade. Cini se da je mjesto bilo baš najsjretnije odabranje: čas kasnije počela je tuča, sitna i gusta, koju više nije pratila kiša. U prvi mah zabrinuto smo gledali, hoće li zaklon izdržati, a onda istom obratistom pažnju na nezaboravnu predstavu: zrnca leda, ne krupnija od ovećega graška, udarala su svom snagom o tratinu, ali ih je žilava trava odbijala na sve strane, i zrna su posrćući poigravala, teturala, skakutala prije nego što se smire.

Kao male balerine koje u zanosu pokazuju svoju vještinu, kuglice su skakale, prevrtale se, svjetlucale kao da se kazališni reflektori odbijaju o haljine posute stakalcima, sve uz neki svojevrsni šušanj udaranja »malih balerina« o travu i jednih o druge. Gotovo četvrt sata trajala je predstava u kojoj su zrnca tuče nastojala da pruže ono najbolje što znaju, a onda se zamoriše i nad predstavu spustio se zastor sitne kiše. Baletno popodne bilo je završeno, rijetka publika mogla je dalje. Za ovaku predstavu — ne isplati li se i pokisnuti?

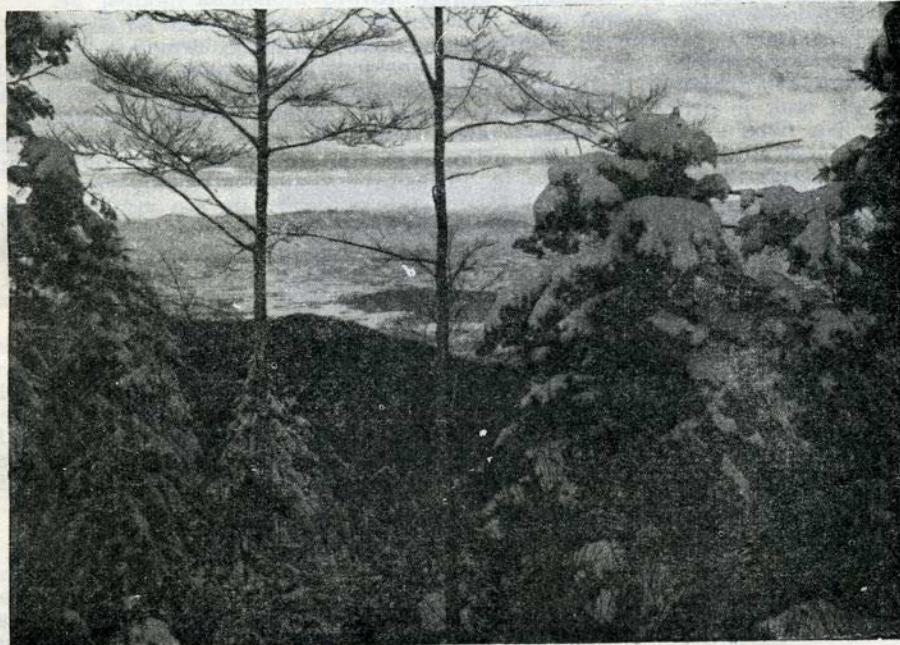
Zapasti u mećavu posljednjega dana lipnja nije u visokim planinama rijetkost; na gotovo pitomu Pohorju to nas je ipak iznenadilo. No Pungrat bio je blizu i u planinarskoj kući začas se našlo omanje društvo koje je čekalo da mećava s kišom prođe, jer »to ne može trajati duže od koji sat«. Trajalo je ipak satima, pa se kiša posve izgubila i ustupila mjesto omašnim krpama snijega, koji je začas prekrio svu okolicu.

Društvo je bilo veselo, opskrbnica je naložila, i sve je bilo u redu, samo nas je mučila misao: hoćemo li ujutro moći dalje transverzalom, hoćemo li vidjeti znakove pod koprenom snijega? S tom mišlju zaspali smo umotani u brojne deke. Nismo očekivali da ćemo ih trebati u toliku broju u ovo doba godine.

Dok smo još prije utonuća u san čuli zavijanje vjetra i šum krpa snijega što nasrću na prozor, jutro nam se učinilo nekako neobično svjetlo. »Sigurno zbog 'snijega« — pomisili smo — i prevarili se. Sunce je sjalo takvim sjajem, da se naprosto nije moglo vjerovati što se još nocas zbivalo. To nas je ponukalo da što brže krenemo dalje prema zapadu, ne vjerujući da se nigdje, baš nigdje, ne vidi niti trag snijegu što je sinoć tako obilato zasipao zapadno Pohorje.

Ali taj put kroz livade, koje su sjale jače nego poslije ikoje rose, ispod drveća s kojeg su tu i tamo kapnule blistave kapljice, kroz sjaj cvijeća koje se voljko okretalo prema jutarnjem suncu sretno što je prošla mora predašnjeg dana — to je bio najljepši put kroz sunčano jutro što ga pamtim. I što smeta što su čarape bile mokre od gaženja kroz rosnu travu, kad je sjaj te trave upravo zanosio; tko bi se ljutio kad mu kapljica sa smrekama padne ravno za vrat, kad je ta kapljica kao dragulj, a ta smreka miriše opojnom svježinom...

Hodanje blistavom livadom najradije bismo produžili u beskonačnost. Bio je to trenutak kad bi čovjek najradije faustovski zamolio neumitno vrijeme »Verweile doch, du bist so schön...« i kad sunce što se dizalo da označi lijep dan nije čovjek radosno pozdravio, nego zažalio da sav taj brio livadskoga i šumskoga svijeta dolaskom punoga dana nestaje. Čar je prestajao u prirodi, ali je ostajao u nama. Ne idemo li baš zbog toga u planinu?

Što planinar vidi kad ide u planinu sam

Noć je. Put me vodi u planinu. Imam neki posao u našoj planinarskoj kući pod Greben-gradom. Zvijezde su zauzele svoja mjesta, a sjevernjača sa svojim Malim medvjedom daje mi putokaz u pravcu cilja. Deset je sati. Noć je prilično tamna, jer je mjesec ovaj puta zakazao svoje usluge. Sve je nekako čudno. Još u vlaku sam se premišljao, da li da idem. Gledao sam kroz prozor vagona u noć, koja je bila čarobna i u isto vrijeme neugodna. Već sam pomislio i da se vratim, ali u meni ipak prevlada volja, i eto me sad pred planinom, u noći.

Pođem sa željezničke stanice cestom, pa uz prugu, pa kraj groblja. Ljudima se na takvima mjestima često koža ježi i nastoje se što prije udaljiti. Odjednom puhne vjetar, a tamo na groblju nešto zalupa. Moram vidjeti što je. Dođem bliže, vjetar ponovno dahne, a na jednom križu njiše se komad lima što se napola otrgnuo. Ostavljam posljednju kuću u selu Ferenčina i ulazim u šumu. Što me očekuje u tom mračnom tunelu? Opazim neku sjenu kako se miče. Hoće da digne na me bat, pa će me sada udariti. Bila je to grana koju je njihaop povjetarac i u mraku joj dao izgled »mača stravek«.

Nastavljam put obuzet mislima o poslu koji me čeka u kući, i zaboravljam na noć, kad odjednom kraj mene nešto zašuti. Gledam, miče se lišće. Čudno, kako se može lišće samo micati. Palicom ga pokušam razgrnuti i imam što vidjeti: jež. Jež sav pokriven lišćem koje se nabralo na njegovim bodljama, miče se, i cijelu hrpu nosi na sebi.

Još jedno iznenadenje, svega desetak minuta prije planinarske kuće. U mraku mi se činilo kao da je neka avet preletjela pred mnom, ali bio je to samo jedan par fazana, najprije mužjak, zaključio sam to po njegovojo težini, a za njim je odlepršala i ženka. A pred samom kućom, iz jedne pećinaste strane, pozdravilo me sasvim blizu mog uha jedno: uuu! Bila je to naša sova s Greben-grada u svom noćnom obilasku. Ipak ponešto neugodan osjećaj, pa sam bio već i uzbuden, kad sam stigao do kuće. Probudio sam čuvara i nakon razgovora i odmora legnuo, ali još dugo nisam mogao sklopiti oči. U mašti sam još jednom proživio sve današnje susrete.

Slijedećeg dana krenuo sam kući drugim putem, preko Krušljevca. Htio sam pregledati u kakvom su stanju planinarske markacije. Sunce se na mahove probijalo kroz oblake, a moji najmiliji šumski prijatelji, ptice, vabile su svojom pjesmom sve prijatelje prirode na šumski koncert. Sve je odisalo svježinom, a svježi zrak je prijao plućima koja su stalno izložena otrovima gradske atmosfere. Na nebū su oblaci stvarali razne figure. Ne znaš da li je ljepši pogled prema nebu ili niz planinu. Ali, prije nego sam izišao iz šume, oblaci su se sjedinili, prekrili nebo i zakišilo je. Prilazim poznatom staništu srna blizu potoka Čeve ispod istoimenog brda i stijene. I zbilja, imam što vidjeti. Ogroman srndač zapleo se rogovima u granje i umoran miruje. Nježno i prijateljski ga udarim po butu, a on s mukom skrene pogled k meni. Neko smo se vrijeme ovako gledali. Vjerojatno je naslutio da nisam lovac, nego čovjek koji mu ne želi zlo. Konačno se jednim snažnim zamahom oslobođi granja, pa bjež u šumsku slobodu.

Nastavio sam kroz šumu u mislima na ovaj susret, ni ne misleći na kišu koja je postepeno jačala, a još manje sluteći, da ću uskoro upasti u zamku. Stigavši do Vratnog kamenog, jednog slikovitog prirodnog kamenog prolaza s vanrednim vidikom na varaždinsku dolinu, odjednom se zapletem i osjetim da me nešto vuče za nogu. Pogledam, i vidim: oko moje noge oplela se fina tanka žica. Bila je to zamka za zečeve nekog krivolovca. Odrežem je za uspomenu. Bio sam zadovoljan što sam se u nju uhvatio ja i tako spasio život jednome zecu.

Ali, svi ti mali i lijepi događaji uzrokovali su da sam okasnio i sada me obuzela briga, hoću li stići na vlak. Udarim kraticom preko močvarnog tla, ali jao! Zapadnem u takvo blato, da sam se jedva izvukao i stigao u blizinu stanice. Vidim, vlak je dao zvižduk kao da mi se smije, i krenuo. Udarim u dozivanje sve dok me ne opazi vlakovođa, moj znanac. On zaustavi vlak, a ja, bez daha, uhvatim se za posljednji wagon, i čas zatim planina je bila daleko za mnom.

Život u planini

LISICA

Proljeće. Puna dva dana padala je kiša. Treći dan je osvanuo vedar i sunčan. Vlažno jutro. Iza nas su ostali mokri travnjaci i pašnjaci. Sa bukovih i jelovih stabala padale su kapi, kao kiša. Pod našim nogama pucalo je suho granje.

Izašli smo iz šume. Odmičemo hitro preko vlažnog kamenja. Usput nailazimo na osamljene grmove klekovine. Zaobilazimo ih. Gore visoko iznad nas je džinovska stijena najvišeg vrha Bosne. Zapravo, vrh mu i ne vidimo. Maglom je obavijen, pa izgleda da njegova kamena kula nema kraja. Vrh je u nebeskim prostranstvima, van domašaja našeg pogleda.

Strme litice, kameni sipari i uvale prekrivene su snijegom. Tu još uvijek vlada zima. Proljetne magle vršljaju besciljno. Oko nas je sve mirno. I mi smo utonuli u neku tajanstvenu tišinu. Samo povremeno se čuje bat naših koraka. I to je sve. Ni povjetarca nema. Sunce rijetko uspijeva da se probije kroz guste oblake.

Iz zakržljalog grma klekovine naglo je iskočila lisica. Očito je bila iznenadena našim prisustvom. I mi smo bili u istom stanju. Samo ne i u strahu kao ona. Na trenutak je zastala. A zatim se naglo, u stravičnom grču, dala u bijeg. Nestala je u susjednom grmu klekovine.

Bila je to velika lisica, veličine osrednjeg psa. Imala je dlaku tamno-sive boje. Takvo krvno se rijetko vidi. Vrh njenog dugog repa završavao se bijelom dlakom, kao velika bijela tačka.

Pošli smo dalje pod dojmom ovog iznenadnog susreta. Koračali smo preko kamenih škrapa.

JANJE

Na jednom kamenom prevoju umalo da nismo stali na janje. U prvi mah učini nam se da sanjamo. Ponovni pogled uvjeri nas u stvarnost. Stvarno, pred nama je bilo malo janje. Nije davalo nikakve znakove života. Dodirom ruku ustanovili smo da je ipak živo, ali glavom nije moglo kretati, a niti je moglo pustiti glasa. Oči su bile mutne, kao u mrtvaca. Runo isprano kišom i po sredini pravo razdijeljeno.

Prenj: Zelena glava

Podigli smo na ruke polumrtvo i mlijatovo tijelo nesretnog janjeta. Glava mu je klonula. Noge su visjele kao prelomljene. Samo su oči počele davati znakove života ili se nama tako činilo.

Spustili smo ga na obližnju zelenu zaravan. Na noge nije moglo stati, pa smo ga položili na stranu. Tada smo vidjeli modre ožiljke po trbušu. Izgleda da je propalo sa sve četiri noge u škrapu i bilo nemoćno da se izbavi. Visjelo je na trbušu, koji su boli i žuljali kameni šiljci. Ko zna koliko dugo je bespomoćno blejalo. Borilo se uzaludno da spasi život. Sigurno sve dотile dok nije nemoćno klonulo.

Rukama smo otvorili njegove ukočene vilice i u usta nasuli vodu i šećer. Mala glavica je učinila prvi pokret, a sitni zubi prvi pokušaj da zagrizu travu, ali nije bilo dovoljno snage za ovaj poduhvat. Ponovili smo davanje vode i šećera, a potom još dodali hlijeba. To je bilo dovoljno da nejako janje počne gricati zelenu, kratku travu.

Oči su dobile životnu bistrinu. U njima se vidjela životna radost. Onemoćalo tijelo pokušavalo se podići, ali noge to nisu dozvoljavale. Ponovo smo ga postavili u položaj, kako bi moglo da pase. Vrijeme nam nije dozvoljavalo da se dulje bavimo oko ovog nemoćnog i dragog stvorenja. Pošli smo put katuna na Stubicama, sa namjerom, da obavijestimo čobane o sudbini nastradalog janjeta. Tužnim pogledom, kao da molí da ga ne napuštamo, gledalo nas je i ispratilo osamljenio janje. Nismo daleko odmakli, kad začujemo njegov glas: dva puta je tužno zablejalo. Nesretno jagnje imalo je samo toliko snage.

Srećom, na slijedećoj ledini srelj smo čobane: djevojčicu i dječaka. Ispričali smo im kako smo našli i gdje smo ostavili janje. Rekli su nam da je janje izgubljeno prije tri dana. Uzaludno su ga tražili svukuda. Otrčali su odmah do njega.

Druge godine, kada smo ponovo prolazili tim krajem, rekli su nam stočari da je janje spašeno i da je ostalo na životu. Nadajmo se da je dobro i da još uvijek živi...

DIVOJARE

Smiraj dana. Nestali su oblaci, koji su cijeli dan plovili nebeskim plavim svodom, bijeli, kao ovčja runa. Sumrak je već uveliko ušao u, inače, mrke kajnje. Sunce je klonulo prema zapadu, a njegovi zadnji svjetli tragovi počivali su samo na Peštibrdu i Drinjači.

Tišina sparnog ljetnog predvečerja prisutna je svugdje. Nebo je počelo da tamni. Sivo kamenje dobivalo je sve tamniju boju. Osamljene munike strše, kao mrtve straže.

Mjesečeva svjetlost pojavila se iza dalekog Lupoglava, u času kada smo prešli sipar — tu živu kamenu rijeku. Divokoze, u krdima i pojedinačno, spokojno pasu. Ovo je njihovo carstvo. Nikako ne želimo da narušimo njihov zasluzeni mir. Ipak, hoćemo da ostvarimo naš cilj: čutke posmatrati divokoze i stići prije mraka do kuće na Plasi.

Hajdučkim koracima prolazimo pored tih plašljivih i hitrih planinskih »antilop«, kako ih neki lovci zovu. Zastajemo često. Posmatramo igru mladih i nestasnih kozlića. Nijemo čutimo, kao da se prikradamo. U tome nam pomažu ptice, koje grakću i cvrkuću u kamenim vrhovima.

Strašne kandže i oštiri kljunovi orlova vrebaju na divojarad. Ona su često puta za njih dobar zalogaj. Inače, ovdje gladna usta traže hranu. Reklo bi se, sve igra u krvnom kolu. Svako se bori za svoj opstanak, za život.

Stojimo na jednoj dominantnoj stijeni. Pogled nam luta po poluosvijetljennim prostranstvima i ponovo se vraća na divokoze. One su u žiji našeg oka. Odjednom iznenadenje: na susjednoj stijeni desetak metara desno od nas ugledali smo jedno malo divojare. Zaustavili smo dah. Stali smo, kao ukopani. Čini se, nismo ni očima treptali.

To malo ljupko stvorenje imalo je dlaku boje meda ili svjetlo popržene kave. Glava sa malim, tek izraslim rogovima, ličila je na živi cvijet. Ljepotan je radoznalo buljio u nas par minuta. Zatim je skočio sa stijene. I u skokovima, poput lopte, došao nam još bliže. Dijelio nas je prostor od dva-tri metra.

Vragoljan je digao glavu, kao da nam prijeti ili kao da nas želi otjerati, a možda se htio i poigrati s nama. Ko bi to mogao znati?

Cvrsnica:
Sjeverna stijena
Velikog Kuka (1776 m)
Foto: J. Plaček

Par puta je frknuo kroz nos i pri tom tapkao desnom nogom, kao da kopka. Mi nijemo čutimo i mičemo se manje od munika oko nas.

Jare je iznenada skočilo pred nas. Bilo je na dohvati ruke. Mogli smo ga pomilovati ili uhvatiti, ali ni to nismo željeli učiniti. Time bi izazvali strah ovog plasljivog stvorenja. Jare je zastalo i pogledalo nekud u daljine, tamo u pravcu Tisa.

Okrenuulo se naglo i ponovo počelo tapkati nogicom, a pri tome se njihalo cijelo malo tijelo. I zviždalo je. Činilo nam se da ga je ipak obuzeo neki strah. Naglo je trglo glavu i počelo da udije zrak. To je bilo presudno za ishod ovog susreta, koji ni mi nismo očekivali, a ni jare željelo. Iznenada je odskočilo od nas. U tri-četiri fantastično brza i elegantna skoka nestalo jeiza prvog kamenog kuloara.

Oko desetak minuta provedenih u ovom neočekivanom susretu učinilo nam se, u isti mah, i dugo i malo. Pažnja nam je bila u punoj napetosti, do zamora. Željeli smo ostati sa malim jarićem ko zna koliko još dugo. Jednostavno, nismo željeli da dode tako brzo kraj susreta. Zbog toga smo bili tako dugo mirni, kao u mašti, a ne stvarnosti.

Zašto je otrčalo malo divojare? Mi mu nismo dali povoda za to. Stajali smo kao kipovi, bez pokreta, bez daha, bez treptaja. Nismo ga mi nagnali u panični bijeg.

Po svemu sudeći jare se na bijeg odlučilo u onom trenutku kada je osjetilo u uzduhu, po mirisu, naše prisustvo. Jer, kako kažu iksusni lovci, divokoze imaju najrazvijenije čulo mirisa. Osjete čovjeka na 500 metara.

Poslije ovog nezaboravnog susreta još i danas nas proganjuju zle slutnje o sudbini divojareta: da li je ono veće ili sutradan odlutalo divojare pronašlo svoju majku ili ona njega? Možda se nisu našli nikada. Možda je njegova majka pala kao žrtva nekog bezdušnog lovokradice ili je svoje majčinstvo platila životom na neki drugi način. Možda se u očaju za izgubljenim jarićem od tuge bacila sa neke visoke stijene, jer kažu da se i to dogada.

Ali tko zna, možda je sve sretno svršilo i ono malo divojare narasio, pa danas zadovoljno luta prostranstvima uz skut svoje majke. Vjerujmo da su oboje bezbrižni i zadovoljni, jer će tako i nama biti lakše...

ZMIJA

Sunce je u svome zenitu. Hercegovačka jara nesnosno prži. Sve je živo spalila. Sve je oko nas u sivoj boji, samo zakržljali grmovi klekovine uspjeli su zadržati svoju tamnozelenu boju.

Na nebū plavetnilo bez kraja. Nigdje ni traga od ljetnih, bijelih oblaka. Ni daška vjetra nema, koji toliko želimo u tim trenucima. Inače oblaci i vjetrovi znaju biti smrtonosni u planini.

U uzduhu primjećujemo, od vrućine, neko čudnovato titranje plavetnila. Ostalo mi je nekoliko gutljaja vode u četurici. Posljednja zaliha. Štedim tu dragocjenu tekućinu, koja ima okus i miris bare. Nosim je još od Blidinjskog jezera.

Sam sa planinom. Dolje daleko, oko Blidinjskog jezera, ljudi i stoka izgledaju mi sićušni kao mravi. Slamom pokrivene pojate liče na humke zavijene u snijegu.

Sporo uzmičem uz Mrcinu dragu. Čudno ime, zar ne? Penjem se i s pomoću ruku i nogu. Čas uz kamenje, čas uz izgorjelu travu, koja se lomi u mojim rukama. Zato hvatam veće čuperke.

Kamen ispucao od snijega, kiše, vjetra i sunca — često puca pri dohvatu ruke. Odvaljuje se manji i veći komad ili se jednostavno rasprši poput tucanika. Hvatom jednu stijenu veličine i oblike ljudske glave. Kamen naglo puca i pada. Dignem se i podem drugim pravcem lijevo. Nema još mnogo do vrha. Još da prodem oštro kamenje i tada ću biti na hrptu.

Razapet sam u stijeni. Nožni oslonci su dobri, sigurni. Ispružena ruka traži sebi oslonac. Pri dodiru prsti osjećaju hladan ljigav predmet. Užasan osjećaj. Strah. Krik — zmija!!! Nitko me nije čuo Nisam siguran da sam sam sebe čuo. Naglo trgnem ruku natrag, čini mi se gotovo prije nego što sam je spustio.

Podižem glavu u visini kamene police i u tom zlu času ugledam zmiju kako se odmotava. Prvi dio tijela već je uvukla pod kamen. Nisam joj glavu video. Nisam imao snage da sačekam kraj njenog uvlačenja pod kamen. Odskočio sam s tog mjesteta kolikogod sam mogao. Bio je to vjerojatno pravi rekord u skoku u dalj. Kakvu sam sreću imao da nisam zmiju uhvatio rukom, kakva sreća da se zmija prepala i pobjegla. Bila je to prilično velika šarka, otrovnica. Imala je kožu sive boje, a po sredini leda lepezastu traku, koja se granala lijevo i desno.

Nakon ovog susreta nisam ni osjetio napor uspona do vrha. Uskoro sam bio na tjemenu Pločnog, na najvišem vrhu Hercegovine. Tu sam zatekao čobane, i tek tu, u prisustvu ljudi, nestalo je straha...

GLAD SOLI ...

Jutro. Svijetli, bijeli oblaci često su se grlili. Plovili su besciljno, kao jedrenjaci po moru. Vjetar je nanosio miris sjenokosa, dima i stajskog dubreta, što je znak da su stočarske kolibe već blizu.

Iza jednog kamenjara, nalik na piramidu, naišli smo na ovce. Čim su nas ugledale počele su da bleje. Prve, što su bile u našoj blizini, potrčale su prema nama, a onda su sve počele trčati. Zvona su klepetala. Dotrčale su do nas i počele lizati naše ruke i noge (bili smo u kratkim hlačama). Uporno smo se branili, a one su još upornije nasrtale ližući nam udove. Sjatilo se cijelo stado. Bilo ih je oko pedesetak. Sve su navalile na nas. Blejale su kao lude. Noge su nas počele peći od lizanja hrapavih jezika, a uskoro i ruke. Nastala je zaglušna huka i jeka od blejanja. Jurišale su ovce gladne soli. Neizdrživ prizor — glad očiju nema — u pravom smislu te riječi. Prijetila nam je opasnost da nas pogaze — sataru.

Jedini mogući izlaz našli smo u bijegu. Bijeg pred ovcama. Trčali smo preko kamenjara, a ovce za nama. Smiješna i u isti mah tužna slika. Ovce su bile uporne u blejanju i trci.

Popeli smo se na jedan kamen, koji ovcama nije bio pristupačan. Uzaludno su neke od njih, najupornije, pokušavale da pomoću skoka dođu do nas. Sve su tužno blejale. I ne samo to, s druge strane blejalo je i trčalo novo stado.

Preko stotinu ovaca bleji. Planina jeći, ori se. Ipak, uspjeli smo zavarati ovce. Probili smo blokadu i potrčali prema katušima. Uzaludno smo dozivali čobane, oni nas ne čuju ali su čuli blejanje ovaca. U susret su nam konačno dotrčala dva čobana i pas ovčar. Ovce su nasrnule i na njih, ali su ih čobani pomoću štapova i psa, uspjeli otjerati, iako ne i smiriti.

Pitali smo stočare — bili su iz okoline Ljubinja — zašto ne daju soli ovčama.

— Dajemo, kako ne! Solili smo ih prije 8 do 10 dana, ali su one nezasitne soli, kako vidite i sami.

Nismo mogli posumnjati u tačnost ove izjave, jer je očito da nebi jurile »kao ovce na so« — kako narod kaže — da nisu, zaista, bile željne soli.

Planinarske marginalije

V. RAZMIŠLJANJA NAD JEDNIM EPITAFOM

Smrt. Teška, konačna riječ čovjekova. Znam, to je topli, možda bliski život, pretvoren u nepoznati predmet. Pogled i smješak, suza i drhtaj usnice zakovani zauvijek u rugobnu masku. Naokolo lica-upitnici: Iza koje krinke da se sakrijemo pred teškom, konačnom riječi — smrt? Kako je pretvoriti u šljunak utonuo bez traga na dno dana što teku, još živi, još naši? I mučna sumnja: Kako sačuvati dostojanstvo smrti pod nebom bez sfera? I tihi jad: Koliko se mogućih zbivanja okamenilo? Koliko se kamenova odronilo sa naših obala?

Planina. Možda je smrt u planini riječ drugog zvuka. Vrhunac je nestao u vihornom crnilu. Da li je usmrćen? Posivjeli kostur nekadašnjeg bora strši na rubu kao veliki upitnik: Da li usmrćen bor? Kamen se otrgnuo planini, isčezenuo u šljunku, utonuo među valutice. Mrtav?

Smrt čovjeka u planini. Nježnost i hihot, ojačenost i razdraganost, radošću osvijetljene, strahom pomračene oči, grč požude i meki san. Rumene iskre misli, biseraste kapi osjećaja, sivo pletivo volje. I od svega, zar samo napukla maska izgubljena u ilovači?

A on je možda, samo utonuo u tvrdi san kamena, zeleni san rudine, bijeli san rasplinutog oblaka, plavi duboki san neba. Da, možda je tamo. U drhtaju cvijeta, tihom razgovoru trava, šaptanju pahuljica. U vihornom kolu oko vrhova, hropcu odronjena kamena, napetim jedrima stijena.

U planini njegove smrti i našeg života koračamo istim stazama. Mi još budni i onj od nas što sanjaju. Smrt, riječ teška i konačna, ne zasjenjuje nam, gromadna, put. Leži, kao kamen među kamenovima, pored našeg puta.

Razmišljam tako, pognut nad stihovima što ih bilježim:

Nagnula si se nad ponor, kao da se klanjaš
Dubokom, mekom božanstvu, i onda nemoćno

klonula

Možda još uvijek, ljubavi moja, sanjaš
Pod ružičastim snijegom u koji si potonula.
Neću te buditi. Šutim. Blaga ti bila tama.
Proljetni će te potoci raznijeti livadama,
Nad rastopljenim grobom kazati pravorijek
Zlatni jaglaci, zeleni kukurijek.

*Antun Šoljan, Epitaf prijateljici poginuloj u planinama
»Republika«, Zagreb, studeni 1966, br. 11, str. 430.*

VI. IZLET GAVRILA PRINCIPA NA BJELAŠNICU 1911. GODINE

Hicima što ih je ispalio u Sarajevu 28. lipnja 1914. Gavrilo Princip je ušao u našu i u svjetsku povijest. O njemu i njegovim drugovima danas znamo prilično mnogo. Bili su mladi ljudi, daci i studenti, iz siromašnih, pretežno seoskih, porodica. U srži njihovog bića nalazila se, duboka i potpuna, emotivna, intelektualna i voljna, povezanost sa svojom zemljom. Bili su dio njene teške, surove prošlosti i mučne stvarnosti, njenog sirotog stanovništva i njegovih čežnji za boljim vremenima. Voljeli su i prirodu svoje zemlje, vraćali se iz gradova svoga školovanja u krajeve u kojima su odrasli. Živjeli su u ognjici čeznuća i raznijeljanja, ljubavi i mržnje, u srcima i umovima kovali su i kalili oružja budućih borbi. Ipak, bili su i obični dječaci i mladići, maštali nad pročitanim knjigama, snatrili o ljubavi, poduzimali poneku dječačku pustolovinu. Nalazimo ih tako i u planini.

1911. godine Princip je bio đak petog razreda gimnazije u Sarajevu, a boravio je, tog ljeta, kod svog starijeg brata u selu Hadžići. Planinari ga znaju, jer je to selo jedno od ishodišta za uspon na Bjelašnicu. Dana 24. lipnja krenuo je Princip s grupom drugova na Bjelašnicu. Taj je izlet i opisao.

»Prohujaše dani gnjavaže i dosadnosti za prljavom, iskrižanom školskom klupom — nastadoše ferije. Veselje prode poslije trodnevnog boravka kod kuće, odlučismo da prekratimo ove vruće i dosadne dane — putovanjem gdje — hajdemo na Bjelašnicu i dalje; smisljeno — učinjeno! Podosmo iz Hadžića u zalazak sunca kad se čitava zapadna strana zažari divnim purpurom, kad se lomljahu bezbrojne zrake krvavog sunca i kad se čitava priroda spremase da u tajanstvenom miru prespava divnu, sanjivu ljetnu večer — onu milu idealnu pjesničku večer. Brzim koracima dospjesmo na podnožje Bjelašnice, naravno, hvaleći se brzinom hoda, i brišući krupne graške znoja. Poslije kratkog jemeka pod šumicom krenusmo ...

Šuteći, koračasmo nestalnim koracima po šumi zaneseni u onu tajanstvenu, duboku tišinu, slušasmo nemušti šapat mirisnog cvijeća i nijemog drveća. Za nosom sve dalje derući u gustu šumu — zgledasmo se kad nas opkoli paklena tama cereći se smijehom nakaznih čudovišta — nećajan i lak drhat i jeza proljeće nam poput struje kroz polumorne udove — nijemo koračasmo dalje, spotičući se o kojekakve klade i razbacane grane — jao meni, koliko mě je puta zvrcala kobna misao da ne odletim u kakvu vječitu bezdan!

Dalje ne mogosmo — obavismo fukarnu večeru, naložismo vatru — te mogu sigurno reći da mi je to bio najljepši prizor što ga vidjeh — il' ma u kog pjesnika prikazana, čutah — oh da vam je samo vidjeti kakove su divne i plastične slike što ih činjaše krvava, živa vatra sa crnom... paklenom tamnom, šapat tamnog visokog borja sa ovom rugovom noćnom, zaštitnicom pakla i njegovih sinova, činjaše se kao šapat začaranih giganata sa čudnovatim nimfama, i kao da čuješ pjesmu četiriju sirenskih djeva, tužnu »Eolovu harfu« ili božanstvenog Orfeja.

Svi pospaše oko vatre, ja ne mogoh, bijah snen, drijemah, al' ko da zaspim u ovom carstvu sanja i iluzija. Mala nepogoda — tužni fijuk bijesnih vjetrova titraše se nijemim gigantima — oni se probudiše — sa žaljenjem — bol, tuga, život — ah misli vizije i iluzije moje. Zapjevasmo neku tužnu pjesmu, a u mene srce gore šapće i strepi neg'moji začaranjaci.

Oni i opet lijepo oko vatre u šušanj, a ja pjevh, sanjah i molih tajnu, oh, to bijah slatk i bolni časovi u divnom ciku zore, ljepšem od ljepote, sladem od sna, mnogo ljepšem i idealnijem neg' što ga i jedan pjesnik evropski opjevao — kojeg čarobni blijesak i krvavo koralno sunce može da prikaže samo sin čarobnog i manjivog istoka — gledajte, samo, pa će vidjeti....

Poslije milog i prijatnog oduška kod gosp. Setnika krenusmo dalje...
Bjelašnica, 25. juna 1911.

Gavrilo Princip
V. r. Vel. gimn. Sarajevo»

Taj je Principov zapis jedini potpuniji trag njegovih književnih sklonosti. Napisao ga je u knjizi uspomena planinske kuće, nakon uspona od Hadžića preko Sitnika. Pronađen je iza njegove smrti u austrijskom zatvoru i iza rata, te je objavljen u novinama (sarajevska »Srpska riječ«, 17. VI 1920). Preštampao ga je Vladimir Dedijer u knjizi »Sarajevo 1914« (Ljubljana—Beograd—Sarajevo, 1966—309—310). Odatle tekst i podaci o njemu i na ovom mjestu.

Zapis je, kako kaže i V. Dedijer, »tekst jednog gimnazijalca, pun nedovršenih rečenica i fraza«. Ipak, pokazuje nam dječaka, skoro mladića, osjećajna i osjetljiva, đaka koji dosta čita, pa mu je doživljaj prirode protkan literarnim reminiscencijama. Romantično ozivljavanje u poetsku i proznu lektiru, spojena sa isto takvim doživljajima planinske prirode. Stil neizgrađen, za nas i starinski, ali lako nam je prepoznati jednog iz našeg kola (u planinarstvu se danas nalaze poneke od rijetkih oaza romantičnog gledanja svijeta; iza psihološke mede, što je čini sklonost hodanju po planinama, ima nešto dobra zemljista i za tu prorjeđenu biljku).

Dječaku što sanjari uz noćnu vatrnu u planinskoj osami, 25. lipnja 1911., nije ostalo mnogo vremena za tihe snove o životu. Kalenje duha za akciju, vrelina šake stisnute oko kundaka revolvera, duga, hladna agonija izmučenog robijaša. Do 28. travnja 1918. godine.

VII. POČECI PLANINARSTVA NA OTOKU LOŠINJU

Otok Lošinj ide među najstarija turistička područja u Jadranskoj Hrvatskoj.¹ Zanimljivo je da se već u počecima organiziranog turističkog rada na otoku ne zaboravlja ni na planinarstvo. Vrijedno je pročitati o tome podatke koje donosi suvremenih historičara Lošinja Branko Kojić u radnji »Razvitak turizma na otoku Lošinju« (Analji Jadranskog instituta JAZU, svezak I, Zagreb 1956, 205—296).

Počeci turizma na Lošinju vezani su uz turističke početke Opatije, a izlaze iz klimatoterapeutskog interesa austrijskih stručnjaka za krajeve na Kvarneru.

U sklopu turističke djelatnosti javlja se interes i za brdovitou okolicu Opatije. U lipnju 1885. osnovana je u Opatiji sekcija Austrijskog turističkog kluba. Među njenim prvim akcijama nalazimo gradnju puta uz more i planinarske staze na Veprinac.

9. II 1886. konstituirano je u Malom Lošinju turističko društvo kao sekcija Austrijskog turističkog kluba. Inicijativa potiče od bečkog liječnika dra Schrötera. Društvo je u toku godine poraslo od 29 na 73 člana. Prvi je predsjednik bio Eugen Gelicic, a potpredsjednik Ambrož Haračić, profesor Pomorske škole i istraživač klime i vegetacije Lošinja.

Članovi Turističkog društva, kao i srodnog Društva za poljopšavanje i posumljavanje Malog Lošinja, zanimaju se već od početka za Osoršćicu. Njihova djelatnost počinje 28. III 1887. usponom na Osoršćicu, kamo prate prijestolonasljednika Rudolfa. Taj prvi izlet vodio ih je iz zaliva Radiboj (na sjevernoj obali otoka, između grada i rta Osora) preko sjevernog grebena na vrh. O usponu je izvjestila i štampa (Wiener Tagblatt, 2. IV 1887). Uspjeh izleta potaknuo je akciju za izgradnju turističke staze iz najbližeg izletišta pod gorom, Nerezinu. Staza, duga 5,5 km, izgrađena je uz sudjelovanje Austrijskog turističkog kluba i općina Osor i Nerezine, a uz trošak od 705 forinti. Općinski službenici iz Nerezine, Sokolić i Maurović, postali su nakon toga i vodići na Osoršćicu. Staza je, valja dodati, i danas u dobrom stanju, a od 1958. je i markirana (PD »Zagreb«).² Ove akcije i lijep vidik s gore (opisuje ga i B. Kojić u spomenutoj radnji) privukle su na Osoršćicu brojne izletnike. Doskora je uređena i mjesna gostionica u Nerezinama i nazvana »Osteria al Club dei turisti austriaci« (to će biti današnja »Mornarska gostionica« na mjesnom trgu).

Društvo je idućih godina uredilo staze i na vrhove Kalvariju (234 m) i Velu Stražu (ili Telegraf, 108 m) iznad Velog i Malog Lošinja.

Osoršćica je međutim izazivala pažnju ne samo turista nego i geografa, prirodoslovaca i arheologa. Tako u knjizi A. Haračića »L'isola di Lussin, il suo clima e la suo vegetazione« (Malj Lošinj 1905.) nalazimo opise izleta u području Osoršćice koji mogu zadovoljiti i turistički i naučni, u prvom redu botanički interes. Haračić preporuča tri ekskurzije. Najprije iz Radiboga ili koje susjedne uvale (autor je očigledno računao na posjetioce koji su dolazili jahtama ili barkama, naročito iz Opatije), pa preko prijevoja Gredice na Televrin (588 m) i Sv. Nikolu (557), te turističkom stazom u Nerezine. To je zanimljiva varijanta uspona, a vodi — na grebenu od Gredica do Televrina — izvan staze. Danas se rijetko koristi. Podesna je za silaz (ili uspon) iz gradića Osora. Nekoć je ta tura bila najviše korištena. A. Haračić priča i o napetim trenucima na strmim i teže prohodnim zapadnim obroncima Osoršćice u blizini nekog orlovskeg gnezda. Devet je orlova kružilo oko njega i njegova pratioča Antuna Sokolića, ali ih ipak nisu napali. Na ovoj je strani, a i drugdje na Osoršćici, niz spilja (neke su arheološki znamenite ili su uz njih — spilja Sv. Gaudencija — vezane le-

¹ Opći opis otoka pružio je čitaocima »Naših planina« dr Marijan Florschütz (Lošinj, NP 1956, br. 4)

² Prije toga opisali su izlete na Osoršćicu Alma Šikloši (Utisci s otočja Kvarnera, NP 1954, br. 3; ruta Osor—Nerezine—Sv. Nikola—Televrin) i dr M. Florschütz (Planinarstvo i planinarenje na otocima. Osoršćica (588 m), NP 1956, br. 3; ruta Veli Lošinj—Nerezine—Sv. Nikola—Televrin—grad Osor).

gende)³ Duboko, zapadno, ispod Televrina nalaze se ispod stijena i dva sitna jezerca (po veličini su nalik jezercima na Slemenu iznad Tamara).

Druga je tura najteža i vodi kružno iz Nerezina na sedlo Počivalice (257 m) južno od Sv. Nikole, pa zapadnom padinom Osoršćice na sedlo Gredice sjeverno od Televrina, zatim u smjeru Osora do zaselaka Veliki i Mali Tržić i odande uzbrdo do Televrina. Danas je posjetiocima Osoršćice ne koriste. Markiranje puta Nerezine—Počivalice i dalje grebenom sa juga na Sv. Nikolu (1958. godine) otvorilo je ipak posjetiocima i južni prilaz vrhovima Osoršćice. Međutim, planinaru koji ljetuje u Nerezinama zapadna strana Osoršćice, sa svojim osamljenim stazama, bespućem u šikarju, stjenovitim odsjecima na padinama, jama i spiljama, te pustim uvalama, može ipak pružiti nove doživljaje ove otočne planine.⁴

Treća tura što je opisuje Haračić, jednostavnija je i vodi poljskim putovima duž istočnog podnožja Osoršćice kroz zelenilo mediteranskih polja, od Osora do Nerezina. To je i danas zanimljiva šetnja područjem između glavne ceste i Osoršćice.

U pogledu svog planinarskog otkrivanja Osoršćica ne zaostaje, kako se vidi, za drugim, inače znatnjim planinama u Hrvatskoj. Ta lijepa otočna gora bila je i vrijedna toga.⁴

³ U prilogu Vade Rendešeka »Popis spilja i ponora u Hrvatskoj« (NP 1960, br. 7—8, 189) zabilježena je 21 spilja i ponor na Lošinju. Arheološku važnost nekih spilja spominje B. Kojč u uvodu radnje »Ribarstvo Lošinjana« (Jadranski zbornik II, Rijeka 1957, 325).

⁴ Noviji opći opis Osoršćice, markiranih staza i glavnih izleta, dao je dr Ivo Lipovščak u članku »Osoršćica (588 m)« (NP 1964, br. 11—12, 729—281).

Ispравak. U »Planinarskim marginalijama« IV. dio (NP 1967 br. 11—12, 264), (»O Triglavu od kamenja i o Triglavu od snova«) na dnu stranice ispušten je jedan redak. Zadnja rečenica treba da glasi:

Kod toga doduše slijedimo i vlastite staze iz maštanja o onom našem, stvarnom Triglavu, maštanja koja su za nas i sjećanja i očekivanja. Mislim da nam to ni »antiplaninarski planinar« Janez Mencinger nebi zamjerio.

U pohode bugarskim planinama

VITOŠA — KULTIVIRANA PLANINA

Ono što je Trebević za Sarajevo il Vodno za Skopje, to je Vitoša za Sofiju. Nalazi se u neposrednoj blizini milijunskog grada, izdiže visoko, čak do visine 2285 metara, bdi i stražari nad Sofijom.

Vitoša je, kako nam rekoše u Turističkom savezu Bugarske — kultivirana planina — uređeni nacionalni park. Na ukusno pripremljenoj karti ove planine na brojali smo 52 turistička objekta, načičana, skoro jedan do drugog. Osim planinarskih kuća i skloništa, svoje domove odmora ovdje imaju CK Bugarske komunističke partije, sofijski glumci, esperantisti, kolektiv Radio Sofije, Sofijska filharmonija i mnogi drugi kolektivi i profesionalne organizacije. U ove objekte može se smjestiti nekoliko hiljada ljudi, pa i pored toga subotom uveče ovdje je teško naći prenoćište.

Organizirani turizam i planinarstvo veoma su razvijeni u Bugarskoj. Kažu da je svaki šesti stanovnik ove zemlje član neke turističke organizacije. Reklo bi se da su naši susjedi sa oduševljenjem primili i da pomno ispunjavaju poruku oca bugarskog turizma, književnika Aleka Konstantinova, koji je pri ikom osnivanju prvog turističkog društva u Bugarskoj 1895. godine poručio svojim savremenicima i generacijama koje dolaze da „putuju Bugarskom da bi je upoznali, i da upoznaju domovinu da bi je voljeli“.

Na Vitošu se dolazi vrlo dobrim asfaltnim putem, ali znatno manje udobnim i uvijek pretrpanim autobusom, koji iz Sofije polazi svaki sat. Ishodište za planinarske kuće i domove odmora je na Zlatnim mostovima, odakle do pojedinih objekata vode lijepo uređene i markirane staze. Doduše, ovdje nema nikakvih zlatnih mostova, ovaj naziv vjerovatno potiče otuda, što je korito Vladajske rječice i njenih brojnih pritočica, na mnogim mjestima potpuno prekriveno ogromnim u neredu razbacanim, kao jaje oblim granitnim stijenama, na kojima boja mahovine podsjeća na boju starog zlata. Da je ispod ovih »zlatnih kamenih mostova« rijeka, zna se samo po šumu koji stvara voda na svom putu niz Vitošu.

Velik broj domova je potpuno ili djelomično opskrbljen sa hranom, ali redovno postoje tzv. turističke kuhinje u kojima izletnici sami pripremaju jela. Cijene noćenja su vrlo pristupačne, pa je i to jedan od razloga da se mnogi građani Sofije rado odlučuju za vikend ili godišnji odmor na Vitoši.

MUSALA — PLANINARSKO HODOČAŠĆE

Od davnina je ljude privlačilo sve ono što je novo, neviđeno i nedoživljeno. I nas — grupu članova planinarskog društva »Igman« iz Sarajeva — već odavno je vukla želja da stupimo nogom na krov Balkanskog poluostrva — na Musalu, vrh planine Rile, visok 2925 metara.

Od Sofije do malog, nekad carskog izletišta Borovac, koje je ishodište za Rilu, došli smo za nepuna dva sata vožnje. Odatile, prema Musali, vodi markirana planinarska staza kroz gusto crnogorično drveće. Na visini od oko 2000 metara zamjenjuje ga kleka, da bi na oko 2200 metara nestalo i nje, pa put dalje vodi kroz kamenjar i zakržljalu travu. I upravo tada, kada se izade iz šume, neskriveni krajolici ukažu se u svoj svojoj ljepoti. Sa svih strana su se visoke litice i vrhovi, preko 2500 metara, nadvili nad nama kao gorostasi. Iza nas, kroz rascjep Goljamog Markudžika vidi se pitoma, rodom bogata samokovska kotlina. Sunce je već odavno prešlo svoj zenit i nagovjestilo smiraj dana. Naši pogledi sve češće su usmjereni pravcu odakle će se ukazati Musala. Iako nemamo pred stave o tome, kako izgleda taj vrh, sve nas obuzima čudan osjećaj i jedva čekamo da nestane neizvjesnost, koja je sve veća kako se približavamo Musali. A onog trenutka kada smo taj prizor ugledali, svima nam je zastao dah, oči se ispunile zadovoljstvom, svi smo bili očarani impozantnošću i ljepotom ne samo gorostasa koji je nadvisio sve vrhove balkanskih planina, nego i ljepotom njegovih susjeda — vrhova »Georgi Dimitrov« (2902) i Iričeka (2852).

Pirin:
Jezero Papaz

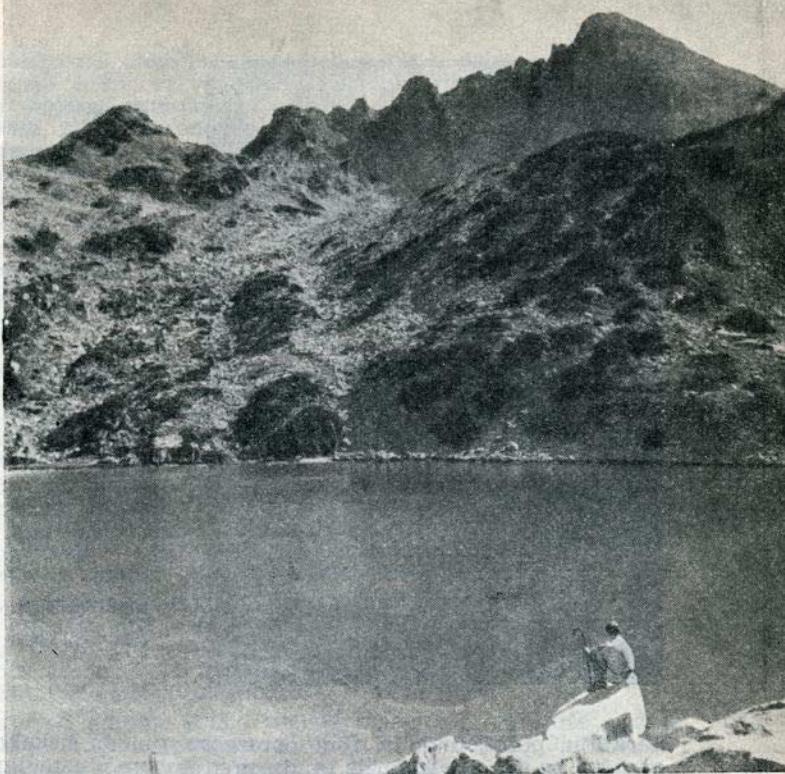
Nakon četiri sata hoda, stiže se u planinarsku kuću »Musala«, smještenu u podnožju vrha na visini od 2389 metara. U kući se može smjestiti 200, a u slučaju potrebe i mnogo više posjetilaca. Kuća je na obali prvog od šest čudesno lijepih Musalskih jezera. Iz njega ističe vodom dosta bogata rječica Bistrica, kotrljajući se niz Rilu na svom putu za Borovac i Samokov, gdje se ulijeva u Iskar.

U kući i oko kuće veoma je živo. Ima mnogo planinara. Domaćini nam objašnjavaju da je to svakodnevna pojava, jer je Musala odavno planinarsko hodočašće brojnih planinara iz cijele Evrope, koji žele da je obidu i da joj se poklonе. Ovoj planinarskoj Meki naša grupa pokonila se u jedno rano, nezaboravno augustovsko jutro. Kad smo izašli iz kuće vrh je već bio obasjan suncem, a dolje oko nas još uvijek je vladala polutama. Imali smo utisak da iz noći gledamo u dan. U bistroj plavičastoj boji jezera, kao na kakvoj slici, ogledao se živopisni pejzaž čitavog Musalskog cirka. Jezero je mirno i taho. Slika nepomična. Naše oči prikovane su za tu sliku, koja bi bez sumnje bila snažno nadahnucé svakom umjetniku pera i kista.

Do slijedećeg jezera stigli smo upravo tada kad su počele da ga dodiruju prve sunčeve zrake. Pred našim očima ukazala se čudesna igra — igra svjetla, sjenki i vode. Svakog trenutka prizor se mijenja, a igra svjetlosnih prelamanja postajala je sve interesantnija. Šteta je samo što je trajala kratko, tek toliko da se položaj sunčevih zraka izmijeni za jedan stepen.

Savladavamo metar po metar visine i usput nagadamo na kojoj se visini nalazimo. Po našoj ocjeni već odavno su ispod nas Čvrsnica, Maglić, Durmitor, a uskoro će pod našim nogama biti i Triglav.

Na visini od 2709 metara, tamo gdje se završava Musalski cirk, smjestilo se Ledeno jezero. To je najvisočije jezero na Balkanskom poluostrvu. Njegova ledena kora popusti tek u vrelim augustovskim danima i to samo na jednom, doduše znatno većem dijelu, dok je drugi dio — tamo gdje sunce nikad ne dopire —

Pirin:
Jezero Valjavica

uvijek pod ledom. Na malom skloništu pored jezera nalazi se upozorenje da na Musali nema vode, što znači da se sa vodom treba opskrbiti ovdje. Vode nema ni dalje sve do Grnčara, udaljenog od Musale oko pet sati hoda.

Posljednjih nekoliko stotina metara uspon je nešto teži, a i uzbudenje veće. Napokon, nakon dva sata penjanja, evo nas na vrhu.

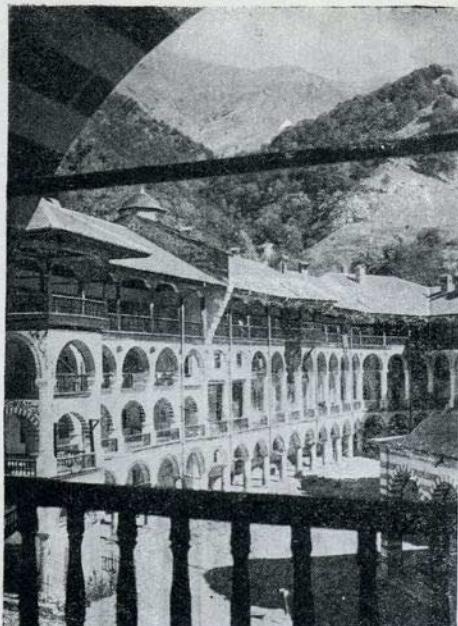
Lijep je osjećaj nalaziti se na ovako velikoj visini, kada na stotine kilometara daleko nema ništa visočije, kada je sve što oči vide pod nama. Tada se i nehotice u čovjeku javljaju ambicije vladara prirode, njenog čuvara i zaštitnika. Jaka je tada želja da sve ostane kako jeste — da se ni kamen ne pomakne, da vrijeme stane. Kad bi mogao, čovjek bi i sjenu sunčevu zaustavio da joj se položaj ne mijenja.

Precizni instrumenti izmjerili su da je tačka na kojoj se sada nalazimo 2925,40 metara iznad mora.

Na sjeveru ispod nas vidi se nekoliko Musalskih jezera, kao kapi bistro vode na dlanu, a u daljini, тамо preko Borovca i Sofije, nazire se dugi lanac planine Balkan. Dolje na jugu, u podnožju vrhova Maljk i Goljam Bliznak, dva Marička jezera kao dva oka zelena, upozoravaju blago nagnutom prostranom zelenom kotlinom na svoj dugi tok preko Pazardžika, Plovdiva i Svilengrada čak do voda Egejskog mora. A još dalje na jug, ispriječila se impozantna silhueta Pirina, tog b'sera bugarskih planina, sa svojim vrhom Vihrenom i sa 153 jezera.

Zajedno sa ostalim, mnogo mlađim planinarima, u pohode bugarskim planinama krenuo je i veteran planinarskog društva »Igman« — Sarajlija Muhamed Hamzić. Pješice je prešao Vitošu, Rilu i Pirin i našao se čak i na Musali. Radovao se tom uspjehu više od ostalih, jer je u tome doživio potvrdu svoje životne vitalnosti, kojoj smo se mi na ovom dugom i napornom putu stalno divili.

Kad smo se našli na ovom impozantnom planinskom prvencu, bugarski planinari zagledali su ga sa nevjericom, ali i s dužnim poštovanjem. Neki bi mu pružili ruku i dobacili: »Bravo tatko, čestitame!«, a drugi bi, ugledavši sijedog

Rilski manastir

Foto: D. Jakšić

Sarajliju, poželjeli da s njim porazgovaraju, da nekako i u razgovoru provjere ono što su im oči govorile — da pred sobom zaista imaju sedamdesetpetogodišnjaka.

Uvijek vedar i spremjan na razgovor i šalu, brzo je sklapao poznanstva i osvaja simpatije naših susjeda. Najviše je volio da razgovara sa svojim bugarskim vršnjacima. Doduše to je činio najčešće duboko dolje u podnožjima planina, u gradskim parkovima Sofije, Plovdiva, Razloga, Banskog, daleko od planinskih vrhova i divnih vidika koje su nam darovali Vihren, Černi vrh, Kanarata, daleko od desetina zelenkastih i plavih, kao suza bistrih riških i pirinskih jezera.

RILSKI MANASTIR — PONOS BUGARSKE

Spuštajući se planinarskom stazom sa Musale preko Grnačara, Ribnih jezera i Partizanske poljane, susret čete se sa tridesetak jezera i za petnaest sati hoda doći će do Rilskog manastira. Smješten je u podnožju planine Rile, stješnjen sa svih strana vrhovima visokim i preko 2500 metara.

Iz suprotnog pravca, sa zapada, do Rilskog manastira vodi asfaltni put, kojim ovdje u velikom broju dolaze motorizirani turisti.

Manastir je u X vijeku podigao Ivan Rilski, ali je kasnije potpuno uništen snježnom lavinom koja se na njega srušila sa visokog Eleninog vrha. Manastir je kasnije sagrađen na sadašnjem mjestu i dograđivan svaki put poslije turskih haranja i požara koji su ga zadesili nekoliko puta.

Od 1961. godine manastir je preuređen u otvoreni objekt i sada predstavlja prvorazrednu turističku atrakciju. To je ogromna građevina, koja u nepravilnom četverokutu ogradi veliko dvorište u kome se nalazi manastirska crkva. U tri stotine prostorijalih soba, u kojima su nekad odmor nalazili monasi i vjernici, koji bi ovdje hrili iz svih krajeva Bugarske, danas se može smjestiti više od 1200 turista.

Zbog svoje burne prošlosti, Bugari za ovaj manastir kažu da je on ponos i gordost njihove nacionalne historije, umjetnosti i kulture.

Arhitektura manastira je sretno i umjetnički harmonično uklopljena u pejzaž planine Rile, pa se čini da je to njen prirodni dio. U četverospratnu građevinu

utkan je najviši domet dostignuća srednjevjekovnih bugarskih neimara i umjetnika. Svi unutrašnji i vanjski zidovi crkve potpuno su prekriveni freskama na kojima su svježim, jarkim bojama samokovski i banski umjetnici prikazali fantastične motive bogosluženja, života i rada na ovom i »nom« svijetu. Crkveni oltar velikih dimenzija predstavlja remek djelo bugarskih i makedonskih drvezbara, a brojne minijature ikona danas su cijenjeni izvor za proučavanje umjetničkog interesa i ukusa umjetnika onog vremena.

U manastirskom muzeju čuvaju se brojni spomenici bugarske pismenosti i kulture. Mnogi od njih nastali su baš ovdje, u ovom manastiru. Najistaknutija prosvjetiteljska ličnost manastira bio je Nikola pop Petrov Benin, mnogo poznatiji kao Neofit Rilski, pisac, filolog i pedagog čuvenog glasa. Još i danas čuvaju se mnogi rukopisi njegovih crkvenih i svjetovnih izdanja, kao i globus zemljine kugle koji je Neofit izradio od kože.

Medu najznačajnije pisane muzejske vrijednosti manastira svakako spadaju Staroslavenska ramjatnica iz X vijeka pisana glagoljicom, zatim Šišmanova povelja, Narodno žitije iz XII vijeka, Sučevsko evandelje, kao i brojni drugi dokumenti. U muzeju je i original fermana sultana Selima od 12. aprila 1519. godine u kome sultan garantira da turska vlast neće posezati za manastrom.

Medu rariteti spada i djelo monaha Rafaela. To je krst visok jedva šesdeset, a širok četrdesetak centimetara. Izrađen je od drveta u kome je vješta i nadasve strpljiva ruka monahova izrezbarila šest stotina likova raspoređenih u 36 zanimljivih slika vanredne skulptorske i arhitektonske ljepote. Krst je radio dvanaest godina, a pošto ga je izrezbario, monah je oslijepio.

Za manastir kažu da je revolucionarno ognjište i hranilište nacionalnog bugarskog duha. Kroz svoju hiljadugodišnju historiju često je bio sastajalište nacionalnih boraca — hajduka i revolucionara. U njemu su utočište nalazili Vasil Levski, vojvoda Ilio, vojvoda Čakar, Goce Delčev, Jane Sandanski i drugi. Godine 1905. u manastiru je održan i Kongres makedonskih revolucionara.

Kada se čovjek rastaje od planine Rile i njenog manastira, ne može a da se ne sjeti divnih priča koje Bugari pričaju o njoj. O Rili čiji su kult uzdigli tako visoko, i kojem se klanjaju. Ostati će u sjećanju bar poneki stih iz brojnih pjesama o Rili i njenim davnim stanovnicima — vojvodama i hajducima, možda npr. ovaj koji sa sjetom kaže:

Kad nastane večer,
mesec izgre,
zvezde obasipajat svoda nebesen.
Gora zašumi,
vetar poveje,
Balkanit pee hajduški pesen.

Mlja Musala (2420 m).

Foto: D. Jakšić

Preko Konjuh planine

Tradicionalni partizanski marš planinara PTT Jugoslavije održan je i 1967. godine. Organizator petnaestog po redu marša bilo je PD »Poštarski« iz Tuzle.

Marš je održan 29. i 30. IX 1967. godine. Sastanak učesnika marša bio je u petak 29. IX 1967. godine u Tuzli gdje su učesnici primljeni i dočekani u zgradama pošte. Nakon svečanog ručka priređenog u poštanskom restoranu učesnici marša pošli su zajedno sa domaćinima na Tuzlansko partizansko spomen-groblje gdje je na spomen-kosturnicu oslobođilaca Tuzle položen vijenac.

Domaćini su zatim poveli planinare do autobusa koji je pošao u pravcu Banovića. Na brdu Husinju učesnici marša su na čas napustili autobus da bi posjetili Husinje, historijsko rudarsko mjesto, poznato po legendarnoj buni husinjskih rudara i po čuvenoj husinjskoj partizanskoj četi.

Autobus je tada prosljedio cestom prema Banovićima, a zatim šumskom cestom duboko u kanjon Velike Zlačeve do lovačke kuće Mačkovač. Lijepa planinska kućica i ljubazni domaćin pružili su ugodan smještaj učesnicima marša.

U subotu ujutro, dok je još gusta magla ležala u kanjonu, autobus je učesnike marša vozio u velikom luku oko planine Konjuh prema istoku do mjesta Stapari. Tu je zapravo počeo pohod. Bilo je 6 sati i sunce je tek provirivao na horizontu. Duga kolona planinara iz čitave zemlje krenula je na svoj jednodnevni pohod preko legendarnog Konjuha, ulazeći u duboki kanjon Zatoče, planinske rječice sa strmim stijenama. Na kraju kanjona tamo gdje je Zatoča tek mali potocić, kolona je kroz šumu divovskih hrastova i bukava napustila kanjon i stigla na blage livade gdje se smjestilo nekoliko malih planinskih sela. Napuštajući posljednje selo, kolona je krenula strmo prema vrhu Ježevika. Na samom vrhu planinari su predahnuli uživajući u krasnom pogledu na sve strane. Na zapadu je zvao vrh Konjuha, na istoku je zjapila dubina kanjona Zatoče, a na jugu u daljinu ocrtavali su se obrisi Bjelašnice.

Od vrha Ježevika do planinske livade Milkovac put je vodio pretežno grebenom, a livade i šume stalno su se smjenjivale. Sunce je već bilo na pola puta svoje putanje kada se kolona zaustavila kraj ruševin predratne pilane na Milkovcu. Odmarajući se planinari su slušali potresne riječi vođe marša o jednoj od najtežih bitaka Husinjske čete koja se vodila upravo na Milkovcu.

Vrijeme je odmicalo i zato je kolona ponovo pošla dalje grebenom do Polomnog brda. Sa vrha otvorio se pogled prema Konjuhu koji je sada bio već mnogo bliže. Od njega planinare je dјelilo još samo planinsko sedlo između Polomnog brda i Malog Konjuha, a zatim uspon na vrh Konjuha (1328 m).

Kolona je stigla na vrh legendarnog Konjuha, vrha koji je inspirirao pjesnike i majstore filma, vrha koji sakriva mnoge otkrivene i neotkrivene tajne. Planinari bi se rado zadržali na samom vrhu, uživajući u divnom pogledu. Međutim, vrh Konjuha ovaj puta nije, a i više neće planinarima pružati gostoprимstvo. Bodljikava žica i stražar opominje da je vrh bolje obići. Ovo je još jedan od vrhova koji je oduzet nama planinarima, jednim posjetiocima planinskih vrhova.

Sunce se žurilo na svojoj posljednjoj etapi, a zajedno sa njim i kolona planinara napušta je Konjuh krećući na svoju posljednju etapu prema Mačkovaču i strmo silazila prema kanjonu Velike Zlačeve. Nakon jednog sata spuštanja planinari su se zaustavili na jakom izvoru Veike Zlačeve. Oko izvora raspoznavalo se mnogo tragova, a među njima i otisci velikih medvjedića šapa. Po koji planinar se i nesvjesno osvrnuo oko sebe, a možda je i po koji medo u čudu promatrao svoje »dvonožne planinarske prijatelje« sakriveni u dubini šume.

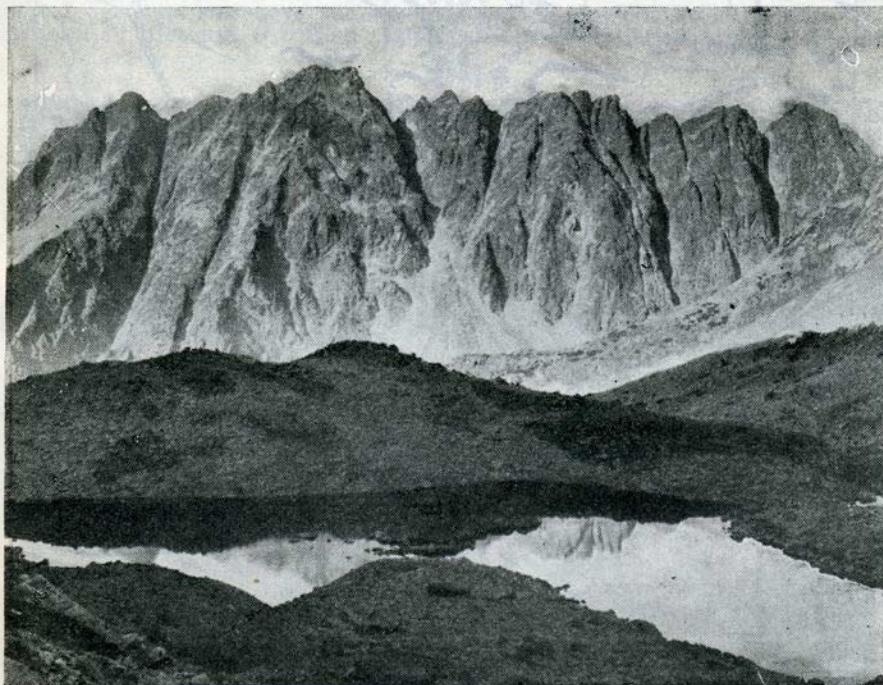
Već je padao i mrak kada su planinari stigli putem uz Veliku Zlačvu do Mačkovača, odakle se već širio miris pečenja. Nakon 14 sati marša večera je prijala, a nakon toga nastavio se ugodan razgovor s domaćinima i s gostima, preživjelim borcima, koji su planinarima pričali o teškim i vedrim trenucima doživljivenih na Konjuhu i ostalim planinama. Zahvaljujući organizatorima, lijepi i životopisan marš završen je dugim i ugodnim planinarskim veseljem. U nedjelju ujutro je u Mačkovač stigao veći broj planinara iz Tuzle da bi proveo prije podne s učesnicima marša i ispratio ih na odlasku. A u srcima svih bila je želja za ponovnim sastankom iduće godine negdje u vrletima Crne Gore,

Slovačke Visoke Tatre

Visoke Tatre u Slovačkoj su gorje koje će brzo osvojiti svakog planinara bilo ljeti ili zimi. Više od trideset vrhova i tornjeva koji premašuju visinu od 2500 m očekuju nas uzduž gorskog lanca, koji se pruža jedva 26 km od istoka prema zapadu, a na površini od svega 260 km². Svojim strmim i ponosno uzdignutim granitnim vrhovima svaki greben se ističe naročitom ljepotom koja neodoljivo privlači. Od glavnog gorskog lanca odvajaju se pojedini grebeni prema jugu i sjeveru zatvarajući široke sad duže sad kraće gorske doline, koje se na južnoj strani gorja postepeno uzdižu pod glavni gorski lanac. Odvojeni grebeni zatvaraju na slovačkoj strani gorja tridesetpet dužih ili kraćih gorskih dolina i kotlova. U svakoj se od njih smjestilo jedno ili više većih ili manjih jezera od kojih se ni jedno ne nalazi na nadmorskoj visini ispod 1350 metara. Niža jezera opkoljena su crnogoričnom, dobro očuvanom šumom, a u onim višima, golih obala, zrcale se mnogobrojni vrhovi i šiljci susjednih grebena.

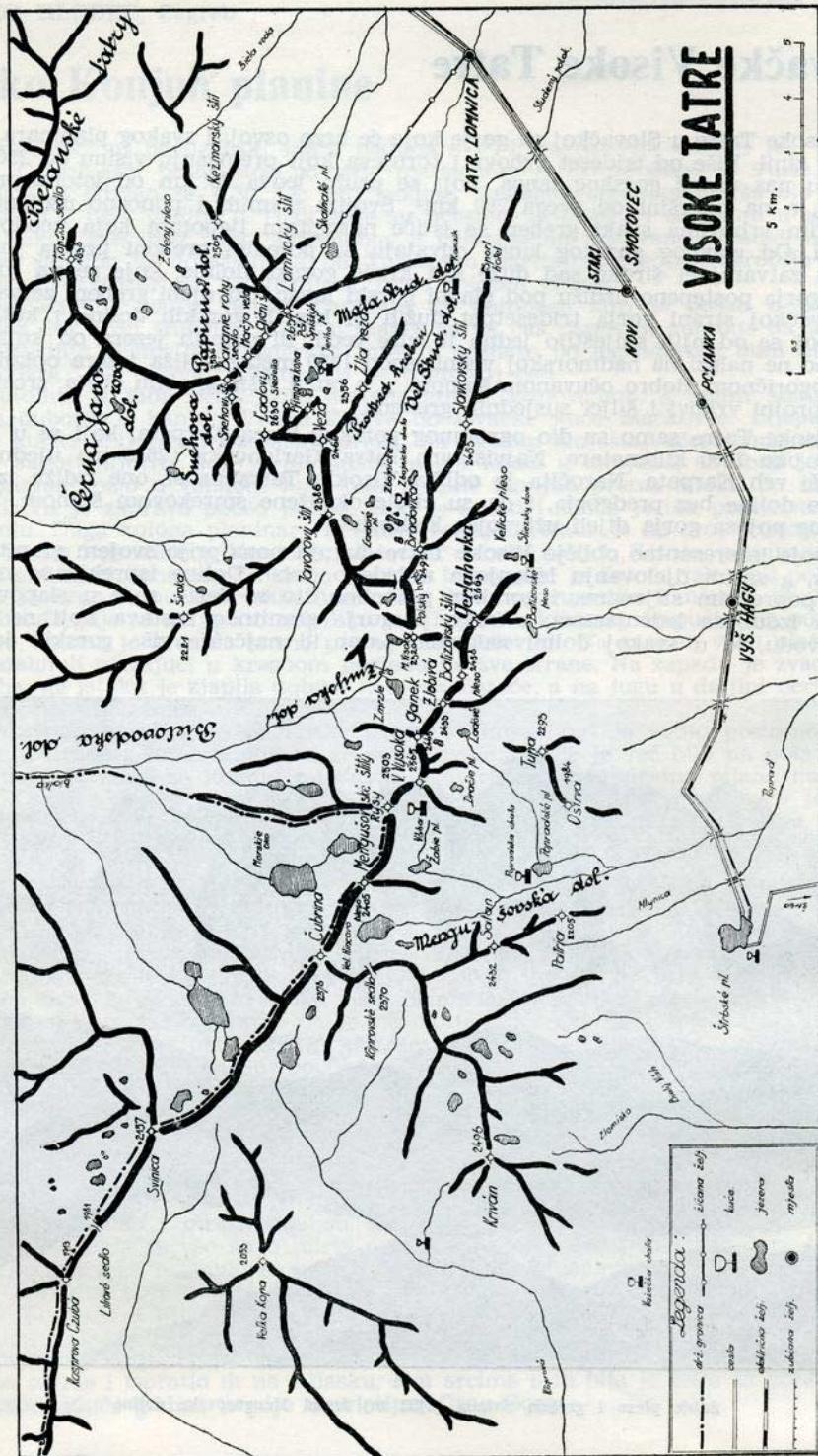
Visoke Tatre samo su dio ogromnog gorskog lanca Karpata, koji se u luku proteže oko 1200 kilometara. Najviši vrh Tatra, Gerlahovka (2655 m) ujedno je i najviši vrh Karpata. Naročita je odlika Visokih Tatra da se one izdižu iz Po-pradske doline bez predgorja, i da su cijele okružene smrekovom šumom, koju od golog pojasa gorja dijeli uži pojas klekovine.

Svoje interesantno obličeje Visoke Tatre duguju ponajprije svojem granitnom sastavu, a zatim djelovanju ledenjaka u ledeno doba. Doline isprekidane morenama, poprečnim stijenama i gorskim potocima što se često ruše u slapovima, bile su izdubene ledenjacima, a kako je gorje granitnog sastava koji ne propušta vodu, to u svakoj dolini nalazimo jedno ili najčešće više gorskih jezera

Zabie pleso i greben Satana (2432 m) iznad Mengusovske doline

VYSOKÉ TATRE

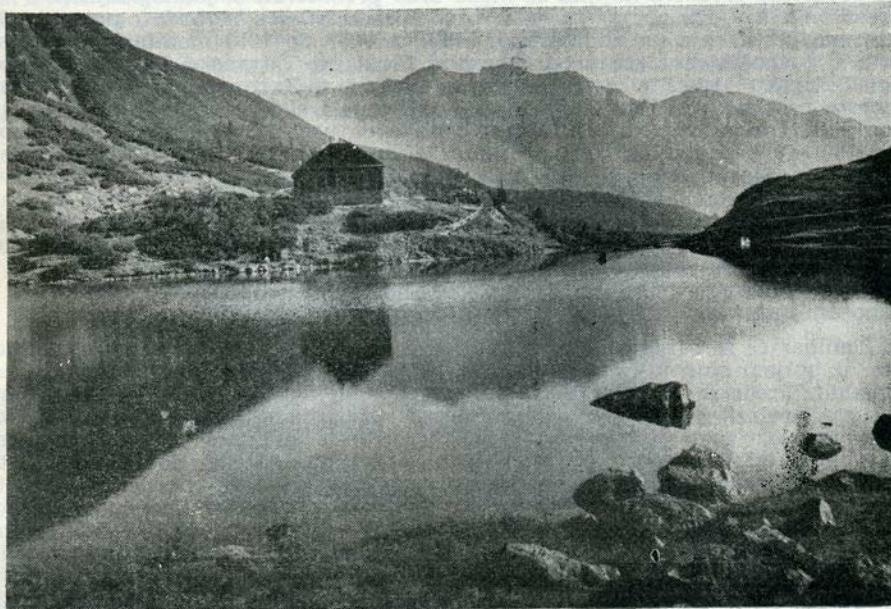
veće ili manje površine. Ona su svojom bistrom vodom, a često i naročitom bojom, jedinstveni ukras gorja. Akoprem je to gorje granitno, ipak se podno nekih grebena susrećemo s kamenim plazovima, koji su međutim kratki i sastavljeni od većeg ruševnog kamenja.

Ipak nisu cijele Visoke Tatre granitnog sastava. Sjeveroistočno od glavnog lanca, odijeljen dolinom Zadne i Predne Medodolje, pruža se u dužini od 16 km greben Belanske Tatre, koji ima sasvim drugi geološki sastav. Najviši joj je vrh Havran (2152 m). Belanska Tatra sastavljena je od dolom'tnog vapnenca, pa svojim oblijem pruža sasvim drugu površinsku sliku, a sastav tla uvjetuje i veće bogatstvo flore nego li je to slučaj na granitnim Visokim Tatrama. Usljed geološkog sastava tu nema gorskih jezera, pa karakteristiku čine spilje kao u našim kraškim krajevima.

Visoke Tatre proglašene su nacionalnim parkom, a Belanska Tatra još je i posebno zaštićena i proglašena strogo zaštićenim područjem, pa tu ima malo planinarskih staza izvan kojih je kretanje dozvoljeno, a planinarskih objekata uopće nema. Sve je to usmjereno kako bi se što bolje sačuvala fauna i flora u tom kraškom gorju.

Teško je odlučiti, da li su Visoke Tatre ljepše zimi ili ljeti. Gorje obiluje snijegom od mjeseca studenog pa do svibnja. Snijeg pokriva debelim naslagama klekovinu i mnoge položitije stijene pa tako nastaju velike strme i blago položene snježne plohe za planinarsko i sportsko skijanje. Gotovo svaka dolina predstavlja prvakansko skijalište. Do najljepših dolazi se žičarama raznih tipova, a visoko smješteni planinarski domovi omogućuju duži boravak zimi i ljeti, te služe i kao izlazne tačke za pojedine uspone. Visoke Tatre svakako drugačije djeluju na planinara zimi nego li ljeti. Izgled zimi je blazi, mirniji, pristupačniji, a bjelina iz koje izviruju goli kameni vrhovi, šiljci i tornjevi, podavaju gorju i njegovim dolinama svečanije ruho nego ljeti.

Ljeti Visoke Tatre imaju opet svoje čari za planinara, a naročito za alpinista. Brojni vrhovi, tornjevi i šiljci, stijene raznih strmina i težina, od najnižeg do najvišeg stupnja, upravo mame planinara da ih svlada i da dode do nesvakidašnjih vidika. I ogromne smrekove šume jednako mame čovjeka koji traži mir, odmor, rekreaciju ili liječenje. S tog su razloga sva mjesta s južne strane gorja podijeli-

Zeleno pleso

Ijena na lječilišta i turistička mjesta s prvorazrednim hotelima, kampovima i jeftinijim smještajnim gomućnostima. Među posljednjima ističu se Stari Smokovec i Tatranska Lomnica. Sva se mjesta bez razlike njihove namjene nalaze na nadmorskoj visini od 900 do 1350 metara, pa služe planinaru kao izlazne tačke za uspone.

Iz svih mjesta vode građeni i dobro označeni planinarski putovi do glava dolina gdje prestaju, jer označenih staza odnosno smjerova na pojedine vrhove nema. Planinar je upućen na vlastitu orientaciju na terenu ili na vodiča. Putokazi vrijedni su da ih se naročito istakne. To su zelene ploče sa bijelim napisima, a smještene su na velikim rašljama borovine, na kojima se načini i zaštitni krović. Na tim pločama nalaze se i podaci o značajnim pojedinostima predjela kojim prolazimo. Svaki je pravac prema nekom cilju označen posebnom bojom ili kombinacijom boja, pa ne može biti zabune na raskršćima.

Osigurnosti planinara u gorju, o održavanju putova i markacija kao i o vodičkoj službi, brine se organizacija Horska služba, koja ima svoje sjelo u Starom Smokovcu, a ispostave u svakom naseljenom mjestu i u planinarskim domovima.

Izgrađena je i planinarska magistrala koja ima svoj začetak u mjestu Tatranska Kotlina, podno najistočnijeg dijela Belanske Tatre. Magistrala prolazi vrhovima gorja samo na svojem dijelu u Belanskoj Tatri, a na svojem ostalom toku nigdje se ne uspinje na bilo koji vrh, već prolazi na nadmorskoj visini između 1300 i 2300 metara povezujući najistaknutija mjesta s vidicima i dvadesetak planinarskih kuća.

Najveći dio Visokih Tatra s najvišim vrhovima Gerlahovkom i Lomničkim vrhom, te cijela Belanska Tatra nalaze se u Slovačkoj. Od vrha Risy (2503 m) pa dalje na zapad glavnim grebenom gorja prolazi granica između ČSR i Poljske. Središte poljskih Visokih Tatra je grad Zakopane (940 m). Najljepša dolina u poljskim Tatramama je Dolina ribljeg potoka, koja svršava podno samog vrha Risy. Tu se smjestilo nekoliko jezera od kojih se svojom bojom ističe Morsko oko (1393 m). Ovaj kraj spojen je cestom sa Zakopanima. Prijelaz granice između Poljske i ČSR je za planinare slobodan.

Da se o čitavim Tatrama stekne opći dojam u što kraćem vremenu, planinaru služe prometna sredstva kojima se može brzo prebacivati iz jednog mjeseta u više interesantnih krajeva gorja. Tu je u prvom redu »Cesta slobode«, prvorazredna asfaltirana cesta koja na nadmorskoj visini od 800 do 1350 metara povezuje sva mjesta u južnoj strani gorja od Štrpskog Plesa do Tatranske Lomnice, pa obilazeći Belansku Tatu s istoka i sjevera, prelazi u Zakopane u Poljskoj. Osim ove ceste na slovačkoj strani sva mjesta povezuje i električna željeznica. Za brzi uspon služi i uspinjača koja iz Starog Smokovca prebacuje planinara na Grebio-nok (1300 m), dogat vidikovac i podjedno izlaznu tačku za Veliku i Malu Studenu dolinu te za Slavkovski vrh (2453 m). Tehnička osobitost je žičara s kabinama, koja s presjedanjem na Skalnatom Plesu (1761 m) prebacuje planinara na drugi najviši vrh, Lomnicki štit (2632 m), na kojem se nalazi i najviši meteorološki opservatorij u ČSR. To je ujedno najznačajniji vidikovac u cijelim Tatramama, koji nam omogućuje da sagledamo kao na dlanu cijeli glavni sastav gorja zajedno sa Belanskim Tatrom. Utisak je dubok jer gledajući prema zapadu susrećemo se sa kaosom tamnositivih vrhova i stijena te nizom dolinskih provalja.

Planinar će se samo u nestašici vremena zadovoljiti s ovakvim upoznavanjem Tatra. U boljem slučaju poslužit će se planinarskom magistralom, koju smo već spomenuli. Prednost magistrale su dobro opremljeni planinarski domovi pored kojih ona prolazi, a služe kao ishodišne tačke za uspone na obližnje vrhove kao i za obilazak visoko položenih jezera u pojedinim dolinama. Ako se uspnemo magistralom od Popradskog jezera pod vrh Ostrvo (1959 m) dobivamo izvrstan pregled na zapadni dio Tatra s vrhom Risy pred nama. Preporuča se posjetiti Velicku dolinu s polaskom iz Tatranske Polianke do Šleske kuće podno Gerlahovke, pa odatle pored lijepo smještenog jezera nastaviti i prijeći Poljski greben (2200 m) i spustiti se na sedlo Prielom (1859 m) pa dalje u Veliku Studenu dolinu u kojoj se smjestilo 22 većih i manjih jezera. Tu ćemo ujedno upoznati čudno djelo prirodnih sila, koje su tu izbacile, gnječile, lomile i stvarale neopisivu divljinu u granitnom gorju.

Od Šleske kuće — ova je izgorjela 1963. i sada se obnavlja — vodi nas magistrala do nedalekog vrha Velika Granatova Veža (2313 m), koji je vrijedno posjetiti ljeti i zimi na skijama, jer se s tog vrha pruža pregledan pogled na cijelu istočnu stijenu grebena, koji se izdvojio na jug od glavnog gorskog bila Visokih Tatra, a iz kojeg se izdigao najviši vrh gorja Gerlahovka. Prigodom lanske posjetе Tatrama članova seniora PD »Zagreb — Matica« dvoje mladih članova tog društva popelo se 30. srpnja 1967. na Gerlahovku u vremenu od 9 do 20 sati.

Velika i Mala Studena dolina sjedinjuju se nedaleko planinarskog doma Kamzik. Mala Studena dolina posigurno je najljepša, a ujedno i najdivlja gorska dolina cijelog gorja. Okružena je stijenama i vrhovima koji se goli izdižu do 2400 do 2632 m, a među njima je i Lomnicki Štit. Ona je ujedno i skijaški eldorado Visokih Tatra.

Doline na sjevernoj strani Visokih Tatra razlikuju se od onih s južne strane. Tu su doline mnogo duže i jače se granaju, dublje su i položenije, pa glave dolina nadviju viši grebeni nego li je to slučaj s južne strane gorja.

Visoke Tatre poznate su i po obilju gorskih jezera, koja su smještena na visinama od 1350 m (Štrpsko pleso) do 2011 m (Pet spiških jezera). Većih i znatnijih jezera ima preko 60. Dolina bez jezera gotovo i nema. Međutim, Belanska Tatra, dolomitnog sastava, čini izuzetak, jer tu nema nijednog jezera, ali zato ima povećih spilja, kojih u ostalim Tatrama nema. Tu ima i ostataka prašuma, ali nema planinarskih objekata, planinarske su staze rijetke, a kretanje izvan njih nije nič dozvoljeno. Belanska Tatra je, kao strogo zaštićeno područje, skroviste medvjeda i ostale visoke divljači, kojoj se na ovaj način nastoji osigurati miran život i razvitak.

Najviše jezero u Slovačkim Tatramama je Veliko Hincovo pleso u najgornjem dijelu Mengusovske doline; zauzima 20 ha površine, a duboko je 53 metra. U tom dijelu gorja nalazi se i najviše položena planinarska kuća u ČSR. To je kuća pod vrhom R'sy koja je smještena na 2250 m nadmorske visine. Vrh Risy nalazi se gotovo na sredini čitavog gorja.

Folklor slovačkog naroda veoma je bogat, a najbolje se sačuvao na sjevernom području Belanske Tatre. Mjesto Ždiar središte je narodnih rukotvorina, pa se tu nalazi i dvorezbarska škola. U jednoj od dviju planinarskih kuća u tom mjestu je blagovaonica izrađena u slovačkom narodnom stilu sa bogat izrezbarjenim stijenama i pokućstvom. Sve kuće u Ždiaru nanizane su uz asfaltiranu seosku cestu u dužini od jednog kilometra. Kuće su drvene, naročito goranskog tipa s izrezbarenim dijelovima na pročeljima i potkrovilju.

Posjet Visokim Tatrama potrebitno je spojiti s posjetom Dobšinskoj ledenoj spilji, koja predstavlja rijetkost prirode, a smjestila se u Slovačkom rudogorju jugoistočno od Visokih Tatra udaljena svega 65 kilometara.

Strah od medvjeda

Oduvijek sam rado išao u planine. Kako sam već u godinama, ne mogu sada sa drugim planinarimaći u korak. Zato idem na planinarenje najrađe sam ili u društvu starijih ljudi, koji ne jure po transverzalama. Solo planinarenje inače ne smatram pametnim, jer sam u tom pogledu stekao veoma loše iskustvo.

Nije tome davno, poslije dugotrajne zime, odlučim se jedne nedjelje opet na put u lijepu riječku okolicu. Trebalо je obaviti trening radi postizavanja kondicije za jedan veći planinarski podvig. Sjednem oko 6 sati ujutro na vlak pa hajde u Il'rsku Bistricu. Vidim, dosta svijeta u nedjeljnju ruhu ide u crkvu. Uputim se cestom, koja iz Bistrice vodi za selo Žabiće, jer sam namjeravao preko planine propješati do Klane. Trebalо je prijeći oko 25 km meni nepoznatog puta, pa se požurih u Klanu da stignem do polaska autobusa za Rijeku. Iznenada me na biciklu stigne neki Šinko mojih godina i reče:

»Kuda vi u rano jutro?«

»Pa, idem u planinu — odgovorim malo iznenađen njegovim pitanjem.

»A tako — nastavi on usporivši vožnju, — a u crkvi niste bili?«

»Nisam — odgovorim u neprilici — a nisam niti mogaoći, jer prije odlaska mog vlaka iz Rijeke tako rano kod nas nema mise.«

»Kako da nema! Meni je poznato, da u crkvi na Trsatu vrlo rano služe misu. Treba samo htjeti.«

Začudila me upornost i spretnost kako me starji počeo obradivati. Moja obrana postajala je sve slabija i ja zašutjeh. Vidi čovjek da me neće nagovoriti da u Bistrici svratim u crkvu, pa nastavi ovako:

»A znadete li vi da će vam u planini medvjedica, koja sada ima mlade, sve ruke i noge polomiti!«

Bio je to posljednji bezuspješni pokušaj, da me skloni na povratak u crkvu. Zatim potjera bicikl i udje u obližnju kuću.

Ja ostадoh malo šokiran na cesti, ali noge mehanički nastaviše koračati prasnim putem. Prilično dugo ponavljao sam u mislima razgovor sa starim i od sebe nastojao cdagnati pomisao, da bih u planini iza sela Žabiće mogao zaista doživjeti susret sa medvjedom. Kod tog sela cesta zaokreće prema jugu, i tu, prije ulaska u šumu, na samom zavoju sjednem na travnati rub ceste, izvadim spremljenu hranu i počnem jesti. Pri juhu još su mi dolazile misli o medvjedici, koja će mi polomiti ruke i noge. Na kraju doručka naide iz Žabića neka baka, pozdravi me i upita, kamo ču ja. Reknem joj pravac svoga puta, a ona onda predloži:

»Pa možemo onda zajedno.«

»Možemo — pristanem ja i mi podemo.«

Putem pripovijeda mi baka o svojim sinovima, koji se tepu po dalekom svijetu, a ona sada ide kući u svoje selo, koje se nalazi među brdima, a ima samo pet kuća. Zadovoljan susretom sa ovom bakom u život razgovoru posve zaboravim na opasnu medvjedicu. Kod odvojka ceste za spomenuto selo oprostim se od blagoglago jive bake i produžim glavnom cestom. Usput nađem na dvije oveće bolje kuce. Kod jedne veliki pčelinjak, ali u kući nigdje nikoga. Dojadi mi hodanje prašnom cestom pa skrenem lijevo uzbrdo planinskim pašnjakom, oko kojeg je izrasla mrlja borova šuma. Stigavši na vrh, nastavim šumskim puteljkom preko brda na drugu stranu prema selu Lisac, koje bi svojom krasnom okolicom i zelenilom moglo poslužiti kao mali rekreacioni centar. Na vrijeme stignem do autobusne stanice u Klani i tako još za dana završi moj trening u pješačenju.

Početkom ferija spremio sam se da posjetim Velebit, nažalost, opet sam. Mirko Marković kaže:

»Velebit nije pitomo gorje, u koje mogu zaći svi u svaku dobu. On je divlji i lijep kakav je oduvijek bio, a dr Petar Kleut veli:

»Medvjed se stani u višim predjelima Velebita, susreti planinara s njima vrlo su rijetki i bezopasni. Ljeti nailazimo na njegove tragove u blizini planinskih lokava. Cijeni su da sada na Velebitu ima oko 50 medvjeda.«

Zatim se u tom članku govori o vukovima i divljim svinjama. Dakle, veoma korisna literatura za planinara, koji sâm hoće da zađe u to carstvo divljine i

iznenadenja. I dr I. Krajač u »Hrvatskom planinaru« veli da se na Velebitu »nalaže inače dobroćudni medvjedi, koji se čovjeku uklanjuju s puta«, a anonimni pisac »Učkar« kaže: »Na putu su brojni tragovi od medvjeda. Lovci tumače da po tragovima mora da je ovuda prošla medvjedica sa dvoje mladih«. Sjetio sam se opet onog čike iz Ilirske Bistre.

U Senju sjednem u autobus, koji preko Jurjeva vozi uzbrdo velikim serpentinama do Oltara i dalje produžuje u Liku. Autobus dupkom pun putnika, najviše regruta, koji se vraćaju svojim kućama sa vizitacije. Momci se prilično napili pa se neki od njih upravo drsko ponašaju prema ostalim putnicima. Meni jedan uporno gura ruku do unutrašnjeg džepa od kaputa, da bi mi izvukao novčarku. Jedva sam se u onoj gužvi uspio obraniti bezobraznog nasilnika, te se digoh sa svog sjedala da izadem iz autobrašuna, koji je u taj čas stao na stanici u mjestu Oltari. Iz autobrašuna izade desetak ljudi, od kojih većina sa naprtnjačama i drugom prtljagom potrebnom za boravak u planini. Ubrzo se upoznasm i upustism u razgovor kao stari znanci, jer nas je zabiljalo saznanje, da smo svi planinari i da svi namjeravamo na Velebit. Za kratko vrijeme stiže i opskrbnik doma sa Zavižanu sa dva osamarena konja. Njega je naručio jedan liječnik, koji je sa svojom porodicom htio ostati više dana u planinarskom domu na Zavižanu. Njegovom privo om natovarismo svi svoju prtljavu na konje i za čas se naša karavana nađe u pokretu. Bilo je lijepo i sigurno koračati pod sigurnim vodstvom karavane u mrak kroz nepoznatu šumu. Nikome nije palo na pamet, da bi mogli susresti vuka ili medvjeda, jer u povećem društvu nitko ne zna što je strah. Drugačije je to kad je čovjek sam. No o tome kasnije! Penjući se i idući šumskom stazom naša je karavana na nekoliko mjesta presjecala serpentine novoizgrađene šumske ceste, koja vodi skoro do samog doma ispod Vučjaka. Idući ovako bez ikakvog tereta pogledavao bih povremeno na zvjezdano nebo i u tihoj noći u sebi pjevušio: »Velebit, vilovito stijenje...« Tako mi brzo prođe dva i pol sata hoda.

Stigavši u planinarski dom, slatko sam zaspao, zadovoljan, što sam evo dočekao i to, da me je starac Velebit primio kao zalutalog sina, koji je tokom života obišao mnoge druge planine, a eto, tek sada pod starost došao ocu u po-hode.

Slijedeći dan obišao sam prije podne vrh Vučjaka (1645 m) i bližu okolicu doma. Poslije ručka podem sa liječnikom na vrh Velikog Zavižana (1677 m). Išli smo najprije Premužićevom stazom, a zatim kroz gustu klekovicu do vrha. Bojao sam se ugriza zmije otrovnice, ali me prode strah, kada mi liječnik pokaza šprcu sa protuotrovom. Na vrhu sam vidio mnogo krasnog runolista i počeo ga brati. No liječnik me opomene: »Ne previše! Mi planinari dužni smo čuvati planinsko cvijeće« Rado primih ovaj savjet, a stručak runolista sa Zavižana i danas čuvam u jednoj ladici. Nismo se žurili sa povratkom u dom. Sačekali smo začas sunca, kada golema sunčana kugla, u moru preko mnogih otoka, ostavlja desetine kilometara dugi užareni trak. Prizor, koji se rijetko vidi u životu, jer treba imati povoljno vrijeme.

Dan kasnije spremilo se cijelo društvo za put do Rosijeve kolibe. Simpatični opskrbnik dao nam je upute o prilikama i neprilikama za kretanje Premužićevom stazom. Saznali smo od njega i to, da su mu vukovi prije nekoliko dana rastrgali psa čuvara. Sjećam se opet dra Kleuta koji kaže:

»Vuk sa čovjeka kloni kolikogod može. Samo zimi, dok se kreće u čoporu ili kad ga ljuta glad natjera, napada usamljenog i bespomoćnog čovjeka.«

Od doma na Zvižanu do Rosijeve kolibe ima oko 2 sata hoda. Idući Premužićevom stazom, sjećamo se u diskusiji ing. Premužića, koji je uz dra Josipa Poljaka, najviše učinio da ova naša najljepša planina postane pristupačna za široke slojeve planinara. Idući dalje postajem sve nezadovoljniji, jer se cijelo društvo prebrzo kreće i nigdje ne staje da, gledajući ove ljepote, u njima uživa i da usput napravi i koji snimak. Kažu mi, imat ćete prilike i za fotografiranje! Ja se ne usuđujem sam zaostati, jer često nailazimo na svježe tragove od medvjeda. Vrućina je, žarko sunce nemilosrdno peče, ali mi nesmanjenom brzinom idemo dalje. Prolazimo kraj duboke vrtače, u kojoj na dnu ima snijega. Da mi je u nju skočiti i rashladiti se!

Napokon evo nas kod Rosijeve kolibe. Tu cijelo društvo posjeda, kud koji, i prihvati se jela, da umiri gladne želuce. Poslije ručka pode jedan senjski planinar na livadicu do meteorološke stanice, da zapiše nađene podatke, a ja sam pred kolibom napravio dva tri snimka za uspomenu. Nakon

priličnog odmora počelo se moje društvo spremati na povratak do Zavižana, a ja sam se nekako snuždio i kao osuđenik čekao na rastanak, jer sam morao sam krenuti prema Alanu. Liječnik prvi uoči moje duševno raspoloženje, pride k meni i pruži mi ruku za rastanak: »Nebojte se — izusti poluglasno — sada ove beštje spavaju«. Na te riječi kao da me nešto steglo u grlu. Oprostim se na bržnu sa ostalima i jednim skokom zamaknem iza prve stijene.

Ne sjećam se više tačno, kako je dalje bilo i što se sa mnom dogodilo. Samo znam, učinilo mi se, kao da su najednom svi medvjedi, čije smo tragove na putu vidjeli, stupali za mojim ledima, i da u svaku pećinu lijevo i desno na putu vidjeli, stupali za mojim ledima, i da u svaku pećinu lijevo i desno sam, da je jedino prednja strana slobodna, pa kao lud požurim najbrže mogućim korakom naprijed. Pazio sam, da se ne spotaknem o koji kamenić ili da ne stanem na koju suhu grančicu, da medvjede ne upozorm na sebe i svoj bijeg.

Cuo sam i čitao sam, da su ove pećine, kraj kojih sam u stravičnoj panici tako jurio, naročito lijepe i po svojim raznolikim oblicima, ali od svega toga ja nisam video ništa. Tako to biva, kad čovjek u nepoznatu planinu ide sam! U mom mozgu dominirala je samo jedna želja: Što brže van iz ovog pakla strave i užasa! Znojio sam se, a srce mi je neobično kučalo. Stigavši na kraj stijena i pećina, dodeć do gусте mlade šume, kroz koju je trebalo proći. Tu sam postao još oprezniji, da ne stanem na suhe grančice, kojih je bilo na uskom putu. I šumi je došao kraj, te se počeh nadati, da će u pristojnoj udaljenosti od šume napokon moći čak sjesti na zelenu tratinu i odmoriti se. Ali da! Tu ugledam veliki, svježe izrovani pašnjak, na kojem su vjerojatno malo prije boravile dvije svinje. Još i to! Tako, eto, nije bilo smirenja niti odmora sve dok ne stigoh do ljudskog naselja na Alanu. Još se i danas čudim da me onda nije udarila kap kao maratonskog trkača u staroj Grčkoj.

Kod gornje stанице industrijske žičare, koja prevozi klade do mora kod Stinice, nađem na prvog čovjeka, namještenika žičare, koji mi reče, da je jučer u neposrednoj blizini naselja vuk zaklao ovcu i požderao je. Nisam htio nočiti u tako neprijaznju kraju, te se odlučim, iako sav iznemogao, na što brži silazak do Jadranske magistrale. Odrežem dobar poduzi štap, da olakšam napor tetivama pri savijanju koljena, te podem nizbrdo prilično strmim velebitskim padinama ispod same žičare. Dugotrajno i mučno bilo je ovo spuštanje. Ipak stignem u predvečer do nadsvodenog luka preko magistrale i tu spremim svoj dugi štap u sigurno skrovište, da ga drugi put ako ustreba opet nađem. Imam tako spremljениh štapova na podnožju nekih planina već poveći broj.

U Jablancu dobijem kraj luke kod neke udovice prenocište i mlijeka uz umjerenu cijenu. Ujutro sačekam u pristaništu brod, koji saobraća na liniji Jablanac—Rab. Sa broda side planinar sa 10-godišnjim sinom i zamoli me, da mu prodam film ako ga imam u rezervi.

»Nažalost, imam samo film u aparatu«, odgovorim mu čudeći se, jer je film mogao kupiti u Rabu. »A kamo vi, ako smijem pitati?«

»U sjeverni Velebit. Ja i sin namjeravamo proći Premužićevom stazom od Alana do Zavižana.«

Zagledam se preneražen u obadvojicu, pa procijedim:

»A medvjedi?«

»Mi se ne plašimo medvjeda! Koračamo uz što bučniji razgovor, a cipelama gazimo po suhim grančicama, pa se medvjedi biljožderi pred nama povuku i sklanjaju u svoje nastambe.«

»Tko je od nas dvojice lud?« sune mi pomisao u glavu. »I čemu onaj moj jučer pretrpljeni strah i jurnjava, kao da su me furije progone!« — Nisam stigao upitati, kako se snalaze pri susretu sa medvjedom mesožderom. Da li se i on sklanja od pucketanja suhih grančica?

Od sada će uvijek sa sobom nositi tranzistor, pa će ga pustiti da svira. Od toga će vjerojatno svi medvjedi biljožderi pobjeći u svoje brloge. A mesoždera kod nas »valjda i nema!«

Da završim, ali ovaj puta sa punom ozbiljnošću: dokle god i posljednji vuk i medvjed ne nestanu sa velebitskog područja, Velebit u Hrvatskoj neće biti ono, što je u Sloveniji već dugo Triglav sa svojim područjem. Narod masovno posjećuje samo one planine, u kojima se svaki pojedinac bez straha može slobodno i sigurno kretati.

Kruna Nikolinih stijena

Prepenjali smo i treću dužinu užeta izrazite trojke, te se odmaramo na zračnoj terasi sa koje pogled seže duboko u lijevi i desni dio Nikolinih stijena. Kojih 50 metara lijevo teče »Harijev smjer«, a u istom pravcu odmah iza brida nalazi se ogromna pećina, još uvjek zatrpana snijegom, dobro vidišiva sa Platnog i Velikog jezera na Treskavici.

Penjanje postaje teže. Imamo namjeru u direktnom usponu prepenjati samu krunu Nikolinih stijena. Kako se i razvedenost stijene smanjuje, to je izbor pravca penjanja sveden na samo jednu mogućnost: pravo u prevjes, te prečnicom u desno izviditi daljnje mogućnosti prolaska.

Oprema nam je dobra i omogućuje primjenu stremenja i penjanje dvojnim užtom. Takvo penjanje zahtjeva efikasnu saradnju partnera, ali pruža velike mogućnosti u najtežim stijenama.

Idući dužinu penje Dane i dovodi nas pod najteže dijelove smjera. Tu zapravo i prestaje mogućnost prostog penjanja. Ulazim u prevjes, koji je nešto desno udubljen u bridu stijene. Nakon par metara zabijam klin, ubacujem sponu i uže. Uz skrajne mogućnosti priječim iz prevjesa desno do malog brida. Tu zabijem klin i osiguram se. Neizvjesnost je minula, ali samo za kratko vrijeme. Po ispostavljenoj stjeni priječim dalje desno, ponovo tučem klin i odvajam užad. Ubacujem deblje. Da bih se odmorio, dopenjem do prevjesne upadnice, tučem klin i stupam u stremen.

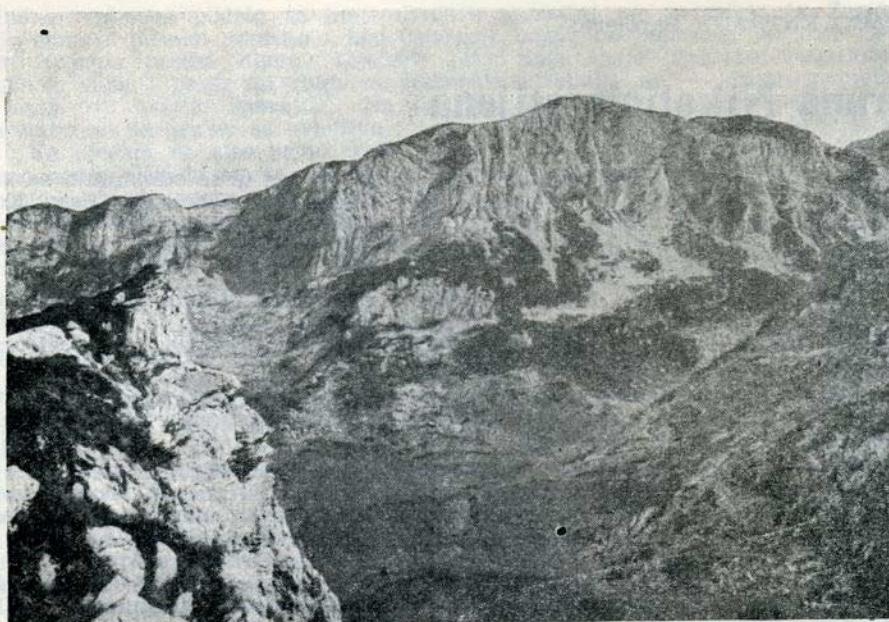
Osmatram daljnji dio stijene nad sobom. Sve je potpuno strmo, a lagani prevjes dovodi do dobrog stajališta, koje trsi iz stijene kao stara trudnjača na bukovu deblu. Pošto prethodno treba prepenjati tanko izbačenu ljušturu, ulazim ponovo u stijenu. Dane pravilno popušta ili zateže užad. Ovaj put sam učinio samo pokušaj, te pošto sam ustanovio da će ići, pažljivo se vraćam u svoje stremenje na odmor i dogовор sa partnerom. To je neophodno jer se ne vidimo, a radi udaljenosti teško sporazumijevamo. Konačno krećem na ljušturu, savladavam je i koristim priliku da se preko nje previjem i izvučem iz položaja koji me je do tada držao van vertikale.

Najviše poteškoća čini užad, koja radi trenja pri proštušu kroz spone, zahtjeva natezanje iz sve snage. Još nekoliko napornih zahvata i konačno stignem na toliko željeno osiguravalište.

Osigurao sam se, malo odmorio i konstatirao da za daljnje penjanje imamo dvije mogućnosti, ali obje izvanredno teške. Na redu je bio Dane. Predviđao sam da će mu penjanje biti naporno, jer sam već na samom početku penjao dulju prečku na niže bez klinova. Tako je Dane nakon izbjeganja prvog kлина ostao bez oslonca, te da bi me slijedio, bio je prisiljen da zabije još dva nova klinia, od kojih je jedan ostao u stijeni. Dok mi je uže klizilo preko ramena, pažljivo sam pratilo njegovo kretanje i osmatrao još uvjek debela snježišta po tjemenu Nikolinih stijena. Iznad njih su lutali jugom gonjeni bijeli oblaci. Užad je tonula u dubinu, a da nigdje nije ticala stijenu. To mi je pravilo posebno uživanje. Dane je ostavio još dva klinia u stijeni i očito iscrpljen, stupio na osiguravalište. Nakon odmora krenuo je ponovo u strmine. Svaki metar je zahtjevao klin, a ostalo nam je još svega šest komada. Visio je nad mojim »standom« u prevjesu, te pošto nije išao dalje bez brojnih klinova, odlučili smo da okušamo desnu varijantu, koja teče po samo jednoj pukotini i dovodi u uski žlijeb, iz kojeg bi bio realan prolaz u lakši dio stijene.

Pet klinova je omogućilo da ovu pukotinu Dane svlada lebdeći po omčama, te pošto mu je ponestalo klinova, objesio se na posljednji klin i osiguravao moje kretanje iz omče u omču. Na sreću, sve klinove sam lako povadio, te mu ih okacio o uže, a ja sam na posljednjem klinu ostao u stremenu. Daljnje penjanje nas je vodilo kroz lakši dio stijena i izvelo na vrh.

To je samo tehnička strana smjera. Možda je i odviše detaljno opisana, jer alpinista može sve da obuhvati sa par riječi. Dovoljno bi bilo možda reći: Pre-

Stijene Siljevice iznad Velikog jezera na Treskavici

Foto: J. Plaček

penjali smo prvenstveni direktni smjer u kruni Nikolinih stijena, V +, gornja trećina u prevjesima. Ostala su tri kline u stijeni. Sve ostalo, a to znači ono najvređije, bilo bi nepotrebno opisivati, jer je vrlo malo cijenjeno u sportu.

Doživljaj stijene, koji je i primarni pokretač alpinističke aktivnosti, nama je poznat. Svaki ga penjač na svoj način doživljava. Neizvjesnost, napor, odričanje, nagrada i radost nad usponom i doživljena ljepota i pri svakom razvezivanju na vrhu stijene nova potvrda drugarstva, toliko bogatstvo, da uistinu sa nestrpljenjem stalno očekujemo ponovo taj momenat. Koliko je to sportski, ne znamo ocijeniti. I da li se samo sa riječju »sportski« da obuhvatiti?

Osnovna odlika sporta je odmjeravanje snaga među takmičarima. To je alpinizmu strano. Sportista može svakog momenta odustati i pobedu prepustiti suparniku. Alpinista to ne može. On u stijeni mora izdržati, pa bilo naprijed ili nazad. Stoga se upušta samo u ono, što prema objektivnoj ocjeni smatra realnim. A te ocjene su u vrhunskim dostignućima redovno na granici mogućeg.

I upravo na tom svom stepenu, gdje penjač čini nemoguće i zapanjujuće, alpinizam postaje teško shvatljiv. Kao da se sam negira ili deformira. Dje a i izjave vodećih pojedinaca u alpinizmu, važu se odviše osjetljivim mjerilom. Posljedica je da se ljepota i vrijednost alpinizma gube. Paradoks, ali ga moramo shvatiti, jer što su veće relacije dometa, na njima su uočljivije deformacije koje nisu u skladu sa linijom vodiljom.

U običnom životu mi se za slična odstupanja rado služimo terminom »svjetsko ljudsko«. Uvjeren sam da je to najbolje objašnjenje i za ovu pojavu u alpinizmu.

O Plivi i o Vrbasu

Vrlo sam rano saznala za te dvije rijeke-krasotice. U našem je stanu visila velika slika vodopada Plive, što ju je još 1891. otac naslikao. Znala sam da je to u Jajcu, tamo gdje je tata pronašao legendarni »kraljev greb« i u njemu kostur, koji je restauriran i smješten u stakleni ljes. Fratri čuvaju u svojoj crkvi ostatke posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića.*

Nije čudo da sam se veseila kad su roditelji odlučili da preko Jajca odu s nama baki u Banju Luku. Bilo je to jednog ljeta. Prva atrakcija na tom putu bio je zas djecu tunel kroz planinu Komar, onda najduži u Bosni (1362 m i probijen na visini od 777 m). Tu se jednim dijelom pruge željeznicu penjala zupčima. Čim vlak izide iz tunela, sve rijeke s te strane pripadaju porječju Vrbasa. Zlatonosni Vrbas smo sreli kod Donjeg Vakufa. Vozeći se pored njega, eto prvog sredovječnog grada Vinca, Vinačca po starom, a po novom Vijenca. U Jajce stis gosmo pred večer. Tu je bio Grand hotel građen u švicarskom stilu. Trebali smo tu prenoći da bismo drugo jutro krenuli fijakerom u Banju Luku. Pamtim, da je uprkos ljetu, bilo htadno i da je do naše sobe dopirala zaglušna buka. »To je slap« rekao je otac. Drugog smo ga jutra vidjeli. Isti onaj sa slike, ista stjena poput medvjede glave i ona druga dolje u Vrbasu. Isti, ali je tu živ. Skače, ruši se, pjeni se i raspada u milijune kapi, od kojih svaka može da stvori dugu. I govori svojim dubokim tutnjem. Pošli smo stazom ispod slapa. Tu je spilja, a i tamo s onu stranu nasuprot slalu ima više spilja. Brdo na kojem leži grad Jajce sagradila je Pliva kroz dugi niz godina slažući sedru. Razumljivo je da je rijeka dobila ime »Pleba, Pleva«, što su joj ga Iliri dali, jer u arbanaškom jeziku, koji je ostatak ilirskog, »pleh« znači nanos, depot.

Nije čudo da je zbog lako obradive sedre u jajačkom brdu za Hrvoja Vukčića isklesana podzemna crkva sa dvije prostorije. To su jajačke »katakombe«, no najvjerojatnije je da je Hrvoje ovo dao isklesati za svoju grobnicu, jer jajački je grad on da graditi. Zašto se zove Jajce? Neki vele da ovo podsjeća na Castell Uovo kod Napulja.

Dok Pliva sva blješti bjelinom pjene, Vrbas je tamne smaragdne boje i teče mirnije. Historija kaže da je Mirko Zapolja, gubernator Bosne, ne mogavši Turcima oteti Jajce, topove dao baciti u Vrbas, jer su lijevani pred Jajcem i nisu se mogli prenositi.

Krenuli smo fijakerom. Pred nama je put dug 72 kilometara. Cesta iz Jajca vodi kroz Carevo Polje (tu je bio tabor Mehmeda Fatih-a). Iza velikog zavoja i mosta smjestila se crkvica sv. Ive u Podmiljaču. To je prošteništvo, gdje su na dan sv. Ivana fratri iz bjesomučnika izgonili »vragove«. Naš vjeroučitelj fra Ignacije govorio nam je da je i on izgonio vragove. A mi ga obasuli pitanjima, kako je znao da su vragovi. Nije bio u neprilici, jer, kako reče, seljak ne zna latinski, a vrag zna. Tako je on, fra Ignacije, pitao vraka na latinskom: »Kako ti je ime?« a ovaj: »Sinđelija«. Opet fra Ignacije: »Koliko vas ima?« a vrag: »77«. (Oprostite ovu stranputicu, ali tiče se Podmiljača, koje se i u historiji spominje).

Iza Podmiljača dolina se Vrbasa sužuje. Prelazi se mostom Vrbas i ulazi u tunel od 36, a onda u drugi od 44 metara. Odsad će Vrbasovo tjesno biti zarubljeno strmim stijenama. One se razmiku samo tamo gdje Vrbas prima, pritočice. To je na ušću Komotinskog potoka i Ugara desno, a lijevo na ušću Crne rijeke.

Na pol puta, kod Bočca, naš se fijaker zaustavio. Trebalо je konje hraniti i pojiti. Sišli smo s kola da se odmorimo. Tamo sam prvi put u životu vidjela veliki bijeli slak. Na strmom brdu biće su ruševine grada Bočca, koji je branio

* Savjet Bosancima koji putuju u Rim! Posjetite svakako crkvu Aracceli. Sigurno će vas voda voditi na Campidoglio, ali će mimoći Aracceli. Tu su dva niza stepenica. One desno vode na Campidoglio, one bijele mramorne lijevo na Aracceli. U toj je crkvi pokopana bosanska kraljica Katarina. Lijevi stup pred oltarom nosi natpis.

prolaz do Jajca. Jedan se zid od grada spuštao sve do rijeke. U njemu su bile puškarnice. Kad se ovuda probijala cesta, jedan dio tog zida je srušen. Ovuda je prolazila vojska Krste Frankopana 1525., i tu je bilo okršaja. Nastavljajući put opet smo zalazili u tjesnace. Kod utoka potoka Krupe bio je podor grada Krupe. Taj je grad branio put u Skender Vakuf. Turci su put nekoć zazidali da ne bi Jajcu pritekla pomoć. Napokon stigosmo u klanac Tijesno dug 3 kilometra. Cesta je bila usječena u kamenu i ležala 15 metara nad Vrbasom. Stijene su Vrbas stisnule, te nije bio širi od 10 metara. Zato se on u tjeskobi zapjenio i prskao. Na kraju tjesnaca bile su ruševine grada Zvečaja. I taj grad kao i Bočac ušao je u historiju, jer je tu boravio kralj Stjepan Ostojić i ovamo su dolazili Dubrovčani na pregovore.

Iza Zvečaja Vrbas se smirivao i vodio Banjoj Luci. Željeznim mostom pređemo rijeku i udosmo u Gornji Šeher. Ovo je putovanje duboko usjećeno u moje pamćenje, a još više povratak. Vračasmo se opet fijakerom jedne vedre ljetne noći. Krenuli smo u 2 sata da bismo stigli na vlak u devet sati prije podne. Nad nama stijene, nad stijenama vedro nebo osuto zvijezdama, a niže nas Vrbas, taman, s odbljescima bijelih virova i neba, putuje protivnim smjerom od nas.

* * *

Prošlo je nekih pet godina kada sam sa svojim školskim drugaricama opet istim krajem prolazila. I opet Jajce. Nismo doduše odsjele u Grand hotelu, nego u nekoj depandansi, staroj trošnoj bosanskoj kući. Tu smo noćile. Drugi dan opet kod vodopada. Nije se promijenio, veličanstven kao i prije. Tuttini kao prije. Obišavši jajački grad i tvornicu karbida vozile smo se fijakerom u mjesto Jezero. To je nekih deset kilometara od Jajca na kraju plivskog jezera. Ovaj krasni kraj bio je poznat ne samo bosanskoj vlasteli, nego i Turcima. Oni grad Jezero nazvaše Gjül-Hisar (Ružin grad). Rijeka Pliva stvorila je dva jezera, Gornje i Donje. Gornje je onda bilo dugačko preko 3 kilometara, a nekih 600 metara široko. Između oba jezera bio je niz manjih slapova, koji su pokretali mlinove. Na kraju Gornjeg jezera je nekad bio stari grad, koji su Turci osvojili 1519. Prema Gerzovu bio je to grad Sokol na Plivi, što ga je kralj Tvrtko darovao Vukcu Hrvatiniku, ocu Hrvoja Vukčića. U grad Sokol se najprije sklonio posljednji kralj Stjepan Tomašević pred Turcima. Tu su se bile bitke za Omer-paše Latasa i za okupacije Bosne.

Iz Jajca smo krenule fijakerima u Banju Luku, ali smo ovaj put već srele nekoliko automobila. Ipak je sve bilo lijepo kao i ono prvi put.

* * *

Treći put sam u istom kraju bila ljeti 1949. Grand hotela više nije bilo. Od slapa, tako reći ostao je jedan boležljivi ostatak, nekoliko pramenova preko izlokane stijene. I ona stijena — medvjeda glava — nije više bila na ivici slapa, nego dolje u Vrbasu. I nije više bilo zaglušne buke. Slap je umirao. Kad sam cestom krenula uz Plivu, vidjela sam golemo radilište i na jednom mjestu probušeno brdo, kuda voda otjeće u Vrbas kod Podmiljačja. Hidrocentrala kod sv. Ive! Ovaj kraj nije siromašan ugljenom. Da je sagrađena veća termocentrala, ostao bi netaknut najljepši slap Bosne. Ako ne za ljubav ljubitelja prirode, a ono za ljubav turista, koji donose devize.

Nastavila sam put autobusom u Banju Luku. Onda je bila potrebna objava za putovanje, koju ja nisam imala. Ali su mi prijatelji dali bocu rakije, i ona je bila dovoljna kao nadomjestak objavi. Prolazila sam tjesnacima Vrbasa u zatvorenom autobusu. Nisam mnogo vidjela, nisam više čula šum Vrbasa, nego samo razgovor suputnika i rad motora.

ZBORNIK »TROFEJ PLATAK 67«

Nakon dugog vremena pojavila se konačno i kod riječkih planinara ambicija za planinarskom izdavačkom djelatnosti. Nakon serije društvenih biltena umnoženih jednostavnom tehnikom, PD Platak je koncem 1967. objavilo zbornik pod naslovom »Trofej Platak 67«. To je broširani svezak formata oktav, suvremeno uređen, bogato ilustriran i grafički dobro opremljen. Opseg mu je 40 stranica sa dodatkom od dva arka reklamnih oglasa. Zbornik je izšao prilikom orientacionog takmičenja poznatog pod imenom Trofej Platak. Ono se prošle godine održalo već po deveti put i postalo tradicionalno ne samo radi redovitog održavanja nego i radi dobre organizacije, koja svake godine privlači velik broj najboljih naših natjecatelja iz ove sportske discipline, koju je planinarska organizacija uzela pod svoje okrilje.

Izgleda da je natjecanje bilo tek povod za izdavanje zbornika, o čemu svjedoče svega dva manja članka o Trofeju Platak (U. Dinčić-Menegelo: Osvrt na dosadašnje trofeje Platak i J. Komadina-Strika: Reportaža s takmičenja Platak 67). No zato su dobili mesta razni drugi zanimljivi članci s tematikom iz riječkog planinarstva. Na čelu zbornika je članak A. Smokvine »Platak — blagodat Kvarnera«, a zatim slijedi niz članaka stručnog značaja iz renomiranih pera: o planinarskim mogućnostima Kvarnerskog područja (ing. I. Gropuzzo), o lovnom turizmu (ing. A. Frković), flori i fauni (ing. S. Tomaševski), o sportu i turizmu (dipl. ek. N. Andrić), sadržaju turizma (M. Slani), skijaškim mogućnostima (I. Juras) i o projektu Plarimor, koji bi trebao obuhvatiti u jednu turističku cjelinu Platak, Risnjak i more (ing. I. Bujan). U članku »Planinarstvo — preteča izletničkog turizma« (dr Ž. Poljak) iznosi se kratki pregled povijesti riječkog planinarstva do drugog svjetskog rata s osvrtom na njegovu ulogu u razvitku turizma u riječkoj regiji.

Dr Ž. Poljak

PLANINSKA KARTA MOSORA, KOZJAKA I BIOKOVA

Koncem 1967. izdalo je PD Mosor u Splitu planinarsku kartu u mjerilu 1:50.000 koja obuhvaća najvažnija planinarska područja Dalmacije, planine Kozjak, Mosor, Biokovo i područje Vagnja pod Kamešnicom. U kartu su uneseni najnoviji podaci o markiranim stazama, planinarskim kućama, vodama, jamama, spiljama, obavještajnim tačkama i stanici gorske službe spasavanja. Karta će biti od osobitog značenja za ljubitelje alpinistike, jer su u stijenama spomenuti planina označeni svi do sada ispenjani prvenstveni smjerovi s tačnom lokacijom, nazivom smjera, visinom i ocjenom težine. U Kozjaku je registrirano 28 smjerova, u Mosoru 18 i u Biokovu 10 smjerova. Karta je štampana u tri boje, konfiguracija planina prikazana je grebenski, a markirani putovi crvenom bojom. Kartu je izradio M. Đekić sa suradnicima.

Ako bi trebalo staviti neku primjedbu, onda bi to svakako bilo na račun poleđine karte, koja je ostala prazna. Taj izgubljeni prostor mogao se izbjegći na taj način, da se na svakoj stranici štampalo pola karte, čime bi ona postala za pola manja i praktičnija za upotrebu. A mogao se taj slobodni prostor iskoristiti i za štampanje teksta koji bi kartu upotpunio i dao joj vrijednost vodiča (npr. satnica uspona, opis planinarskih objekata, vidika s vrhova itd.). Bilo bi korisno kad bi se planinarska društva ubuduće u svojim izdavačkim pothvatima više koristila suradnjom, sredstvima i iskustvom Komisije za izdavačku djelatnost PSH.

Izdavaču i autorima treba dati priznanje i zahvalnost što su na jednoj karti pružili sve ono što smo ranije trebali kombinirati sa raznih vojnih specijalaka, i što su osim toga dali niz podataka, kojih na vojnim specijalkama nema, a planinarima su toliko potrebni.

Preporučamo svim našim čitaocima da nabave ovu kartu. Naručuje se kod PD Mosor, Split, Marmontova ul. na taj način da se čekom doznači 5 nd na tekući račun 344-8-68 sa oznakom »za planinarsku kartu«.

Dr Ž. Poljak

PLANINARSKA LITERATURA U IZDANJIMA »MLADINSKE KNJIGE«

Poznato je da je planinarska literatura na slovenskom jeziku bogatija od literature na hrvatskosrpskom. Jedan dio knjiga te vrste objavljen je u biblioteci »Globus« »Mladinske knjige« u Ljubljani, koja ima svoju knjižaru i u Zagrebu. Stoga je možda korisno dati nekoliko podataka o tim knjigama.

Među rasprodanim knjigama nalaze se nažalost i »Trije zadnji problemi Alp« Andreasa Heckmayra i »Vzponi na Everest« Chevalleya, Ditterta i Lamberta, a osim njih još nekoliko knjiga, koje su, međutim, objavljene i na našem jeziku (»Anapurna« Mauricea Herzoga, »Oluja na Aconcagu«, te »Nepal otvara vrata« Tibora Sekelja, i »Vatra i voda« Harouna Tazieffa). Mogu se još dobiti »Noći u viharji« Keršić-Belača, Kunavera i Mahkote i »Vzhodno od Katmandua« Zorana Jerina, dok su oba izdanja Avčinove knjige »Kjer tišina šepeta« rasprodana (s ovim su knjigama upoznali čitaoce »Naših planina« 1965. i 1966. godine dr M. Pražić — s prve dvije — i dr B. Gušić — s trećom). Može se dobiti i knjiga izabranih članaka Marjana Lipovšeka »Steze, skale in smučišča« koja je izdana još 1962. Ta je knjiga bila manje zapažena, ali, ustvari, po vrijednosti i zanimljivosti ne zaostaje za izvrsnom Avčinovom knjigom. Ljubitelje planinarske literature obradovat će i vijest o namjeri izdavanja knjige izabranih članaka Janka Mlakara (1874—1953), poznatog i popularnog planinarskog pisca (pretežno humoriste) između dva rata, pod nazivom »Iz mojega nahrbtnika«.

Vlado Oštarić

JEDAN OPSEŽNI PRIRUČNIK O PLANINAMA SRBIJE

Novinsko-izdavačko poduzeće »Književne novine« iz Beograda izdalo je 1965. godine omašan i solidno opremljen priručnik »Srbija. Znamenitosti i ljepote«. Knjiga pruža, na svojih 800 stranica većeg formata, prilično detaljan zemljopisni i kulturno-povijesni pregled uže Srbije u cijelini i svakog grada, odnosno općine, posebno. Nastala je kao rezultat zemljopisnog i povjesnog proučavanja Srbije, a neposredna joj je svrha turistička. Knjiga je kolektivno djelo većeg broja stručnjaka. Za nas je zanimljiva posebno zbog toga što je u njoj dano značajno mjesto planinarstvu.

U prvom, općem, dijelu knjige nalazimo poglavlje »Planine, pećine i planinarstvo« (autori: dr Branko Jovanović, dr Tomislav Rakičević i Mirko Petković). U njemu je dan opći pregled reljefa Srbije, a zatim pregled pojedinih planina, sa težištem na turističko-planinarskim podacima. Tako su za svaku planinu navedena osnovna oblikežja koja je čine turistički zanimljivom, zatim podaci o prilazima i o turističkim i planinarskim objektima u planini. Planine su opisane prema regionalnom redoslijedu (zapadna Srbija, Sandžak, Šumadija, jugoistočna Srbija, istočna Srbija). Objekti su opisani samo kao dio opisa planina, tj. pomoću općih podataka. Ovo poglavlje dakle, ne može zamijeniti vodič po planinarskim objektima ili bilo koji drugi planinarski vodič. Poglavlje ispunja svoju svrhu time što daje pogodnu opću orijentaciju i pregled osnovnih podataka o planinama i planinskim objektima. Vrijedno je pogledati i desetak fotografija planinarskih objekata. U posebnom dijelu tog poglavlja dan je kraći pregled važnijih pećina i kanjona.

U drugom dijelu knjige (Pregled pojedinih mesta) nalazi se također niz podataka korisnih za planinare. Taj se dio sastoji od malih monografija o svim gradovima i općinama uže Srbije sa podacima o planinarskim područjima i objektima u planinama na području pojedinih općina. Tako je npr. u poglavlju o Beogradu opisana Avala, uz opis varošice Sopot ima podataka o Kosmaju, uz Aranđelovac spomenuti su Bukulja i Venčac, uz Boljevac Rtanj, uz Kremnu Tara, uz Rašku Kopaonik, itd. Zlatibor je, izuzetno, opisan u posebnom poglavlju. Podaci su na taj način razbacani po mnogim malim poglavljima (ukupno 123), ali su ipak korisni, jer pružaju osnovni uvod u turističku zanimljivost svakog grada i gradića (tačnije, svakog općinskog centra) i njegove okolne, a to im je i svrha. I taj je dio knjige ilustriran nizom fotografija sa turističkim motivima.

Vlado Oštarić

»Tajne i čudes u podzemnom svijetu«

Najnovije djelo Norberta Castereta

Vapneni obronci na jugu i na sjeveru Pireneja vrlo su bogati spiljama, ponorima i rijekama ponornicama. U malenom mjestu St. Martory na francuskoj strani radio se Norbert Casteret. Kad mu je bilo 11 godina, on je sam bez straha zalazio u spilje u okolini svog rodnog mjesta. Privlačile su ga sige i kristali, koji se tu mogu naći. Nije se bojao mraka, ni nepoznatih kutova, ni blata, ni vode, koje su u spiljama kapale, tekle i nestajale. Ovaj interes nije ga cijelog života ostavio. On je postao uvaženi speleolog, komu su dale priznanje akademije i druge naučne pa i sportske organizacije. Radi zasluga u ratu postao je Officier de la Légion d'Honneur. On je rasvjetlio mnoge, do onda mračne probleme: tok podzemnih voda, život u spiljama sada i život nekada. Tako se vratio do prvih stanovnika spilja: prehistorijskih ljudi i životinja. O svemu tomu napisao je mnogo knjiga, koje su prevedene na svjetske jezike, a posljednja mu je štampana 1966. Naslov joj je: *Tajne i čudes u podzemnom svijetu (Secrets et merveilles du monde souterrain)*. Evo kratak prikaz nekih poglavlja iz te knjige.

Ukrasnim spiljama zove one spilje u kojima se mogu naći crteži, gravure i kipovi. Njih je pred milijune godina izradio prehistorijski čovjek. One svjedoče da su Pireneji, i francuski i španjolski, bili ne samo važno obitavalište čovjeka, nego i koljekva umjetnosti. Na španjolskoj strani je 1879. otkrivena u spilji Altamira blizu Santandera dvorana sa freskom od 15 metara, koja prikazuje razne životinje. Iza ovog otkrića nižu se otkrića i na francuskoj strani: spilja Marsoulas ima više od 100 gravura i slika. Spilja Combarelles prikazuje na dužini od 200 m gravure: 116 konja, 35 bizona, 19 medvjeda, 14 sobova, 13 mamuta, 9 kozoroga, 7 goveda, 5 jelena, 3 koštute, 1 jelen lopatara, 5 lavova, 4 vuka, 1 lisicu, 1 nosoroga i 40 silhueta ljudi. Spilja Font de Gaume krije 200 figura. Spilja kod Gargasa ima 200 otiska ljudskih ruku. U spilji Tuc d'Audoubert nadene su i dvije skulpture, dva bizona od gline.

U spilji Montespan otkriva Casteret 1923. gravure životinja i kipove medvjeda i lava. U spilji Tibiral nalazi 1951. gruvuru konja.

Što kazuju ove slike? Kazuju koje su životinje u prehistorijsko doba ovdje živjele. Kako su putovale na jug da umaknu ledenu dobu, a na sjever da izbjegnu tropske klimi. U južnoj je Francuskoj bilo sobova i mamuta, ali i nosoroga i lavova. Casteret je otkrio 6 spilja s prehistorijskim slikarijama. Kad u spiljama nema slikarija, mogu se tu često naći tragovi prehistorijskih ljudi: ognjišta, oruđe, oružje, pa nekada i otisci njihovih nogu, koje su stoljeća okamenila. Mogu se naći otisci životinjskih pandža i ležaja. Ti su otisci često pokriveni donekle stalagmitima, što dokazuje njihovu starost. Casteret razmišlja: »Tjelesa ljudskih bića odavno su se raspala u prašinu, ali glina spilje Montespan čuva plahi korak jednog od njih.«

Casteret govori i o fauni spilja. Neki su stanovnici spilja stalni. Oni se u spiljama rađaju, žive i umiru: ima račića, protozoa i slijepa čovječja ribica — *Proteus anguineus*. Ove životinje svojim oblikom podsjećaju na fosilne životinje. Povremeni stanovnici spilja su životinje, koje u spiljama traže zaklon od nevremena ili tu prespavaju zimski san, a nekada i odgoje mlade. One napuštaju spilju kad idu za hranom. Casteret je naročito proučavao šišmiše, prstenovao ih da bi otkrio tajnu njihove seobe. Dokazao je tako da šišmiši sele i to dosta daleko i da dugo žive. U pećine se uvlače i noćne ptice. Sve vrste sova su ovdje kod kuće. Ali ima neka svraka, koja u ponorima gradi gnijezdo i tu odgoji mlade. Izlijevajući, te su ptice Casteretu otkrile ledenu spilju na visini od 2700 m, koja je po njemu nazvana. Od sisavaca uvlače se u spilje kune, mačke (on misli divlje), lisice, jazavci i medvjedi. Mrki medvjed, *Ursus arctos*, živi i danas u Pirenejima. Dogada se da, gonjen od pasa i lovaca umakne u najbližu spilju, a psi ostaju na ulazu — i lovci — jer tko zna što sve mrak krije. U spiljama je nekoć živio spiljski medvjed — *Ursus spelaeus* — gorostas dug 3 m, a viok 1,5 m. On je u spiljama ostavio otiske šapa i svoje kosti. Spilja Gargas je prava kosturnica tih medvjeda, koji su izumrli. Kako Casteret misil, od bolesti i gladi. Dosta nepokretni, u ledeno doba uvlačili su se duboko u spilje. Vani nisu mogli naći hranu, a nisu selili na jug. U muzeju u Toulouseu ima kolekcija kostiju bolesnih medvjeda.

U naseljima na podnožju Pireneja ima mnogo izvora. To su bistra vrela. Ipak je u Francuskoj često dolazio do strašnih epidemija tifusa i kolere. Osnivač francuske speleologije, Martel, počeo se baviti problemom zagadivanja izvora. On je u blizini Cahorsa ispitivao s dva druga podzemni potok. U tom je potoku ležalo uginulo tele. Kad su trojica izšla iz dubine, jedno 300 m dalje nadoše bistro vrelo. Napiše se i oboliše. Martel je odležao dva mjeseca. On je zaključio da je vrelo bilo zagađeno strvinom. Kad je ozdravio, započeo je ispitivati vode, kojima se gradovi opskrbljuju. Došao je do strašnih zaključaka. Tada je počela njegova borba protiv zagadivanja voda strvinama i drugim kužnim otpacima, koje lakomisleni mještani bacaju u ponore. Tako se zagaduju podzemne vode, i kad one negdje izbiju na površinu, nose sa sobom zarazne klice. Na koncu je Martelu uspijelo da se izda zakon po kojem prije kaptiranja nekog vrela mora ispitivanju prisustvovati geolog, bakteriolog i kemičar. Zabranjeno je bacanje strvina u ponore. Evo korisne zadaće za speleologe! Casteret, Martelov sljedbenik, proučio je mnoge podzemne vode i pronašao pravi izvor Garonne.

Ponori u ponorima. Tako piše Casteret. Oni ne privlače kao spilje. Većinom su vertikalni i potrebna je posebna oprema za njihovo proučavanje. Martel s drugom Armandom na dnu jednog ponora otkriva dvoranu sa oko 100 stupova stalagmita visokih 25 metara. Taj ponor, nazvan Armandov ponor, dubok je 210 m. Casteret sa ženom ispituje neke ponore u Francuskoj i u Alžiru. Dolaze u dubinu od 303 m. Evo, čemu ponori i spilje mogu još poslužiti:

U visokim Pirenejima blizu sela Esparrros nalazi se ponor Esparrros. Oluje noći između 24. i 25. juna 1940. Casteret je s jednim drugom u tom ponoru sakrio tajne dokumente, što mu ih je povjerio »le service de la Poudre«. Bili su u dvije vreće omotani kaučukom. Dana 5. V 1945. Casteret ih je izvadio i predao Colonelu Cartonu.

VRLO JE ZANIMLJIVO BILO SPUŠTANJE U OVAJ PONOR U VEČER 15. IV 1945. NAKON SVRŠETKA DRUGOG SVJETSKOG RATA. Grupa sedmorice se ovamo probija teretnim autom, u kom je njihov pribor. Pomoću ljestava spuštaju se u dubinu i ulaze u okruglu dvoranu, zaklonište šišmša. Hodnik odavde vodi u drugu dvoranu. U njoj je ponor dubok 60 m. Iz njega vodi kosina u treću dvoranu, nazvanu teatar, jer je tu golema zavjesa od sige. Ovdje su bili u udubini stijene sakriveni oni tajni dokumenti. Odavde se preko kamenja stiže u četvrtu dvoranu, za koju se 1913. mislio da je posljednja. No 1938. Casteret i Gattet provlačili su se kroz nekoliko uskih puzališta, nazvanih »mačje rupe«. Kad se prođu, stiže se u dvoranu nazvana »Dvorana 25. juna« jer ju je toga dana otkrio Casteret. U toj je dvorani natpis: »23. juna 1942. Narodna radiodifuzija, prva podzemna radio-reportaža«. Iz ove se dvorane opet spuštaju ljestvama i dolaze do hodnika obloženog stalaktitima. Ovaj se prolaz račva. Na jednoj strani ostaje Dvorana bijelih ljiljana, Predvorje kristala, Dvorana igala, Kaos, Pakao, Jezero i Krajnja dvorana s divnom draperijom. Na drugoj strani preko prirodnog mosta ulaze u dvoranu gdje svjetluca mineralno cvijeće. Posljednja dvorana je divno ukrašena stalaktitima i stalagmitima. Ovamo su speleolozi doveli svećenika, koji je u tom dubokom podzemlju odslužio službu zahvalnicu zbog oslobođenja Francuske. Casteret je drugo jutro iznio iz spilje trofeje iz prvog svjetskog rata, što ih je tu sakrio: njemačke puške i bajonet. Ekipa je provela deset sati u dubini. To nije bio ni samo ponor, ni samo spilja, nego kombinacija nekoliko ponora i spilja.

Nisu sve spilje lijepi, ni ukrašeni. Ali ima tako divnih spiljskih ukrasa, da ih čovjek jedva može zamisliti. Kapljica vode, vapnenac i vrijeme — vrlo dugo vrijeme — stvorili su u spiljama fantastične oblike, koji kod rasvjete svjetluju i ističu svoju ljepotu. Sretan je speleolog koji otkrije takvo carstvo, a naročito sretan kad doneće kući šačicu pizolita, »bisera spilja«, koji nastaju pod nekim podzemnim vodopadima. Divni su ekscentrični kristali u spilji »La Cigalère« i cvijeće koje ne vene u spiljama Esparrros. Uz ove dvije spilje otkrio je Casteret ledenu spilju na visini od 2700 m. Tu je našao heksagonske kristale leda, neke velike poput tanjura. Ponijeti ih nije mogao, tek ih je fotografirao. Završit će s ovim savjetom Castereta:

»Onima, koji pate od monotonije života, koji su neurasteničari i smatraju da je život suviše svakidašnji, preporučam speleologiju: to je i sport i znanost, ali i razonoda. Onome, koji se tako razonoduje, otvaraju se najrazličitiji vidici, vidici neočekivani. Speleologija traži i raznolike vježbe. Ona obuhvaća predmete, koji daju podstrek za strastveni studij.«

Agata Truhelka

Uspon na Leliju

Planinu Leliju neki ubrajaju u širem smislu u masiv Zelengore, premda sve njene karakteristike govore da se radi o posebnoj planini. Ona svojim vrhom od 2032 m nadvisuje sve vrhove na prostoru Zelengore. Promatrana sa strane, Lelija svojim izgledom nimalo ne privlači pažnju planinara. Obrisu su joj zaobljeni, vrhovi nisu naglašeni, jedino su se na njenoj zapadnoj strani razvili tipični kraški pejzaži. Za ljubitelje planinarstva u Leliji je najzanimljiviji njezin vrh, koji ima središnji položaj i znatnu visinu, a pruža izvanredne vidike na Maglić, Durmitor, Bioč, Velež, Prenj, Crvanj, Bjelašnicu, Zelengoru, Visočicu, Treskavici, Jahorinu itd. Lelija je uzdignuti produžetak kalinovičke visoravn prema jugoistoku, pa je uspon na ovu planinu razmijerno lagan. Lelija je okružena sa sjeveroistokom Ravnom gorom, sa sjevera Vučnjim brdima, sa zapada Kladovskim poljem, a s juga Urdenskim stijenama i Murmovskom stijenom. S koje god strane prišli Leliji, najbolje je poduzeti uspon s njene jugoistočne strane, odakle napredujući grebenom prema vrhu, treba birati neki od postojećih putova ili pravaca, jer nijedan put nije markiran.

Ako podemo od Kalinovika (1080 m) krenut ćemo šumskom cestom prema Konjskim koritima i kod Badanja vrela skrenuti stazom desno prema Jablan vrelu. Dovle treba oko tri i po sata hoda i tu je moguće bivakirati pored vode i napuštene lovačke kuće, koja može poslužiti kao sklonište. Od Jablan vrela treba pješačkom stazom nastaviti prema jugu, zaobići sjevernu i istočnu stranu vrha Lelije i zatim početi s usponom. Od Kalinovika do vrha ovim smjerom ima oko 4 i po sati hoda.

Motoriziranim planinarima pruža veliku pogodnost cesta do Konjskih voda, odakle treba svladati oko 600 m visinske razlike idući kroz Omorni i Urdeni do, pa stići na gore spomenuti put od Jablan vrela.

Vrlo je zanimljiv prilaz Leliji iz Oblja. Oko sat i po hoda od Oblja stiže se do Čengića bare gdje se nalazi najljepša nekropola stećaka u širem području Zelengore. U blizini nalazi se i zanimljivo Kladovsko jezero, koje pruža lijepu sliku u kamenitom ambijentu Murmovske stijene, sa otvorenim vidikom prema Kladovskom polju. Idući dalje ovim putem prema Leliji, proći ćemo pored lijepo uređenog izvora Studene vode i dalje pored Golije približit ćemo se početku uspona. Put od Oblja do vrha traje 5–6 sati hoda.

Prilaz sa istoka dolazi u obzir samo za dobre poznavaoce ove planine, jer je dosta zapušten, često se gubi u šumi, a i ne postoji neposredan prilaz Urdenskim stijenama, pa je zbog toga teško pronaći jedini mogući prolaz koji omogućava uspon bez opasnosti. Put se odvaja u blizini Elez bare, ide prema Krivodolu, a usponom preko Urdenskih stijena stiže na put koji iz Urdenskog dola ide do podnožja vrha Lelije.

Urdenske stijene su posebno zanimljive i one privlače pažnju svakog posjetioca Lelije i Zelengore. Protežu se u duljinu od kojih 3 do 4 kilometra i prave oštru granicu prema ostalom dijelu Zelengore. Visoke su 200 do 300 metara i samo na rijetkim mjestima je moguć prolaz bez osiguranja. U svakom slučaju za prolaz je potrebno dosta napora i opreza. Urdenske stijene počinju s visinom od 1600 metara i u pravcu jugozapada završavaju s vrhom Golije visokim 1934 m.

Najzgodniji prilaz Leliji svakako je iz Kalinovika, jer je odатle najkraći put do vrha, jer Kalinovik ima dobru autobusnu vezu sa Sarajevom i jer se od sela Jažića ispred Kalinovika odvaja put koji mogu koristiti motorizirani planinari. Tim pravcem Sarajlje mogu izlet izvršiti u okviru vikenda, a ako imaju nešto više vremena, mogu uspon na Leliju povezati s obilaskom Zelengore. Na potezu Durmitor—Maglić—Zelengora—Treskavica planinari ne bi trebali mimoći Leliju na svojim pohodima, a to pogotovo vrijedi za posjetioce Zelengore, koji u program svojih izleta, uz ostale vrhove, svakako trebaju uključiti i Leliju.

VIII skupština Planinarskog saveza Hrvatske

U Zagrebu je 10. XII 1967.g. održana VIII redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske uz prisustovanje 62 delegata planinarskih društava u Hrvatskoj i članova Glavnog odbora PSH. Skupštinu PSH otvorio je predsjednik Večešlav Holjevac.

Prošla godišnja skupština održana je prije dvije godine, i kroz to razdoblje planinarska organizacija u Hrvatskoj zabilježila je odredene uspjehe. Iako suočena sa nizom poteškoća, planinarska organizacija se uspjela uklopiti u nova društvena kretanja koja su zaokupila cijelokupni naš društveni i politički život. Teško bi bilo reći koliko ljudi provodi svoje slobodno vrijeme u planinama, ali je neosporno da je taj broj mnogo veći nego što je brojčano stanje naše organizacije. U usporedbi sa godinom 1965. broj članova PSH je opao, ali taj pad možemo tumačiti kao odraz gubitka pojedinih povlastica koje je planinarska organizacija ranije uživala. U organizaciji je ostalo ono članstvo koje je s njom i idejno najčešće povezano. Prema izvještaju vidljivo je da je 1965. u Hrvatskoj bilo ukupno 22010 članova, da 1966. taj broj padne na 17646, dok je u 1967. prema prodanim markicama do zaključku 1. novembra bilo 17132 člana.

U proteklom periodu od 2 godine na području Hrvatske djelovalo je 64 društava, ali su nažalost sa radom definitivno prestala 4 društva. To su »Snežnik«, »Cepine«, »Sisak« i »Zavižan«. Prisutni delegati na skupštini reagirali su na ovakvo stanje upravo zbog toga, jer je osnovano samo jedno novo društvo, »Borak« u Omišu, dok su sa radom prestala upravo ona društva od kojih se vrlo mnogo očekivalo naročito od planinarskog društva »Zavižan« iz Senja čija je zadaća bila osposobljavanje Velebita za planinarsko djelovanje. Glavni odbor kroz taj period održao je dvije sjednice na kojima su razmotrena pitanja članarine, pravilnika o dodjeli priznanja i Sudu časti kao i ostala problematika. Broj sjednica Glavnog odbora nije bio veći zbor finansijskih poteškoća, ali su članovi Glavnog odbora kod nekih problema konzultirani pismenim putem.

Izvršni odbor održao je 52 sjednice te je predstavljao operativno tijelo u radu Planinarskog saveza Hrvatske. U radu Izvršnog odbora došlo je do personalnih izmjena, jer su neki članovi I. O. dali ostavku pa su ih zamjenili drugi: u komisiji za propagandu Dragutin Rodman, u komisiji za alpinizam Zlatko Smerke, u komisiji za objekte Alja Hamzić i u komisiji za međunarodne veze Pero Lučić-Roki. U toku rada I. O. PSH pokazala se je potreba za osnutkom nove komisije za djelu priznanja PSH čije je vodstvo povjereno Stjepanu Brlečiću.

Na skupštini su izneseni i neki podaci o sve većem uništavanju prirodnih ljepota u hrvatskim planinskim područjima. Prihvaćeno je da dosadašnji planinarski muzej u Samoboru postane i sakupljač arhivske grade za izdavanje knjige o 100-godišnjici hrvatskog planinarstva. Nažalost, tokom skupštine vrlo se malo govorilo o stručnom radu organizacije. Zapostavljeno je uopće pitanje alpinizma, koji je u očitoj stagnaciji, a u 1967. i u stanovitom padu. Speleolozi su postigli izvanredno dobre uspjehe, a zahvaljujući upravo aktivnosti speleologa u Hrvatskoj, sjedište Komisije za speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije smješteno je u Zagreb. Kao okosnica za rad u budućem periodu doneseni su ovi zaključci:

1. Pojačati borbu za daljnju društvenu afirmaciju planinarske organizacije u Hrvatskoj kao i nastojanje za ravнопravni tretman kod dodjele društvenih dotacija.
2. Posebnu pažnju posvetiti okupljanju novih članova, naročito omladine, koristeći prvenstveno

prosvjetne radnike, škole i privredne organizacije.

3. Više pažnje posvetiti propagandi planinarstva kao značajnom faktoru u nastojanju za dobivanje novih članova i za popularizaciju naših objekata.

4. Stampati »Vodič po Velebitu«.

5. Posvetiti potrebnu pažnju rješavanju problema objekata, posebno na području Gorskog Kotara i Velebita. Pronaći rješenje za njihovo financiranje i s obzirom na to razmotriti pitanje fonda za objekte i uplate 2% od prihoda objekata.

6. Kod izgradnje objekata orijentirati se na gradnju manjih, jeftinjih ali funkcionalnih planinarskih skloništa. To se posebno odnosi na Velebit.

8. Uređenje planinarskog puta Velebitom uzeti kao primarni zadatak za budući period. Za to potrebe odvojiti maksimalno moguća sredstva. Zatražiti pomoć i angažirati druge društvene faktoare i institucije, posebno SOFK Hrvatske.

9. Ovlašćuje se Glavni odbor da poduzme sve mјere za uređenje Tomislavovog doma. Ako se kao jedini izlaz pokaze otudene doma, treba sazvati izvanrednu skupštinu PSH.

10. Osnovati komisiju za povijest planinarstva u Hrvatskoj. Pojačati rad na sakupljanju eksponata i dokumentata, kao početak pripreme za proslavu 100-godišnjice hrvatskog planinarstva.

11. Muzej PSH nositi će u buduće ime »Muzej i arhiv PSH«.

12. Angažirati veće snage na području zaštite prirode, posebno u zaštiti Medvjedice i Jankovca.

12. Razmotriti mogućnost osnivanja samostalne komisije za orientaciona natjecanja.

13. Ispitati mogućnost izrade planinarske transverzale po SR Hrvatskoj.

14. Iskoristiti sve mogućnosti za suradnju sa srodnim organizacijama.

15. Pripremiti izmjene i dopune statuta PSH za slijedeću skupštinu.

Na kraju skupštine izabrani su članovi novog Izvršnog odbora. Tom prilikom aklamacijom je prihvjetao prijedlog da se dosadašnji dugogodišnji predsjednik PSH Večešlav Holjevac izabere doživotnim počasnim predsjednikom Planinarskog saveza Hrvatske. Prisutni delegati prihvatali su zatim kandidacionu listu za Izvršni i Nadzorni odbor, kao i za članove Glavnog odbora i Sudu časti. Za predsjednika Izvršnog odbora je izabran Božidar Škerl, za potpredsjednika Pero Lučić-Roki, a za tajnika Nikola Aleksić. Slijede Stanko Hudoletnjak, predsjednik Komisije za objekte, Branimir Spoljaric predsjednik Komisije za omladinu, ing. Zlatko Smerke, predsjednik Komisije za alpinizam, Franjo Rapotec predsjednik Komisije za vodiće, Antun Filipčić, predsjednik Komisije za gorsku službu spasavanja, ing. Vlado Božić, predsjednik Komisije za speleologiju, dr Zeljko Poljak, urednik časopisa »Naše planine«, Željko Hlebec, predsjednik Komisije za propagandu, Dragutin Rodman, predsjednik Komisije za odlikovanja, Miroslav Rotšild, predsjednik Komisije za veze s inozemstvom, Ivica Sudnik, predsjednik Komisije za povijest hrvatskog planinarstva, general Đuro Blaha, član, i Velimir Vinterštaiger, član. U Nadzorni odbor izabrani su Stjepan Brlečić, Karlo Aćman, Milan Henč, Ivan Stefanec i Josip Jambrošić. Za članove Glavnog odbora izabrani su za regiju Zagreb Rudolf Kres, Dragutin Hanžek i Ivan Bobek, za regiju Zagorje Dragutin Karažinac i Mirkо Ivčić, za regiju Slavonija prof. Antun Petković i Miro Matović, za regiju Dalmacija Karmelo Lovrić i Živko Vodopija, za regiju Primorje i Gorski kotar Stanko Vičić i Nikola Sigiford, za regiju Karlovac Đuro Pavić i za regiju Gospić Jure Rukavina. U sud časti izabrani su Zvone Rihtman, dr Ivo Veronek i Krešo Žiborski.

Branimir Spoljaric

Zar alpiniste

ALPINISTICKI ODSJEK PD »KAMENJAKA« U 1967. GODINI

Iako je Alpinistički odsjek u PD »Kamenjaku« u Rijeci osnovan tek 1966. godine, već se pokazuju rezultati marljivog rada. Svakog su se tjedna članovi Odsjeka sastajali u prostorijama Društva na Korzu i uz dijapozeitive ili razgovor dogovarali za akcije. Tako je gotovo svaka nedjelja obilježena izletom bilo penjačkog, bilo hodačkog ili skijaškog karaktera.

Pet aktivnih penjača izvelo je u toku godine 47 uspona u stijenama Velebita, Kleka, Julijskih i Kamniških Alpa, a penjalji su i u području Grossglocknera, Ortlera i u Dolomitima. Zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta, rezultati su skromniji nego što bi mogli biti. Unatoč tomu, u svoj penjački karton moći će pročelnik AO-a Kazarim Sambolec uvesti 8, Dragan Vučidolov 14, Tanja Alebić 22 uspona II—V stupnja teškoće, itd.

U okviru glederskog tabora PSJ pod Grossglocknerom, Sambolec i Alebić upoznali su se s tehnikom penjanja u ledu i vršili uspone II., III. i IV. stupnja. Znanje stečeno na ovom području imala je priliku T. Alebić primijeniti na nekoliko

uspona u grupi Ortler kao učesnica republičkog alpinističkog tabora.

I ove su godine penjači »Kamenjaka« sudjelovali na tradicionalnom susretu alpinista od 30. IV do 2. V u Velikoj Paklenici. Tada su, između ostalog K. Sambolec i S. Gilić (AO Mosor) izvršili pokušaj savladavanja stijene Aniča kuka novim smjerom koji vodi lijevo od Brahmova. Početkom prosinca još jedan pokušaj prvenstvenog uspona u Paklenici urođio je plodom. Ženski navez Ana Marić (RPTD »Prijatelj prirode«) i Tanja Alebić (AOK) riješio je stijenu Čuka (599 m) prepenjavši žlijeb u njegovoj sjevernoj strani, i smjer ocjenjuje trećim stupnjem.

Cetraest osvojenih vrhova iznad 2000 m i 14 iznad 3000 m također je jedan od uspjeha u radu Odsjeka. Svi članovi AO-a angažirali su se kod sprovođenja propagande pripremajući i održavajući predavanja uz dijaprojekcije, pisanjem, organiziranjem omladinskog planinarskog tečaja i dr. Alpinistički odsjek je ujedno jezgra novoosnovane GSS-stanice u Rijeci.

T. Alebić

ALPINISTI PD »ŽELJEZNIČAR« U 1967. GODINI

Iako je osnovna zadaca odsjeka vršenje penjačkih uspona, članstvo je sudjelovalo u nizu planinarskih akcija, kao što su dobrovoljni rad na planinarskom domu na Oštreu, sudjelovanje na orientacionim natjecanjima, gdje su na »Vugrovcu 67« zauzeli prvo mjesto u ženskom konkurenčiju, dok zahvaljujući uprave članovima odsjeka društvo već po peti put osvaja trofej »Memorijal Janka Mišića« za masovnost. Od posjeta planinskim područjima treba spomenuti Velebit, Kamniške i Julijske Alpe, Platak, Bilogor, Klek itd, dok su u inozemnih planinskih područja alpinisti bili na Grossglockneru u Austriji i području Ortlera u Italiji.

Smanjenje broja članstva unutar odsjeka utjecalo je i na broj ispenjenih smjerova. Tako je u 1967. zabilježeno 75 čovjek-smjera za razliku od 1966. godine kada je bilo ispenjano 123 smjera. Međutim kvalitet uspona se povećala. U 1967. alpinisti iz »Željezničara« učestvovali su na četiri penjačka logora. Penjački logor na Kleku poslužio je kao trening za logore u Kamniškim i Julijskim Alpama. Poslije održavanja tih logora učestvovali su na saveznom logoru ispod Grossglocknera, a zatim na logoru Komisije za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske u skupini Ortler u Italiji, sa namjerom da se nastavi s usponima u snijegu i ledu. Ova nastojanja nisu ispunjena u potpunosti zbog veoma loših vremenskih prilika. Uz ovu aktivnost treba spomenuti

penjačke izlete na Klek i nekoliko penjačkih vježbi na Okiću i Oštrecu u Samoborskom gorju. Nasuprot uspješnom proljetnom i ljetnom periodu, zimska aktivnost bila je vrlo slaba, dok u jeseni nije uopće bilo penjačkih uspona. Tokom čitave 1967. nije ispenjan ni jedan prvenstveni uspon, a najviše ponavljanja bilo je u stijeni Kleka. Tako je bio ponovljen Omladinski smjer 11 puta. Slijedi smjer Jugostočnom glavom (9 puta), SVOS (10 puta), HPD-ov smjer (8 puta) itd. U Slovenskim Alpama po prvi put su penjači »Željezničara« penjali su Centralni Dedica, smjer koji nosi najvišu ocjenu u alpinizmu, VI stupanj težine. U stijeni Travnika penjači su se popeli Aschenbrenrovim smjerom, također VI stupanj težine, a od ostalih izvanredno teških uspona treba spomenuti Sarinu poč (V + stupanj težine), Desnu (V stupanj) i Arnškov smjer (V stupanj težine). U inozemnim usponima prevladavali su smjerovi od II do IV stupnja težine (Fischerkarkopf — IV, Berenkopf — III, ONO-grat — III, itd.).

Najuspješniji penjač odsjeka bio je Vedran Babanjić sa ispenjenim 24 smjerova, slijedi Vladimir Mesić sa 22, Željko Jelenić sa 10, Zlatko Turčin sa 9 itd. Uz ispenjane smjerove penjači su izvršili uspone na vrhove iznad 3.000 metara. Takvih uspona bilo je petnaest.

B. Spoljarić

MASOVNI USPONI NA

Uspon na 7000 m visoke vrhunce na području SSSR-a iziskuje, i uz povoljne terenske i vremenske uvjete, krajnji napor alpinista, koji moraju biti temeljito pripremljeni, da ne bi ugrozili svoj život i životе ostalih učesnika. Prošlogodišnji masovni potih penjača, koji su stigli iz više zemalja svijeta na osvajanje najviših sovjetskih vrhunaca, bio je alpinistički dogadjaj prvog reda, koji je osim toga bio i dramatičan po svom toku.

Pri polasku iz baze zateklo je alpiniste veliko nevrijeme: mečava pri minus 20. Uspon se nastavljao kroz vrelti Tjan-Sana. Na visini od 6700 m obolio je jedan od mladih penjača od visinske

SEDMATISUCNJAKE U SSSR-u

bolesti. Desetorica najsnažnijih krenula je s bolesnikom natrag i trebalo im je 15 sati vratolomnog cputaštanja niz zaledene hridine da bi stigli u bazu i tako izvukli bolesnog druga.

Uspon na najviše vrhunce bio je doista masovan. Na Lenjinov vrh (7134m) popelo se 814 alpinista, na Vrh Korzenjevskoga (7105 m) 85, na Vrh komunizma (7495 m) 123, a na najhijerovitiji vrh Tjan-Sanske oblasti, na Pobjedu (7439 m) 29 penjača. Ukupno je istog dana sedamtisućnjake osvojilo oko 1050 alpinista, dakle više nego ih se do sada popelo na sve sedamtisućnjake svijeta kojih na našem globusu ima preko 170.

Z. P.

ALPINISTIČKA AKCIJA NA OTOKU JABUCI

U okviru naučno-istraživačkih radova, koje izvodi poduzeće »INA« angažirana je u posljednje vrijeme i jedna ekipa Gorske službe spasavanja sastavljena od vršnih zagrebačkih alpinista. Na traženje »INE« odazvala se Stanica GSS iz Zagreba da pomogne kod istraživanja otočića Jabuke, kod čega je bilo potrebno upotrebiti alpinističku tehniku i spasavački materijal i opremu, kako bi se mogli sakupiti geološki uzorci sa okomitim stijena otoka.

Pod stručnim vodstvom dra prof. Ljube Goluba ekipa alpinista u sastavu Antun Filipović, Ivo Slezetić, Jerko Kirigin i Hrvoje Lukateli iskrcala se na otok i krenula prema vrhu skupljajući uzorke. Grebeniški put nije predstavljao težih problema, jer je prema mišljenju alpinista bio II i III stupnja težine. Silaz je izveden zapadnim grebenom pomoću užeta i to tako da su se alpinisti direktno spuštali u čamac. U nastavku istraživanja alpinisti su opet s profesorom krenuli na vrh, ali sada opremjeni specijalnom opremom, vitlom, »Gramingerom« i sajtom. Dužina sajle, tj. čeličnog užeta, iznosila je 120 metara. Uredivši sidrište na vrhu započelo je spuštanje niz okomitu sjevernu stijenu otoka. U »Gramingerovo« nosilici, koja se upotrebljava za spuštanje unesrećenog alpinista, nalazio se prof. Golub, koji je s ovog relativno ugodnog sjedišta mogao obavljati posao oko skupljanja geoloških uzoraka, dok su alpinisti bili razmješteni na osigura-

ravalištima i povezani s radio vezom. Naime tri radio stanice bile su razmještene na tri tačke: na sidrištu, tj. na vrhu otoka, na brodu koji je bio nedaleko usidren i jedna kod Lukateli koji je viseći na posebnom užetu pratilo rad prof. Goluba.

Prema mišljenju zagrebačkih spasavalaca ova akcija bila je izvanredna vježba, koja je zahtijevala maksimum napora i opreznosti. Uspjeh je bio potpun, jer je istraživačka ekipa obavila svoj zadatak skupivši oko 70 kg geoloških uzoraka, koji se ne bi mogli skupiti bez ove jedinstvene pomoći gorskih spasavalaca. Makar je visina stijene samo oko 90 metara, ona bi prema ljestvici ocjena, da je njom izvršen uspon, bila ocijenjena V stupnju težine.

Sam otočić Jabuka je vrlo nepristupačan. Osim dolomitiskog sipara na istočnoj strani otoka, ostali dio je okomita stijena s mnogo kamenih ploča i prevjesta u vrhom od 96 metara iznad mora.

Sigurno da je to najniži vrh koji je ovajasan s tako brojnom ekipom alpinista i gdje je upotrebljena najsvremenija alpinistička i spasavačka oprema. Kako su svih učesnici akcije članovi »Velebita«, ostavili su na vrhu vijest o svom boravku. U jednoj zatvorenoj boci stoji napisano: »Ako mislite da Velebitaši nisu bili i ovdje — varate se!!...« i zatim slijede potpis.

B. Špoljarić

SLOVENSKI ALPINIZAM U 1967. GODINI

Prošlogodišnju alpinističku sezonu slovenskih alpinista alpinistički stručnjaci nazivaju prosječnom u odnosu na prethodnu godinu. Možda riječi predsjednika Planinarskog saveza Slovenije o tome najrječitije govore, kad spominju premalu borbenost i ustajnost, te slabu fizičku i moralnu pripremu za teške uspone.

All unatoč negativnim ocjenama stručnjaka, moramo konstatirati da slovenski alpinizam sve uspije, snje prodiće na pozornicu svjetskog alpinističkog djelovanja i da stiče veliki ugled. Kako kaže Stane Belak, iako je broj uspona manji od lanjskoga, usponi su ove godine bili kvalitetniji. Sa sezonom nije zadovoljan u cijelini ing. Peter Ščetinin, načelnik AAO, koji je zbog lijepe vremena očekivao mnogo više.

Sezona je prošle godine započela još u martu, a tokom prvomajskih praznika bilo je nešto uspona u Paklenici (Velebit). Zahvaljujući lijepom vremenu ljetna sezona produžila je sve do sredine novembra. Penjači su se okušali u vrlo teškim smjerovima, mnogo težim nego prethodne godine. Većinu penjača tvorili su mladi, još dosta neiskusni, a i nepripravljeni alpinisti. Upuštanje u teške uspone urođilo je očitim nezadovoljstvom alpinističkih rukovodstava, a nažalost broj nesreća na početku sezone najdrastičnije prikazuje nesmotrenost penjača i njihovo preveliko samouverenje.

Broj prvenstvenih uspona iznosi je 43 prema prošlogodišnjih dvadeset. Izbor smjerova nije predstavljao poseban napredak, ali je ipak ispenjano nekoliko vrlo lijepih smjerova kao što su direttissima u Stenarju, direktna na Čopu itd. a bila su obradena i neka zaboravljena mjesta: Lepo Spičje, Vogel i Križevnik.

O raznolikosti uspona najbolje govore prva navigacija, od kojih treba istaknuti Klin u Aniča Kuku, zatim ponavljanja Čihulovog smjera u Frđanima policama, Juvanova smjer u Sirokoj peći i Petrellov u Čopom.

U inozemstvu je ove godine bilo relativno malo slovenskih alpinista, ali i od onih koji su se našli u inozemnim planinama, očekivalo se više. Ekspedicija u Pamir ispunila je sva očekivanja i postigla između svih pozvanih najviše. Ponavljanjem Bonattiјevog stupnja i zapadnog smjera u Dru-u slovenski su alpinisti postigli zavidan uspjeh u evropskom »grand course«. Od ostalih uspjeha u inozemnim planinama treba istaknuti prvenstveni uspon »Špik« u Visokim Tatramama.

Za povuhu je osnivanje još dva alpinistička odsjeka na području Slovenije. Sada djeluje u Sloveniji 21 alpinistički odsjek. Međutim još uvjek pred odsjecima kao i Komisijom za alpinizam Planinarskog saveza Slovenije stoje veliki problemi odgoja i školovanja mlađih penjača. Ne pitaju se bez razloga odgojitelji mlađih alpinista, gdje je nova penjačka tehniku i toliko potrebna skripta? Gdje su novi instruktori? Gdje je plan za godinu 1968?

Vjerojatno će se tokom ove godine akutni problemi rješiti, posebno što se tiče penjačkih vodiča. Ne smijemo u ocjeni prošlogodišnje sezone biti prestrog, makar ju je poznati slovenski alpinista Franci Savenc ocijenio je kao slabiju od prethodne. Treba imati na umu veliku smjenu generacija, koja se upravo dešava u slovenskom alpinizmu. Pojavom nove generacije javljaju se sve one želje koje već davno bujuju kod slovenskih alpinista, a na mlađima je da ih ispunje.

B. Špoljarić

Orijentacijski sport

IV OTVORENO POJEDINACNO PRVENSTVO ZAGREBA

U nedjelju 22. oktobra održano je IV otvoreno pojedinačno prvenstvo Zagreba iz orientacije, jedinstvena sportska priredba takve vrste u našoj zemlji. Naime u Jugoslaviji nije uobičajeno da se održavaju pojedinačna natjecanja iz orientacije već samo ekipna, kod kojih često odlučujući ulogu, osim snalažljivosti na terenu, igraju razni oblici zadataka, koji nisu usko povezani sa natjecanjem onog tipa kakav gaji cijela Evropa. Osnovni elemenat za postizavanje plasmana bilo je ovaj put poznavanje orientacije i fizička kondicija. Ako k tome dodamo da su se traseri staze odlučili za nizinski teren spustivši se nakon tri uzastopna natjecanja na Medvednici u području južno od Save — s pravom možemo tvrditi da je Zagreb prvi grad u Jugoslaviji koji je prihvatio poznati tzv. "nordijski" sistem natjecanja, koji ima veliku popularnost u sjevernim evropskim državama.

Pod pokroviteljstvom Planinarskog odbora grada Zagreba organizaciju cjelokupnog natjecanja i ovaj put je imalo studensko planinarsko društvo "Velebit". Postavljajući staze bili su poznati traseri Ismet Baljić i Nedjeljko Jakić uz pomoćnike Antuna Filipovića i Hrvosa Lukatela.

Do zadnjeg časa nije se znalo mjesto starta. Organizator je odlučio da to drži u tajnosti kako bi se ostvarilo ravnopravno učešće svih natjecatelja. Zbog toga su svi natjecatelji autobusima prebačeni do mjesta starta koje se nalazilo u Kupinečkom Kraljevcu. Time je postignuta ravnopravnost učešća, čega nije bilo na Medvednici, gdje su bolji poznavaoči sljemenja konfiguracije lakše s uspjehom završavali natjecanje.

Staza se kretala muškoj konkurenциji u obliku slova "S" prema jugu, do raskrišta u selu Jamnica nedaleko Pisarovine. U ženskoj konkurennciji start je bio nedaleko sela Radicevići i staza se kretala preostalim kontrolnim tačkama muške konkurenkcije. Duljina staze za muškarce od cca 14 km bila je podijeljena u šest etapa (5 KT), dok je za žene duljina staze iznosila 8 km u četiri etape (3 KT). Teren je bio pogodan za natjecanje s izuzetkom na nekim mjestima zbog močvarnog terena i gustog grmlja naročito u blizini KT-1. Prema mišljenju većine natjecatelja, pronači prvu kontrolnu tačku zaista je bilo teško. Upravo je ona bila uzrokom da je mnogo natjecatelja bilo prisiljeno odustati od daljnog takmičenja, jer ju jednostavno nisu pronašli. Naime gubitak jedne KT uvjetovao je odustajanje, jer su KT bile zadavane na pretходnoj za slijedeću kontrolnu tačku.

Startalo je ukupno 39 natjecatelja i 6 natjecateljki od prijavljenih 50 takmičara. Bili su to članovi zagrebačkih planinarskih društava "Željez-

ničar", "Prijatelj prirode", "Zagreb" — Matica, "Runolista", "Sljemena", "Jastrebarsko", "Velebit" te "Platak" iz Rijeke. Po prvi puta je na natjecanju sudjelovao i jedan nečlan: Božidar Hrdlička nije pripadao ni jednoj organizaciji.

Dominantnu ulogu na prvenstvu Zagreba odigrali su članovi "Sljemena". Bio je to s pravom trijumf mladog Marijana Žunića, koji je stazu prošao za 112,50 minuta, što se ubraja među rezultate na natjecanjima u inozemstvu. Slijede još trojica: Srđan Čop, Zlatko Zaić i Ivica Čeak, također iz "Sljemena", koji su svome društvu uz osvajanje prva četiri mesta donijeli i ekipnu pobjedu. Na petom mjestu našao se član "Velebita" Slobodan Kolbach, pa za njim Zlatko Smerke iz "Zagreba", koji je pobjednik prošlogodišnjeg prvenstva.

Kod žena najbolje vrijeme postigla je Ana Marić iz "Prijatelja prirode" (161,25 minuta), a za njom slijedi Vesna Mihelić i Vera Vlašićek, obje iz "Velebita". Kako je i na petom mjestu članica "Velebita", Marika Kostanjšek iz Ane Klasinc iz "Prijatelja prirode", to je ekipna pobjeda u ženskoj konkurenkciji pripala "Velebitu".

Sa ovogodišnjeg natjecanja treba izvući i jednu pouku, a ta je da natjecatelji još uвijek dolaze na takmičenje premalo fizički pripremljeni. To je vjerojatno i utjecalo na dosta velik broj odustajanja, jer staza nije terenski, a ni orientacijski bila preteška.

Plasman muških:

1. Marijan Žunić (Sljeme)	112,50
2. Srđan Čop (Sljeme)	124,30
3. Zlatko Zaić (Sljeme)	189,10
4. Ivica Čeak (Sljeme)	190,40
5. Slobodan Kolbach (Velebit)	199,00
6. Zlatko Smerke (Zagreb)	236,00
7. Čedo Gross (Zagreb)	249,20
8. Vlado Mesarić (Željezničar)	249,20
9. Ivan Kruhak (Velebit)	249,35
10. Vedran Buban (Željezničar)	250,30

Zene:

1. Ana Marić (Prijatelj prirode)	161,25
2. Vesna Mihelić (Velebit)	180,05
3. Vera Vlašićek (Velebit)	184,40
4. Ana Klasinc (Prijatelj prirode)	186,45
5. Marika Kostanjšek (Velebit)	190,35
6. Marija Badovinec (Velebit)	208,00

MEMORIJAL "SVEVISLAV VELKOV" — CELJO"

Već drugu godinu Univerzitetski planinarski odbor u Skoplju organizira orijentaciono takmičenje povodom godišnjice smrti Svetislava Velkova-Čelje, jednog od najaktivnijih planinara među studentskom omladinom u Skoplju, koje takmičenje je postalo tradicija u čast sjećanja na jednog druga i planinara.

Na takmičenju, koje je održano 24. XII 1967. godine na planini Vodno kraj Skoplja, pored planinarskih društava iz Skopja uzeли su učešća i

planinari iz Beogradskog geološkog fakulteta i planinari iz Prilepa, ukupno 20 ekipa, od kojih 4 ženske.

Prvo mjesto za muške osvojila je ekipa "Geolog" iz Beograda, a za ženske "Ekonomist".

Najveću zaslugu u organizaciji ovog memorijala orijentacionog takmičenja pripada Univerzitetskom planinarskom društvu "Kajmakčalan" iz Skopja.

K. B.

Speleologija

ISTRAŽIVANJE SPILJE NA VISOJEVICI KOD SARAJEVA

Krajem prošle godine planinarsko društvo "Igman" iz Sarajeva u okviru rada speleološke sekcije organiziralo je osvajanje i ispitivanje ponora na planini Visojevici kod Sarajeva. U još neispitani ponor, u koji su u toku rata četnici bacali zarobljene partizane i njihove simpatizere, speleolozi ovog društva otkrili su nekoliko platova i na njima pronašli kosti bačenih boraca. U toku ranijih ispitivanja ovog ponora na prvom platou na dubini od oko 30 metara nadene su kosti narodnog heroja Janka Balorje i još nekih boraca. Prilikom posljednjeg ispitivanja na drugom i trećem platou pronađene su kosti šestorice nepoznatih boraca, a pretpostavlja se da će se daljnjim ispitivanjima otkriti još posmrtnih ostataka boraca koji su ovdje bačeni u toku 1942. i 1943. godine.

U ovom poduhvatu mladi speleolozi spustili su se na 110 metara dubine i ustanovili da to nije krajnja dubina ponora na Visojevici. Daljnja ispitivanja i potpuno osvajanje ponora predviđa se u toku 1968. godine. Važno je napomenuti da je ovo prvi ozbiljni pohod u podzemlje mlađih planinara planinarskog društva "Igman" iz Sarajeva, oni su uglavnom svu opremu izradili sami. Iako mu u dosadašnjim akcijama nije pružena materijalna pomoć, u narednim akcijama ovo je društvo svakako očekuje.

Mišo Miličević

HORVATOVА SPILJA

Horvatova spilja, jedna od najljepših spilja u Hrvatskoj i Jugoslaviji, poznata je za sad jedino užem krugu speleologa. To je prava šteta jer ovaj speleološki objekt ne samo da se ističe bojama i oblicima svojih ukrasa, već i veličinom — ukupna dužina kanala iznosi 1120 m, a visinska razlika od ulaza do najniže tačke, tj. dubina, 200 m. Takve dimenzije posjeduje malo objekata u Hrvatskoj. Osim toga spilja je značajna po arheološkim nalazima — svojevremeno je bila postobijana Japoda. O tome govore brojne ljudske kosti, ostaci zemljanih posuda, brončano oružje, orude, nakit itd. Nalazi su pohranjeni u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

Spilja se nalazi iznad sela Brakušova Draga nedaleko Vrhovina. Pronadena je još 1960. prilikom istraživanja i rekognosciranja tog dijela Like. Prvo istraživanje izvršio je speleološki odsek PDS "Velebita" 4. i 5. XI 1962. Tada je istražen glavni kanal. Odmah nakon istraživanja obavijesteni su arheolozi koji su 1964. izvršili arheološko istraživanje spilje. Dana 9. XI 1966. i 2. i 3. IX 1967. SO PDS "Velebita" vrši istraživanje nekih novih dijelova spilje (Zmajev kanal). Za to vrijeme još nije izvršeno topografsko snimanje objekta. Od 29. XI do 2. XII 1967. godine speleolozi istražuju neke nove kanale i vrše topografsko snimanje cijelog objekta. To crtanje i istraživanje nastavljeno je 10. XII, kada je konacno završen posao. Ipak to ne znači da spiljari više neće ulaziti u taj objekt. Vršit će se još mnogi posjeti i fotografiranje, za koje ova spilja daje velike mogućnosti.

Istraživanje ovog objekta predstavlja najveći uspjeh speleologa "Velebita" u prošloj godini. To je ujedno najduža i najdublja spilja koju je istražio SO PDS "Velebit".

Marijan Čepelak

AKCIJA U JAMI MASLINKI

Na poziv Saveza boraca općine u Kninu organizirana je akcija istraživanja Jame Maslinke nedaleko sela Plavna, na čijem se dnu navodno nalaze kosti dvojice boraca iz prošlog rata, koji su tada živi bačeni u jamu. Dne 12. novembra 1967. stiglo je desetak spiljara pod vodstvom Radovana Čepelaka, pročelnika Speleoškog odsjeka PDS "Velebit" u Zagrebu vlakom u Knin odakle su kamionom po hladnom vremenu sa susjedicom stigli u Plavno. Ovdje je trebalo prenijeti oko 250 kg speleološke opreme do ulaza u jamu. U tu svrhu su nabavljeni magarci. Put je trajao oko dva sata. Prijevrišene su ljestvice, i jedan se speleolog spustio u jamu. Konstatirao je da je prolazeњe teško jer je vrlo uska. Toga dana dno nije dosegnuto, i ekipa se smjestila u obližnji pastirski stan na noćenje.

Slijedeći dan uspješno je speleologu Kruhanu da se spusti na dno, koje se nalazile na dubini od 108 metara, ali ga tu dočeka neugodno iznenadjenje. Na vrhu sipara u obliku piramide, kojim završava jama, nalazila se jedna neeksplođirana granata. Sipar je bio kršljiv i svaki korak mogao je uzrokovati odrom kamenja a s njime i granate. Ljudi koji su na ulazu u jamu bili zaduženi za osiguranje proživljali su teške trenutke, jer je uz jak vjetar i temperaturu oko minus 1 počeo padati i snijeg, a rijetko tko je bio opskrbljen zimskom odjećom. Osiguranje se vršilo u smjenama u trajanju od dva sata i nakon smjene trebalo je odmrzavati ruke. Iz utrulih ruku lako se mogao iskliznuti konopac za osiguranje, što bi završilo teškom nesrećom.

Navečer istog dana ekipa se vratila u selo Plavno, pošto je zadatak djelomično izvršila. Jama je istražena i izvršeno njeno kartiranje, ali kosti poginulih ratnika nisu izvučene. Zadatak je odložen za ljeto i povoljnije prilike.

Dubravko Penović

ISTRAŽENA SPILJA NOVOKRACINA IZNAD RIEKE DUGACKA 700 METARA

Komisija za speleologiju Planinarskog saveza Hrvatske organizirala je 4. i 5. XI 1967. istraživanje spilje Novokracine iznad Rijeke, koja je rekognoscirana još 1960., a bilo je uz to manjih istraživačkih pothvata, koji su zbog pomaranjanja ljudi i opreme završili bez značajnijeg uspjeha. U akciji je sudjelovalo 17 istraživača iz planinarskih društava "Velebita" (10), "Željezničar" (2) i "Platača" (5). Akciju je vodio pročelnik komisije ing. Vlado Božić.

Spiljari su se podijelili u tri ekupe: jurišnu grupu, grupu za topografsko snimanje i grupu za fotografiranje. Ulazak je započeo u noći između subote i nedjelje u 1 sat. Hodnik, koji kreće u dubinu od oko 40 metara, ima nekoliko odvojaka, čiji tok prekidaju veličanstvene dvorane i podzemna jezera. Spilja je bogata spiljskim ukrasima. Ovom akcijom ona je do kraja istražena. Njena dužina iznosi 700 metara! Ekupe su već oko 8 sati prije podne završile istraživanje. To je sreća — kažu speleolozi — jer je izbjegnuta velika opasnost, koja bi mogla imati i tragične posljedice, da se istraživanje produžilo ili kasnije započeće. Naime oko 11 sati počelo je nenadano nevrijeme s jakom kišom. Ispred ulaza u spilju jardi su se u čas napunili vodom i ogromne količine vode u obliku bujice srčile su se u spilju, koja je za čas počela gutati naneseno kamenje i granje. Kakve bi bile posljedice da su se istraživači u to vrijeme nalazili u podzemlju, lako je zamisliti.

E. Špoliaric

GSS U HRVATSKOJ OVE ZIME

Pred Gorskou službu spasavanja u Hrvatskoj postavljaju se sve veći zahtjevi. Zimska sezona je započela, pa su spasavalачke ekipe zauzele svoja mesta kod skijaških pisti, spustova i u zimovilišnim centrima Medvednici, Gorskom kotar i Samoborskog gorja. Kako je za takav rad potreban uvježbani kadar, Komisija za gorsku službu spašavanja Planinarskog saveza Hrvatske odobrila je da određeni broj pripravnika GSS-a pristupi k ispitima za gorske spasavaoce. Naslov gorskog spasavaoca može naime dobiti onaj član planinarske organizacije, koji kao pripravnik proveđe godinu dana u radu pojedine stanice gorske službe spašavanja, te da s uspjehom završi specijalizirani tečaj. Tečaj se dijeli na zimski i ljetni dio. Tu se pripravnici upoznavaju s ljetnom i zimskom tehnikom spašavanja, a na programu takvih tečajeva nalazi se i medicinski dio obuke kao i praktični rad na terenu.

Smjena generacija primorava rukovodstvo Gorskog službe spašavanja da svake godine obnavlja kadar. Momentano se osjeća velika fluktuacija pripadnika GSS. Stariji odlaze, pa je potrebno osposobiti mlade. Osnivanje novih stanica na području Hrvatske prisiljava da taj rad bude još intenzivniji. Upravo je u toku osnivanje stанице GSS na Rijeci, koja je formalno postojala, ali je njen rad bio vrlo slab i nije zadovoljavao potrebe osiguranja riječkog područja. Može se očekivati da će stanica u Rijeci već ove zime preuzeti dežurstvu na Platku i okolnim skijaškim terenima. Za pročelnika te stanice imenovan je Kazimir Sambolic, poznati riječki alpinista koji je položio nedavno ispit i za spasavaoca. Tom prilikom na tečaju na Risnjaku planinarska organizacija u Hrvatskoj dobila je još jednog spasavaoca. To je Samoborčan Željko Bišćan, koji je uključen u rad spasavalачke stanice u Samoboru. Sredinom novembra održani su ispit za spasavaoce i u Zagrebu. Od četvorice kandidata dojvica su zadovoljila zahtjevima ispitne komisije, koja je bila sastavljena od iskusnih instruktora i spasavalaca. Naslov gorskog spasavaoca i znak primjili su Đoko Sindelić član »Zagreb — maticice i Borislav Aleraj član »Velebita«.

Uz svestranu aktivizaciju službe na području Hrvatske, pred Komisijom u Zagrebu predstoji — prema rječima bivšeg predsjednika Komisije Stjepana Cibilića — još jedan velik posao. Kako se aktivnost spiljara u posljednje vrijeme jako razgranala potrebno je da se toj vrsti planinarske aktivnosti dade i određena mogućnost osiguranja članstva koje se njom bavi. Zbog toga je Komisija za GSS u zajednici sa speleološkom komisijom pripremila seminar za speleologe u Veterinci kraj Zagreba s praktičnim vježbama spašavanja unesrećenog speleologa. To je tek uvod u širi akciju jugoslavenskih speleologa.

Suradnjom speleologa i GSS želi se postići što šira aktivizacija u spašavanju unesrećenih posjetilaca planinskih područja. Pomoći GSS bit će znacajan doprinos u radu speleologa, ali je sigurno da treba i veliku pažnju posvetiti preventivnim akcijama, pomoći kojih bi se broj unesrećenja na planinama smanjio. Ipak je omjer između unesrećenih planinara i speleologa s jedne strane i skijaša, turista i ostalih s druge strane, u velike naklonjenosti ovim drugima. Broj skijaških nesreća kod loše opremljenih turista daleko je veći nego kod organiziranih članova planinarske organizacije. Stoga je potrebno da se upravo na toj strani provede što veća akcija preventive.

B. Spoljaric

41. SAVJETOVANJE ZPP-a

Na Kuna gori održano je 41. savjetovanje među društvenog savjeta Zagorskog planinarskog puta. Savjetovanje je održano 17. rujna 1967. godine uz sudjelovanje planinarskih društava »Milengrad«, »Ivančica«, »Ravna Gora«, »Strahinjičica«, »Kuna gorac«, »Stubican«, »Japetić« i »Zanatlijac« te kao gosti predstavnik Planinarskog odbora grada Zagreba i PD »Suješka«. Sastanku nije prisustvovalo osam društava, koja su članovi ZPP-a. Neka su društva sudjelovala s više članova, kojima je savjetovanje pružilo mogućnost da se putem izleta upoznaju s lijepim planinskim predjelima Hrvatskog zagorja.

Jedna od glavnih tačaka na savjetovanju bio je osvrт na neodržan pohod mladih planinara ZPP-om. Naime Savjet ZPP-a odlučio je na jednom od prijašnjih savjetovanja da se svake godine organizira pohod planinarske omladine putem ZPP-a što bi predstavljalo i neku vrstu nagrade za aktivno članstvo u planinarskim društvinama. Prvi pokušaj nažalost nije urođio plodom. Vrlo mali broj prijava očito govori o slabom interesu, ali i taj broj se smanjio zbog loše povezanosti između organizatora i društava na terenu. Tokom diskusije oko ovog propusta izložena su mišljenja koja govore o premaloj angažiranosti društava. Sigurno je izvrsna zamisao da se miladi u zajedničkom pohodu upoznaju s najinteresantnijim predjelima zagorskih planina i svi predstavnici društava založili su se da se od nje ne odustane. Postoji prijedlog da se iduće godine pohod omladinaca organizira odmah poslije završetka školske godine, a svakako da je potrebno prije toga učiniti sve organizacione prednadle.

Savjet ZPP-a ima mnogo brige oko svoje stalne akcije, Zagorskog planinarskog puta. Ovaj put, u obliku planinarske transverzale, treba stalno obnavljati. Pred Savjetom staje zadaci održavanja markacija i orijentacionih tabli, putokaza itd., a ujedno je važno da na kontrolnim tačkama postoje žigovi, koji planinari udara na svoju iskaznicu i time dobiva trofejni znak da je put prešao. Tako je ponovo postavljen žig na Tomislavovom domu na Medvednici i na Puntijkari. Nov žig dobila je i tačka na Humu za koju se brine PD »Milengrad«. Na savjetovanju su iznesena još neka mišljenja, koja bi pomogla u propagiranju Zagorskog planinarskog puta. Tako će svako društvo dobiti podatke o cijenama i uvjetima za nabavljanje propagandnih razglednica. Bilo bi potrebno skupiti što više materijala sa povijesnim i turističkim podacima o mjestima i predjelima kroz koje prolazi ZPP. Takav sakupljeni materijal omogućio bi upoznavanje posjetilaca ZPP sa svim usputnim historijskim znamenitostima u Hrvatskom zagorju. Naglašena je potreba postavljanja Planinarskog muzeja u Samoboru, koji i sada postoji u vrlo skromnim okvirima. Zbog toga se pozivaju društva da sve vrednije eksponate, koji bi održavali namjenu muzeja, šalju u Samobor. Postoji također prijedlog da se kompletni put propagira putem predavanja s dijapositivima. Zbog toga bi trebalo da se izvrši snimanja na trasi puta. Ponovni obilazak puta trebao bi se prema jednom od prijedloga nazraditi diplmom, što bi prema mišljenju predstavnika imalo i propagandni karakter. Naposlijetku upućeno je dosta kritike na slabo i nikakvo izvlačenje o radu planinarskih organizacija putem štampe i radija. Organizaciju ovog savjetovanja vrlo je dobro provelo PD »Kuna Gorac« iz Pregrada.

ODRZANA 8. REDOVNA SKUPSTINA PLANINARSKOG SAVEZA B I H

Koncem 1967. godine je u Sarajevu održana 8. redovna skupština Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine na kojoj je dat iscrpan pregled dosadašnjeg rada ovog Saveza za protekle dvije godine. Skupština je, pored uspjeha, analizirala i sve uzroke koji su doveli do djelomičnog opadanja broja članova ovog Saveza. Jedan od zaključaka skupštine je da se sistem finansiranja ove masovne amaterske organizacije poistoveti sa finansiranjem ostalih sportskih i društvenih organizacija, što do sada nije bio slučaj.

Skupština je odala priznanje dosadašnjem Izvršnom odboru i predsjedniku Saveza Bori Knežiću i izabrala novi Izvršni odbor. Za novog predsjednika Saveza izabran dugogodišnji planinarski aktivista Mićo Debeljak.

Mišo Miličević

ZIMSKI VODICKI TEČAJ NA BITOVNJI

U svrhu osposobljavanja što većeg broja stručnih planinarskih vodiča, planinarski savez Bosne i Hercegovine organizirao je tečaj vodiča zimskih planinskih tura. Tečaj je održan na planini Bitovnji kod Kreševa i trajao je od 21. do 28. januara 1968. godine.

Planinarski savez Bosne i Hercegovine osigurao je stručne predavače i opskrbu za svakog učenika. Program je, pored razrađenog teoretskog obučavanja obuhvatio i dobar dio praktičnih vježbi u uslovima dugih zimskih tura. Tečaj je pohodalo oko 30 polaznika, iako je interesovanje kod planinarskih društava bilo znatno veće. Ovo je prvi zimski tečaj za vodiče u organizaciji Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine. Ranije je ovaj Savez organizirao dva ljetna tečaja za vodiče. Uslov za pohodanje zimskog tečaja bio je da je polaznik uspešno završio ljetni vodički tečaj. Na ovaj način postignuto je solidnije znanje kod onih kojima se povjeravaju veće grupe planinara na dužim zimskim pohodima.

AKTIVNOST PD »JOVICA KOSANOVIC« U VITEZU

Planinarsko društvo »Jovica Kosanović« iz Viteza spada u red veoma aktivnih planinarskih društava u Bosni i Hercegovini. Ovo društvo, iako je formirano prije 6 godina, već sada broji 300 aktivnih članova. Društvo je uz pomoć članova i privrednih organizacija sa ovog područja još 1962. godine izgradilo vrlo lijep planinarski dom na brdu zvanom »Zabrdje« na nadmorskoj visini od 1030 metara sa kojeg se pruža veoma lijep pogled na Vitez i njegovu okolinu, Travnik, planinu Vlašić i Lisac kod Zenice.

Ovaj dom sa 45 ležaja, kuhinjom i ostalim nuz-prostorijama, otvoren je preko cijele godine i pristupač svim ljubiteljima planine. Prošle godine je zaloganjem članova ovog društva u ovaj dom uvedeno električno osvijetljenje i nabavljen televizor.

Do ovog doma iz Viteza vode tri dobro markirana puta. Prvi se brda Gradina iznad Viteza, kroz selo Kruščicu do na poljanu, drugi put vodi kroz selo Kamenače i Gaćice, a treći cestom kroz selo Kruščicu do mosta zvanog Plavac, a zatim uz rječicu Plavac do doma. Svi ovi putevi su pogodni, a od Viteza do planinarskog doma potrebno je oko 2 sata hoda.

Vrijedno je istaći da se u ovom domu uvijek mogu naći gosti, jer pored članova društva, dom stalno posjećuju planinari iz Travnika, Zenice, Sarajeva i drugih mesta. Odbor društva je sklopio ugovor sa svim privrednim organizacijama svog mjeseta o slanju radnika na rekreaciju u ovaj dom o trošku sindikatnih podružnica.

Drago Bilić

IZLOŽBA FOTOGRAFIJE »DOLOMITSKA TRANSVERZALA«

Povodom obilaska Dolomitske transverzale »Alta via delle Dolomiti« trojice jugoslovenskih planinara, i povodom 20 godišnjice rada PD »Bjelašnica«, u prostorijama spomenutog društva održana je u vremenu od 1. do 30. 11. 1967. godine izložba planinarske fotografije pod nazivom »Dolomitska transverzala« (vidi opis transverzale »Alta via e i Dolomiti scettone« — Ive Ottu u broju 11–12 1967). Bilo je izloženo oko 70 fotografija koje su prikazale cijeli transverzalni put od ishodišta Lago di Braies do završetka u Bellunu. Takoder je bilo izloženo 50 kolor fotografija na kojima je prikazano alpsko i planinsko cvijeće Dolomita, detaljne karte, kao i mnoge druge zanimljivosti tog područja.

Izložba je privukla veliki broj planinara, posebno transverzalaca, pa se očekuje da će tim putem ove godine krenuti jedna grupa planinara PD »Igman« iz Sarajeva. Izložbu je pripremio Menmed Šehić, član PD »Bjelašnica«, jedan od trojice obilaznika Dolomitske transverzale.

Mišo Miličević

IZLOŽBA PLANINARSKE FOTOGRAFIJE PSH 1967

U Zagrebu je u prvoj polovici prosinca 1967. bila otvorena izložba planinarske fotografije, u isto vrijeme kad je održana i VIII redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske. Postavljena u lijevoj dvorani Glavne pošte u Zagrebu privukla je svakoga tko je ušao u te prostorije, da je pogleda. Bilo bi teško ocijeniti ukupni broj posjetilaca, ali on sigurno prelazi brojku od nekoliko tisuća, ako se uzme u obzir da je tokom prosinca pošta najfrekventniji prostor u Zagrebu.

Aranžer ove izložbe bio je poznati zagrebački planinar Ivo Pleić, koji je s mnogo ukusa aranžirao izabrane fotografije. Žiri u sastavu Andrija Kamaryth, Pero Lučić — Roki i Milan Pavić pregleđao je ukupno 158 fotografija i odlučio da među njima za izložbu izabere 39 fotografija i izloži još 13 fotografija izvan konkurenkcije. Ukupno je na izložbu poslalo svoje eksponante 20 autora od kojih šestorici nisu prihvaci radovi za izložbu. Ne poznavajući imena autora, žiri je dodjelio nagrade za sedam fotografija, dok je još sedam fotografija dobilo posebno priznanje žirija. Prvu nagradu dobila je fotografija pod naslovom »Smireni« (autor dr Zeljko Poljak), koja je svojom kompozicijom dočarala planinski pejzaž u svojoj pitomosti i velebnosti. Druga nagrada dodijeljena je fotografiji »Goleš« (Andelko Horvat iz Krapine), dok je treću nagradu primio Vladimir Matz za fotografiju »Ariš I«. Četvrtu nagradenu bila je fotografija, koju je ujedno nagradilo i uredništvo »Naših planina« pod naslovom »Kontrasti« (ing Zlatko Smerkić), petu »U Biologiji« (Zlatko Mašek), šesta »U podnožju stupa« (ing. Srećko Božićević) i sedma »Raj skijaša« (Dragutin Rodman). Posebna priznanja žirija dobili su slijedeći autori: Josip Antončić, Bogumil Janson, Vjenceslav Jurić, Josip Korlaet, Eduard Pavšić, Boris Pajkurić i Vladimir Škorjak.

Premda je ova izložba u neku ruku imala republički karakter i trebala prikazati razvoj planinarske fotografije kroz jedan određeni period, naime od posljednje izložbe, ona prema izloženim eksponatima ne odskače od prošjećnosti. Fotografije su na izložbi bile lijepe, velik broj statičnih, pojedine na razini razglednice, a nažalost i kiča. Da se izrazimo riječima jednog starog planinara i fotografa: »Sve je to već toliko puta viđeno.«

Zelimo li putem planinarskih izložbi djelovati propagandno na ljudе izvan naše organizacije,

onda im putem izložbe treba pokazati naš život u tim lijepim brdima. Pogled na more s Velebita ili na oštре litice Špika svakotin može doživjeti, ali na mora zato postati čovjekom, koji slobodno vrijeđe koristi u bespućima u društvu svojih prijatelja istomišljenika. Poročili bismo stoga fotomaterima planinarkama: »Dajmo ljudi na fotografijama, prikažimo život tih ljudi koji odlaže u planine, dajmo ako hoćete — atraktivnost. Gdje su alpinisti sa svojim izvanrednim fotografijama od prije nekoliko godina? Prikažimo na fotografijama naše pohode, naša veselja i naš rad u planinama. Možda onda ne bi izložbe iz godine u godinu bile sve bljede. Organizatorima izložbe treba odati svako priznanje, jer je njihov trud bio zaista velik. Ovu možda i oštriju kritiku neka se ne uzme kao zlonamernu, već samo kao putokaz u daljem nastojanju oko organizacije takvih izložbi.

Branimir Spoljarić

JUBILARNI SUSRET BRATSTVA I JEDINSTVA

Na dan Republike 29. novembra 1967. godine, na Brezovici (Šar-planina), održan je tradicionalni planinarski susret »Bratstvo i jedinstvo«.

Uz prisustvo više od 170 članova planinarskih društava: Željezara — Zenica, »Treskavica« — Sarajevo, »Japetić« iz Samobora, Matica — Ljubljana, »B. Maslovareć« — Ivangrad, »Pobeda« — Beograd, »Metalurge« i »Skopjee« iz Skopja, održane su prigodne svečanosti proslavljavajući desetogodišnjicu prvog planinarskog susreta na Brezovici. Tim povodom, pored održanih zdravica, svim učesnicima susreta dodijeljene su spomen-plakate i znake, koje su za tu priliku izradene. Veterani susreta evocirali su uspomene od dosadašnjih susreta u toku proteklih deset godina. Sumirani su rezultati uspjeha, koji nisu mali. Drugarica Elaga iz »Pobedec«, jedan od veteranata, inicijatora i organizačnog zatora ove proslave, procitala je tekst stihova koje je sastavila povodom jubilarne proslave.

Na dan 30. novembra učesnici su organizirali pochod na Piribeg i Ljuboten, jer su klimatski uslovi bili povoljni.

Uz opće veselje planinari su zabilježili još jedan doprinos u razvijanju međudruštvene i medurepubličke saradnje u razvijanju bratstva i jedinstva naroda Jugoslavije.

K. E.

DVA TEČAJA ORIJENTACIJE PD »JANKOVAC«

U proleće prošle godine osječko je Planinarsko društvo »Jankovac« priredilo tečaj orijentacije, prvi takve vrste poslije niza godina. Osim čitanja karata i služenja busolom, učesnici su se još upoznali s historijatom i osnovama planinarstva, ishranom, higijenom i zdravstvenim aspektima boravka u planini. Predavali su planinarski radnici i lječnik, a tečaju je prisustvovao dvadeset planinara, većinom omladinaca i omiladinki.

Rezultati tečaja ubrzno su se pokazali: na travanjskom orijentacionom natjecanju u Gradcu osječke su ekipe zauzele bolja mjesta nego ikada prije, a razmjerno dobar plasman učesnika tečaja nastavio se i na kasnijim takmičenjima. Najzanimljivije je da je ekipa omladinika PD »Jankovac« na natjecanju u Gradcu premoćno osvojila prvo mjesto, premda su se učesnice takmičile prvi put na jednom službenom natjecanju! No sve su one bile redovni posjetioc tečaja za orijentaciju!

Potaknuto tim uspjehom, društvo »Jankovac« organiziralo je ponovo tečaj orijentacije u jesen. Vidjelo se, naime, da takav tečaj ne samo što stvara sposobnije takmičare, nego kao nov sadržaj rada u društvu privlači sve više omladine. I. S.

JUBILEJ PD BJELAŠNICA

Na dan 9. 12. 1967. godine u sali Doma JNA u Sarajevu održana je svečana akademija posvećena 20-godišnjici osnivanja i rada Planinarskog društva Bjelašnica—Sarajevo. U prepunoj sali, prigodan umjetnički program, uz pozdrav omladine društva, saveza izviđača, planinarskog saveza BiH, i delegata planinarskih društava iz Sarajeva i van Sarajeva, prisutni su proveli jedno zaista prijatno veče.

Bilo je veoma prijatnih i dirljivih trenutaka u toj svečanoj atmosferi, trenutaka koji su kod prisutnih planinarskih aktivista, prijatelja planinarstva, izazivali i sjetu i ponos što pripadaju onima koji voje i posjećuju naše planine i koji su veliki dio svog slobodnog vremena posvetili radu na unapređenju planinarstva.

Veoma uspješan program koji je bio na visokom umjetničkom nivou, izveli su prvakinja Sarajevske opere Radmila Smiljančić, članovi umjetničke ekipe Radio-televizije Sarajevo Milica Osipov i Zdravko Knežević, oktet radničkog kulturno-umjetničkog društva Proleter i mlade planinarke, sestre Hajro.

Program je povremeno bio praćen prikazivanjem kolor dijapoza, tako da je to sve skupa predstavljalo jednu zaokruženu, spontanu i nadasve impresivnu sliku, koja je čitavoj svečanosti dala obilježe dirljivog i snažnog doživljaja.

Podnesen je i referat 20-godišnjice aktivnosti društva i donesen program buduće djelatnosti.

Leopold Gašpar

NOVO PLANINARSKO DRUŠTVO U TUZLI

U prisustvu preko 50 članova u prostorijama DTV »Partizan« u Tuzli održana je 13. januara o. g. osnivačka skupština Planinarskog društva »Majevica«.

Iz programa rada vidi se da će ovo novo Društvo svoju aktivnost usmjeriti na području planine Majevice, a članstvo će sačinjavati ljubitelji prirode kojih već sada ima preko 80, ma da će broj članova biti znatno veći. U planu društva predviđeno je osnivanje planinarskih društava u Bijeljini, Zvorniku, Loparamu, Ugljeviku i drugim mjestima sa području Majevice.

Osnivanjem Planinarskog društva »Majevica« Tuzla je dobila i treće planinarsko društvo, a od prije postoje planinarska društva u Banovićima i Lukavcu. Postojanje pet planinarskih društava u području tuzlanskog bazena svjedoči o uspješnom razvoju planinarstva u tom području.

Medu prisutnima koji su došli da pozdrave osnivanje Planinarskog društva »Majevica« i da mu obećaju svoju pomoć u radu, posebno je započeo prisustvo Cvjetinije Mijatovića, predsjednika Saveza komunista Bosne i Hercegovine i Pašage Mandžića, člana Savjeta federacije. Na skupštini je izabran Upravni odbor društva a za predsjednika je izabran Hasan Bakalović, sudija Općinskog suda u Tuzli.

F. Z.

TEKSTILCI SARAJEVA OSNOVALI PLANINARSKO DRUŠTVO

Uobičajena je praksa da se organizirana planinarska aktivnost započinje osnivanjem planinarskog društva. Sarajevski tekstilci nisu mislili tako. Još prije nepline dvije godine grupa planinara zaposlenih u sarajevskim tekstilnim preduzećima »Kljuc«, »Alija Hodžić«, Tvornica čílima i drugima odlučila je da osnuje svoje planinarsko društvo, jer su do sada djelovali kao planinarska družina vezana za Omladinsko planinarsko društvo »Igman«. Vrijeme je prolazilo, a društvo nije osnovano. No u tom periodu zabilježeni su

drugi zavidni uspjesi, među koje svakako spada izgradnja planinarskih doma na Sarajevoju Polju koji se nalazi u završnoj fazi izgradnje.

Tako je 6. januara u prostorijama Tvornice čarapa »Ključ« prisustvuo više od dvije stotine radnika tekućih preduzeća osnovano Planinarsko društvo »Tekstilac« kao najmladi član porodice planinarskih društava Sarajeva. Za predsednika je izabran Mirko Dobrijević, dugogodišnji planinarski radnik.

Ako se uzme u obzir potreba članova tekućih radnih kolektiva za organiziranim planinarenjem, kao i podrška koju ti radni kolektivi obećavaju Planinarskom društvu »Tekstilac«, onda nije ne realno očekivati da će ono u cijelosti opravdati svoje postojanje, a to će biti od višestruke koristi za radne organizacije i za dalji razvoj planinarstva. Nama ostaje da ih pomognemo i da im zaželimo uspešan rad.

F. Z.

ZAGREBACKI PLANINARI U VISOKIM TATRAMA

Skupina od 36 planinara seniora, članova PD »Zagreb-Matica« posjetila je od 17. do 23. srpnja 1967. slovačke Visoke Tatre, gorje granitnog sastava sa fantastično razvedenim grebenima i vrhovima podno kojih se ugnjezdilo šezdesetak jezera i jezerca. Planinarstvo je u Tatramu vanredno razvijeno, pa se u ljetnim mjesecima svakodnevno po dobro uređenim stazama susrećemo s hajdama planinara i alpinista domaćih i stranih. Zagrebački su planinari posjetili najznačajnija mjesto u tom osebujunom gorju, a dvojica su u jednom danu svladali i najviši vrh Gerlachovku (2663 m). Posjeta drugog najvišeg vrha, Lomničkog štita (2634 m), omogućena je svakom planinaru jer na sam vrh, na kojem se nalazi veliki observatorij, vozi žičara u dva dijela. S tog vrha pruža se vanredan pogled na cijeli niz vrhova cijelog gorja.

Visoke Tatre pružaju vanredno lijepo terene za planinarsko i sportsko skijanje, a stotinjak hotela, vila i planinarskih domova te skijaških vučnica i sportskih žičara zadovoljavaju sve potrebe.

Zagrebački su planinari posjetili i prirodno čudo, ledenu Dopsinsku špilju u kojoj tuneli usječeni u ledene mase stare oko 4.000 godina omogućuju posjetu mnogih dvorana od kojih se posljednja nalazi 60 metara duboko.

Na povratak planinari su posjetili i jedno od hrvatskih sela u okolini Bratislave, selo Horvatski grob. Tu su prisutstvovali vjenčanje jednog para i imali priliku da razgovaraju s tamošnjim ljudima i sa župnikom koji je porijeklom Dubrovčanin.

I. L.

YETI, STANOVNIK HIMALAJA

»Tragom za nepoznatim životinjama« (Sur la piste des bêtes ignorées) je naslov vrlo zanimljive knjige Bernarda Heuvelmansa. Jedno poglavlje govori o snježnom čovjeku Himalaja, Yetiju. Evo nekoliko podataka iz te knjige.

1921. bio je prvi pokus uspona na Mount Everest. Tada je colonel Howard Bury video u daljinu neke crne tačke koje su se pomicale na snijegu. Kada je onamo prispio, a bilo je to u visini od 7000 m, video je u snijegu mnogo velikih tragova. Pratio ekspedicije, Tibetanci, rastumačili su da su to tragovi divova Metoh Kangmi, koje u Nepalu zovu Yeti. Slične su tragove prije vidjeli colonel Waddell i Douglas Freshfield.

1925. video je nešto slično Talijan Tombazi. Jean Marqués-Rivière citira pripovijedanje učenog indijs-

skog hodočasnika, koji je, idući u neki daleki manastir, ugledao deset divova. Jedan je lupao o komad šupljeg drveta, a drugi su se u ritmu kretali. Tragovi su im bili 60 cm dugi.

1931. pilot Beauman opazio je blizu izvora Gangesa na visini od 4200 m slične tragove. Eric Shipton video ih je prvi put na visini od 4800 m, a Frank Smythe na visini od 6000 metara.

1951. te su priče dozivjele potvrdu. Eric Shipton našao se ponovno na Himalajima. On i njegov drug Michael Ward i jedan šerpa opazile su na visini od 6000 m tragove golemih bosnih nogu. Išli su za njima 1500 m, kad se tragovi izgubiše. To su bili tragovi dvojča; izmjenjivalo se desno i lijevo stopalo. Shipton je tragove fotografirao. Sad je nastala polemika. Jedni su tvrdili da se radi o majmunu, a drugi, da se radi o medvjedu. Iako na Himalajama ima golemih majmuna, oni su repati, a trag ne odgovara Shiptonovoj fotografiji. Medvjed može da se digne na stražnje noge i stopalo mu je slično čovječjem, ali on ne bi uspravno hodao 1500 m. Treća hipoteza, najvjerojatnija, kaže autor ove knjige jest, da je to bice primat. Ovu hipotezu i ujedno stare priče o divovima navodno je potvrdilo otkriće Holandeza Ralpha Koenigswalda. On je 1934. otkrio u Hongkongu u nekoj kineskoj farmaciji golem donji kutnjak, a kasnije u Kantonu gornji kutnjak i napokon i treći. Ti su zubi bili veći od gorilinskih i Koenigswald je to bice, kome su pripadali nazvao Gigantopithecus. Da su ovakovi divovi živjeli potvrdila su otkrića na Javi i u Africi.

Kako izgleda himalajski div Yeti? Vrlo je zanimljiv dozivljaj iz godine 1942. Sedmorica političkih zatvorenika uspijelo je pobjeći iz jednog sibirskog logora. Oni su prešačili više od 3000 km kroz Mongoliju, Sin-Kiang i Tibet. U Tien-Sanu, na granici Tibeta i Nepala u maju 1942. vidjeli su dva Yetija. Veci je mogao biti visok 2,40 m. Bjegunci su se bojali mimo njih proći i puna dva sata su ih motrili. Yetiji su ih opazili, ali nisu za njih marili. Bila su to uspravna bića poput čovjeka. Hodali su u krugu, a nekad bi se zibali tijelom. Onda bi opet mirovali i kao da su promatrali kraj pod sobom. Bili su obrašteni dlakom, osim lica, koje je bilo slično čovječjem. Na prstima i nekim dijelovima nogu bile su dlake rjede. Usi su im bile prilognute glavi kao u čovjeka, a izraz lica nije bio divlji. Kosa im je bila rida i dulja. Ruke su im sizale do koljena. Logorasi, ne dočekavši da Yetiji odu, nastavili su ga zaobilazeći, pri čemu se jedan od njih, Poljak, strmolagvio. Preostala četvorica: dva Poljaka, jedan Balt i jedan Amerikanac stiglo iscrpljeni u Sikkimu. Svi, koji su vidjeli Yetija, govore o njegovoj veličini i jakosti. Visina da mu je preko 2,40 m, a i veća.

U januaru 1954. pošla je ekspedicija od 300 ljudi na Himalaju sa zadatkom da uhvati Yetija. Jedino, što je antropolog Stonor iz Londona, član te ekspedicije, video, bio je skalp Yetija, koji se čuvao kao relikvija u malenom hramu Pangbočiu. Rekoće mu da je skalp star oko 350 godina. Na fotografiji se vidi da je taj diskavci skalp kao kaciga na vrhu šiljat. Od čela sredinom lubanje prema zatiljku ide kao neki greben dulje kose. Skalp ima opseg od 66 cm.

Ekspedicija nije izvršila zadatok. Pojedinac ili malena grupa može da sretne Yetija, ali skupina od 300 ljudi samo će ga poplašiti. A on je svojom konstrukcijom navikao na rijedak zrak i na bespuće i ledene strmine, gdje ga razmaženi Europejac usprkos svojoj opremi ne može lako stići. Tako barem misli Heuvelmans, autor ove originalne knjige.

A. T.

Rezultati naše nagradne ankete

U prošlom broju na ovom mjestu smo objavili uvjete za sudjelovanje u nagradnoj anketi »Naših planina« i obećali iznijeti rezultate u ovom broju. Da najprije ponovimo, koji su bili uvjeti za sudjelovanje u nagradnoj anketi!

Svaki učesnik trebao je prilikom obnavljanja pretplate za 1968. godinu ispisati na poledini čeka naslov onog članka u 1967. godini, koji mu se najviše svidao, i ček poslati najkasnije do 31. januara 1968. godine.

Ovom anketom je uredništvo htjelo doznati, kakve članke planinari najviše vole čitati i ujedno nagraditi uredne pretplatnike. Anketa je postigla svoj cilj, a svim učesnicima bit će poštom dostavljena nagrada u obliku planinarskog vodiča »Učka i istarske planine« sa velikom četverobojnom geografskom kartom. Vodič će dobiti također i oni pretplatnici koji su namirili pretplatu do 31. januara 1968. makar nisu sudjelovali u anketi.

Rezultat ankete iznosimo u obliku rangliste u kojoj je poredano prvih deset članaka po broju dobivenih glasova. Evo te rangliste:

1. Mrtvo more (M. Pražić)
2. Slike s Durmitora (U. Beširović)
3. Sjećanje na Čvrsnicu i gradnju kuće na Vilincu (J. Plaček)
4. Transverzale u Jugoslaviji (M. Šehić)
5. Dolomitske šetnje (I. Ott)
6. Ostati nasamo s planinom (V. Stanišić)
7. Planinski pejzaži Slavonije (A. Petković)
8. Starim putovima po Južnom Velebitu (Z. Keler)
9. Planinarstvo u BIH između dva rata (H. Čaušević)
10. Sinaj i Sinajska gora (I. Crnolatac)

Osim ovih članaka priličan broj glasova dobilo je još 36 drugih raznih članaka, ali ih zbog nedostatka prostora nećemo nabrajati. Urednikovi članci nisu u anketi uzimani u obzir. I na kraju još jedna napomena. Autor koji je dobio najviše glasova jest Uzeir Beširović, ali su glasovi prilično podjednako raspoređeni na sedam njegovih članaka.

Ova anketa rječito govori o ukusu naše planinarske čitalačke publike i planinarski pisci će dobro učiniti ako iz nje povuku zaključke za svoj budući publicistički rad.

Redakcija

PLANINARI!

JUGOBANKA Zagreb, Jurišićeva ulica 22, pomoći će vam da uštedite novac potreban za vašu opremu i izlete.

Uz kamatu od 6,25% godišnje, štedna služba JUGOBANKE vam garantira i brzu expedativnu uslugu, čime ne čuva samo vaše novce nego i vaše vrijeme.

Vaš hobi pored lijepih momenata koje doživljavate na vašim izletima krije u sebi i opasnost od raznih povreda. A JUGOBANKA Zagreb osigurava sve svoje štedište kod Osiguravajućeg Zavoda, Zagreb, od posljedica nesretnog slučaja: za smrt NDin. 2.000.— a za trajni invaliditet do NDin. 4.000.—

JUGOBANKA pod vrlo povoljnim uvjetima otvara i devizne račune gradana.

Na vaše devizne uloge JUGOBANKA vam daje kamatu od 6% (4% u devizi a 2% u dinarima), a ako uloge oročite, kamata je 7%—7,5% ovisno o roku vezanja.

I vlasnici deviznih računa osigurani su kod O. Z. Zagreb pod istim uvjetima kao i dinarski štedište.

Sve detaljne informacije dobit ćete na našim šalterima u radno vrijeme: 7—12 te 17—19 sati, subotom 8—13 sati.